ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 46 (2572)
ПЯТНІЦА
12
лістапада 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

Ф. М. ДАСТАЕЎСКІ

Мал. В. ЗАБОРАВА.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

У 1846 ГОДЗЕ ў «Пецярбургскім зборніку» М. А. Някрасава ўбачыла свет невялікая аповесць невядомага нікому маладога аўтара пад назвай «Бедныя людзі». В. Р. Бялінскі, яшчэ ў рукапісе прачытаўшы гэтую аповесць, прыйшоў ад яе ў захапленне. «Утрапёны Вісарыён» разам з Някрасавым тут жа, адразу, захацеў пабачыцца, пазнаёміцца з маладым чалавекам, што гэтак уразіў яго і сілай пачуццяў, і высокай мастацкасцю. Неўзабаве Бялінскі даў усхваляваны водгук на яе, у якім было сказана, што малады пісьменнік упершыню ў рускай літаратуры намаляваў лёс «маленькага чалавека», як сацыяльную трагедыю, а ў бяспраўнай і забітай асобе адкрыў глыбокую чалавечнасць. З гэтай аповесцю ў вялікую рускую літаратуру ўвайшоў геніяльны мастак Фёдар Міхайлавіч Дастаеўскі...

Адзначаючы стопяцідзесяцігоддзе з дня нараджэння Ф. М. Дастаеўскага, сёння ўвесь свет аддае даніну пашаны яго незвычайнаму таленту. У творах Дастаеўскага спалучыліся з выключнай сілай праніклівы псіхалагізм, інтэлектуальная глыбіня мысліцеля і страснасць публіцыста. Ён здолеў перадаць у паўнакроўных мастацкіх вобразах — праз напружанае развіццё канфліктаў, экспрэсію, згушчанасць пісьма — не толькі плынь падзей, чалавечых лёсаў, душэўную барацьбу, але і трагічныя сутыкненні і супярэчнасці ў духоўным жыцці грамадства, у нетрах якога нараджаліся, выспявалі і дужэлі ў бязлітаснай барацьбе новыя сацыяльна-грамадскія сілы.

Дастаеўскі дамогся незвычайных мастацкіх адкрыццяў, сіла і значэнне якіх не меншаюць з часам. І гэтыя адкрыцці сталі сёння набыткам усёй сусветнай літаратуры, яны апладняюць пошукі выдатнейшых майстроў слова ў розных кутках планеты. Мастацкай, гуманістычнай спадчыне Дастаеўскага суджана бяссмерце.

Матэрыялы, прысвечаныя 150-годдзю з дня нараджэння Ф. М. Дастаеўскага, чытайце на стар. 4—5.

НЕЎМІРУЧАСЦЬ КАСТРЫЧНІКА

Ідуць кастрычніцкія калоны. У іх святочным маршы — адданасць партыі, любоў да Радзімы, вернасць ідэалам камунізма.

Гэты здымак зроблены ў часе дэманстрацыі працоўных Мінска 7 лістапада 1971 г. нашым фотакарэспандэнтам Ул. Крукам.

ПРЫЗНАННЕ!

Па традыцыі 7-га лістапада, у дзень гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, цэнтральныя і рэспубліканскія газеты публікуюць Пастановы Цэнтральнага Камітэта КПСС і Савета Міністраў СССР аб прысуджэнні Дзяржаўных прэмій СССР у галіне навукі, тэхнікі, літаратуры, мастацтва і архітэктуры. Высокае званне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР надаецца вучоным, інжынерам, канструктарам, тэхнікам і рабочым, пісьменнікам, мастакам, кампазітарам, кінематаграфістам, архітэктарам, работнікам тэатра за найбольш выдатныя работы ў галіне навукі, тэхнікі, літаратуры і мастацтва, за работы, якія вызначаюць кірункі навуковага і тэхнічнага прагрэсу нашай краіны, якія з'яўляюцца найбольш важкім укладам у развіццё культуры і мастацтва савецкіх народаў.

І радасна, што сярод лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР 1971 года нямала імён работнікаў навукі, тэхнікі і культуры нашай рэспублікі.

За работы па палеапатамалогіі, будове алювію і гісторыі вялікіх прарэк Рускай раўніны ў антрапагене лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР стаў акадэмік Акадэміі навук БССР, загадчык сектара лабараторыі геахімічных праблем АН БССР **Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі.**

У галіне ж навукі — за комплекс работ па беларускай лінгвагеаграфіі — высокага звання лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР 1971 года ўдастоены: член-карэспандэнт Акадэміі навук СССР, загадчык сектара Інстытута рускай мовы АН СССР **Рубен Іванавіч Аванесаў**, віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР, былы дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Я. Коласа АН БССР **Кандрат Кандратавіч Атраховіч (Кандрат Крапіва)**, член-карэспандэнт Акадэміі навук БССР, загадчык сектара Інстытута мовазнаўства АН БССР **Юзэфа Фларыянаўна Мацкевіч**, доктар філалагічных навук, загадчык сектара Інстытута мовазнаўства АН БССР **Мікалай Васільевіч Бірыла**, доктар філалагічных навук **Ніна Трафімаўна Вайтовіч**, кандыдаты філалагічных навук, супрацоўнікі Інстытута мовазнаўства АН БССР **Аляксандр Антонавіч Крывіцкі**, **Ганна Уладзіміраўна Арашонкава**, **Яўгенія Міхайлаўна Рамановіч**, **Алена Іванаўна Чабярук**, доктар філалагічных навук, прафесар Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага **Аляксей Пятровіч Груцо**, кандыдат філалагічных навук, дацэнт Беларускага дзяржаўнага універсітэта імя У. І. Леніна **Анцінея Рыгораўна Мурашка** і філолаг **Вольга Міхайлаўна Шэлег.**

Вялікая група работнікаў вытворчасці Беларусі стала лаўрэатамі Дзяржаўнай прэміі СССР у галіне тэхнікі. Сярод іх: былы начальнік цэха Мінскага трактарнага завода **Якаў Аляксеевіч Цімашэнка**, прафесар, былы галоўны канструктар МТЗ **Іван Іосіфавіч Дронг**, галоўны інжынер МТЗ **Пётр Іванавіч Байкоў**, намеснікі галоўнага канструктара МТЗ **Віктар Уладзіміравіч Войцікаў** і **Пётр Якаўлевіч Прыцкер**, трактарыст-выпрабавальнік МТЗ **Марат Дзмітрыевіч Глузд**, дырэктар МТЗ **Мікалай Мікітавіч Слюнькоў**, намеснік галоўнага інжынера МТЗ **Валянцін Андрэевіч Шышонак**, слесар Мінскага завода спецыяльнага інструменту і тэхналагічнай аснасткі **Андрэй Піліпавіч Кузняцоў**, дырэктар Мінскага маторнага завода **Уладзімір Аляксеевіч Ражкоў** — за стварэнне і асваенне серыйнай вытворчасці уніфікаваных колавых, паўгусенічных і гусенічных трактараў класаў 1,4—2 тоны цягі на аснове базавай мадэлі «Беларусь» МТЗ-50 для комплекснай механізацыі вырошчвання прапашных культур; дырэктар Аршанскага станкабудаўнічага завода «Чырвоны барацьбіт» **Ціверый Міхайлавіч Захаранка**, работнікі завода — галоўны інжынер **Анатоль Кірылавіч Міласердны**, былы галоўны інжынер **Піня Майсеевіч Пільч**, намеснік галоўнага інжынера **Яўген Іосіфавіч Кавалёў**, галоўны тэхнолаг **Барыс Сяргеевіч Малышаў**, галоўны інжынер Віцебскага СКБ зубаапрацоўчых, шліфавальных і заточных станкоў **Васіль Акімавіч Грыгор'еў** — за стварэнне і асваенне на Аршанскім станкабудаўнічым заводзе «Чырвоны барацьбіт» паказальнага комплексна-механізаванага вырабу станкоў высокай і асабліва высокай дакладнасці, унікальнага па маштабах выпуску, тэхналогіі, арганізацыі вытворчасці і працы.

Сярод лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР 1971 года ў галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры, поруч з імёнамі паэта Аляксандра Твардоўскага, пісьменніка Вадзіма Кажэўнікава, народных артыстаў СССР Бэлы Рудэнка, Арама Хачатурана, Сяргея Герасімава, Алега Жакава, народнага мастака РСФСР Юрыя Васняцова і іншых, — імёны беларускіх архітэктараў **Віктара Ніканавіча Емельянава** і **Георгія Уладзіміравіча Заборскага**, а таксама старшыні калгаса «Прагрэс» Гродзенскага раёна **Фёдара Пятровіча Сянько**. Яны ўдастоены звання лаўрэатаў за планіроўку і забудову сельскага пасёлка Верцялішкі — цэнтра калгаса «Прагрэс».

Наданне работнікам навукі, вытворчасці і архітэктуры Беларусі званняў лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР — прызнанне тых поспехаў, якіх дасягнуў наш народ у камуністычным будаўніцтве, яскравае сведчанне клопатаў партыі і ўрада аб развіцці і росквіце навукі, культуры, народнай гаспадаркі савецкіх рэспублік. Высокая адзнака да многага абавязвае. Віншуючы новых лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР, мы ўпэўнены, што яны з гонарам будуць і далей несці сцяг савецкай навукі, тэхнікі і культуры, памнажаць матэрыяльныя і духоўныя здабыткі нашага народа.

ПАМЯЦІ Ф. М. ДАСТАЕЎСКАГА

10 лістапада ў сяле Дастоева Брэсцкай вобласці ў мясцовым Доме культуры адбыўся ўрачысты вечар, прысвечаны 150-годдзю з дня нараджэння Фёдара Міхайлавіча Дастаеўскага. З дакладам «Дастаеўскі і сучаснасць» выступіў дацэнт Брэсцкага педагагічнага інстытута А. Майсейчык. Беларускія паэты А. Астрэйка, Р. Няхай, А. Зарыцкі і іншыя расказалі аб творчасці Ф. Дастаеўскага, прачыталі свае вершы.

У Дастоеве жылі продкі Ф. Дастаеўскага. Зараз гэта вялікае сяло. У цэнтры — будынак новай сярэдняй школы, гандлёвага комплексу, дзіцячага сада. Непадалёк — Дом культуры з вялікай бібліятэкай і пакоямі для работы гурткоў мастацкай самадзейнасці. У Дастоеўскай сярэдняй школе створаны музей.

●

У сувязі з 150-годдзем з дня нараджэння класіка рускай літаратуры Фёдара Міхайлавіча Дастаеўскага Савет Міністраў БССР прыняў пастанову прысвоіць яго імя Дастоеўскай сярэдняй школе Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці. Цяпер яна будзе называцца Дастоеўская сярэдняя школа імя Ф. М. Дастаеўскага.

БЕЛТА.

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

За плённую работу ў галіне развіцця музычнай культуры рэспублікі і ў сувязі з пяцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў загадчыка кафедры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага, мастацкага кіраўніка хору Беларускага тэлебачання і радыё Ройду Віктара Уладзіміравіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

ДА 80-годдзя З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ М. БАГДАНОВІЧА

5 лістапада адбылося пасяджэнне ўрадавай юбілейнай камісіі па святкаванні 80-годдзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча.

У рабоце камісіі прынялі ўдзел першы намеснік старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР І. Шамякін, народны паэт БССР А. Куляшоў, старшыня праўлення Саюза кампазітараў БССР Р. Шырма, сакратар ЦК ЛКСМБ Г. Анціпаў, намеснік міністра культуры БССР А. Ваніцкі, намеснік старшыні Мінскага гарвыканкома М. Жукоўскі, адказны сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР М. Ткачоў, паэт М. Аўрамчык і іншыя.

Распрацаваны шэраг мерапрыемстваў па ўвекавечанні памяці М. Багдановіча, выданні зборніка музычных твораў на яго словы, упарадкаванні магілы паэта ў Ялце.

80-годдзе М. Багдановіча будзе шырока адзначана ў рэспубліканскім, абласным і раённым друку, па радыё і тэлебачанні, у школах і навучальных установах рэспублікі.

Тэатр чытальніка Мінскага педінстытута сумесна з Бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП БССР падрыхтаваў пад кіраўніцтвам А. Каляды цікавую літаратурна-музычную кампазіцыю па творах паэта.

7 снежня гэтага года ў памяшканні тэатра імя Я. Купалы намечана правесці агульнагарадскі вечар, прысвечаны 80-гадоваму юбілею М. Багдановіча.

3 ЛІСТАПАДА, у дзень нараджэння Якуба Коласа, ля яго магілы сабраліся сваякі, сябры, пісьменнікі, навуковыя работнікі...

НАСУСТРАЧ УСЕСАЮЗНАМУ ТЭАТРАЛЬНАМУ

Калегія Міністэрства культуры Беларускай ССР, сакратарыят праўлення Саюза пісьменнікаў БССР і прэзідыум Беларускага тэатральнага аб'яднання прынялі пастанову аб правядзенні рэспубліканскага тэатральнага агляду і ўдзеле тэатраў ва Усесаюзным фестывалі драматургіі і тэатральнага мастацтва народаў СССР.

У пастанове, у прыватнасці, адзначаецца, што фестываль і агляд будуць садзейнічаць далейшаму асваенню мастацкага багацця, назапашанага ў працэсе развіцця нацыянальных сацыялістычных культур, пашырэнню і паглыбленню міжрэспубліканскага абмену ў галіне тэатральнага мастацтва і стварэнню новых значных твораў драматургіі аб вялікай і непарушнай дружбе народаў СССР, выхаванню пачуццяў савецкага патрыятызму і грамадзянскага абавязку, ажыццяўленню мерапрыемстваў нашай партыі па інтэрнацыянальным выхаванні народа і асабліва маладога пакалення.

Пастанова абавязвае кіраўнікоў тэатраў рэспублікі вызначыць назвы тых твораў, якія калектывы будуць рыхтаваць да рэспубліканскага агляду, а таксама распрацаваць план мерапрыемстваў па падрыхтоўцы і правядзенні агляду і фестывалю, прадугледзеўшы ў ім арганізацыю творчых справаздач перад калектывамі прадпрыемстваў і будоўляў, працаўнікамі вёскі, правядзенне дзён паказу лепшых спектакляў па п'есах аўтараў іншых рэспублік і г. д.

Секцыя драматургіі Саюза пісьменнікаў БССР разам з рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіяй Міністэрства культуры правядуць нараду драматургаў з абмеркаваннем мэт і задач Усесаюзнага фестывалю, унясуць прапановы аб заключэнні дагавораў з драматургамі на стварэнне п'ес, прысвечаных 50-годдзю СССР.

Беларускае тэатральнае аб'яднанне правядзе абмеркаванне лепшых спектакляў агляду, арганізуе сустрэчы з дзеячамі мастацтва і літаратуры братніх рэспублік, будзе аказваць тэатрам дапамогу ў пастаноўцы п'ес драматургаў іншых рэспублік СССР.

Для пераможцаў Рэспубліканскага агляду прадугледжаны дыпломы: за стварэнне лепшых спектакляў — 1 дыплом I ступені, 2 дыпломы — II ступені; за лепшае выкананне ролі — 2 дыпломы I ступені, 2 дыпломы II ступені.

Усесаюзны фестываль драматургіі і тэатральнага мастацтва праводзіцца ў перыяд з верасня 1971 г. па май 1973 г. Удзельнікамі фестывалю з'яўляюцца ўсе драматургі, па п'есах якіх пастаўлены спектаклі ў тэатрах іншых саюзных рэспублік; усе драматургі, якія стварылі новыя п'есы, прысвечаныя 50-годдзю СССР; пісьменнікі-перакладчыкі, якія ажыццявілі пераклад п'ес на мовы народаў СССР; усе драматычныя, музычна-драматычныя тэатры, тэатры юнага гледача і тэатры лялек, якія паставілі новыя спектаклі ў перыяд правядзення фестывалю па сучасных і класічных творах драматургаў іншых саюзных і аўтаномных рэспублік, а таксама па новых п'есах аўтараў-удзельнікаў фестывалю.

За стварэнне лепшых п'ес і спектакляў пераможцы фестывалю ўзнагароджваюцца дыпломамі першай, другой і трэцяй ступені і грашовымі прэміямі.

Драматургам за п'есы для драматычных музычна-драматычных тэатраў і тэатраў юнага гледача будуць прысуджаны:

2 дыпломы першай ступені і прэміі ў памеры 3000 руб.
2 дыпломы другой ступені і прэміі ў памеры 2000 руб.
4 дыпломы трэцяй ступені і прэміі ў памеры 1000 руб.

За п'есы для тэатраў лялек будуць прысуджаны:

1 дыплом першай ступені і прэмія ў памеры 700 руб.
2 дыпломы другой ступені і прэміі ў памеры 400 руб.
4 дыпломы трэцяй ступені і прэміі ў памеры 250 руб.

Пры прысуджэнні прэмій пераважная ўвага будзе аддавацца аўтарам, якія стварылі новыя п'есы на тэму дружбы народаў СССР, прычым прэмія можа быць прысуджана за твор, пастаўлены толькі ў тэатры рэспублікі, дзе была створана п'еса.

Калектывам драматычных, музычна-драматычных тэатраў і тэатраў юнага гледача будуць прысуджаны:

3 дыпломы першай ступені і прэміі ў памеры 3000 руб., у тым ліку рэжысёрам-пастаноўшчыкам па 700 руб.
5 дыпломаў другой ступені і прэміі ў памеры 2200 руб., у тым ліку рэжысёрам-пастаноўшчыкам па 400 руб.
12 дыпломаў трэцяй ступені і прэміі ў памеры 1500 руб., у тым ліку рэжысёрам-пастаноўшчыкам па 250 руб.

Калектывам тэатраў лялек будуць прысуджаны:

1 дыплом першай ступені і прэмія ў памеры 1000 руб., у тым ліку рэжысёру-пастаноўшчыку 300 руб.
2 дыпломы другой ступені і прэміі ў памеры 550 руб., у тым ліку рэжысёрам-пастаноўшчыкам па 200 руб.
3 дыпломы трэцяй ступені і прэміі ў памеры 350 руб., у тым ліку рэжысёрам-пастаноўшчыкам па 150 руб.

Пісьменнікам-перакладчыкам за стварэнне выдатных перакладаў п'ес з моваў народаў СССР, упершыню пастаўленых у перыяд фестывалю і адзначаных яго дыпломамі, будуць прысуджаны:

2 дыпломы першай ступені і прэміі ў памеры 1000 руб.
2 дыпломы другой ступені і прэміі ў памеры 750 руб.
3 дыпломы трэцяй ступені і прэміі ў памеры 500 руб.

Артыстам за выдатнае выкананне роляў у спектаклях, створаных у перыяд правядзення фестывалю, будуць прысуджаны:

4 дыпломы першай ступені і прэміі ў памеры 400 руб.
6 дыпломаў другой ступені і прэміі ў памеры 350 руб.

Утворана камісія Рэспубліканскага агляду спектакляў драматычных і музычных тэатраў, ажыццёўленых па творах драматургаў і кампазітараў братніх народаў СССР. У склад яе ўвайшлі: Ю. Міхневіч (міністр культуры БССР, старшыня), І. Шамякін, Я. Брыль, К. Губарэвіч, А. Саннікаў, У. Стэльмах, С. Штэйн, С. Казіміроўскі, С. Пятровіч, Т. Арлова, Г. Герштэйн, У. Алоўнікаў, Г. Абуховіч.

ГАЛОЎНАЯ ТЭМА МАСТАКА

Над цёмна-чырвонымі цаглянымі, нібы параненымі, сценамі, над суровым каменным тварам салдата, над штыком-манументам, які цьмяна зззяе ў праменнях пражэктара, над байніцамі, якія быццам усё яшчэ адказваюць агнём, над яркай кропкай Вечнага агню гучыць урачыста-жалобная мелодыя Рэквіема. Брэсцкая крэпасць...

Мужнасць абаронцаў цытадэлі над Бугам, іх беспрыкладны гераізм не можа не хваляваць літаратараў і мастакоў, скульптараў і кампазітараў. Подзвігу абаронцаў Брэсцкай крэпасці прысвячаюць свае творы в'етнамскі паэт і алжырскі графік, польскі пісьменнік і югаслаўскі музыкант. Гэты подзвіг стаў тэмай многіх твораў і беларускіх аўтараў.

Зусім нядаўна закончыла работу рэспубліканская мастацкая выстаўка, прысвечаная Брэсцкай крэпасці-герою. Яна праходзіла ў крэпасці, у музеі яе абароны. А сёння ў сценах гэтага музея адкрыта выстаўка твораў Пятра Дурчына.

Гераічная абарона цытадэлі над Бугам — асноўная тэма творчасці мастака. У абласным краязнаўчым музеі Брэста наведвальнікі ладоўгу стаяць перад дыярамай «Абарона Брэсцкай крэпасці». Адзін з яе аўтараў — П. Дурчын. Тыя гераічныя дні ажываюць перад намі і ў іншых творах мастака.

Пейзажная серыя «Брэсцкая крэпасць» упершыню была паказана на Усесаюзнай мастацкай выстаўцы ў Маскве ў 1957 годзе. Гэта ўсхваляваны расказ аб месцах, дзе трыццаць гадоў назад змагаліся і паміралі савецкія воіны, да апошняй хвіліны выконваючы свой абавязак. Вось тут, у гэтым капаніры, прыняў свой апошні бой Герой Савецкага Саюза Гаўрылаў. Вось сцены цытадэлі, з ранамі ад снарадаў і куль. Вось падвалы казармы 333-га стралковага палка. Тут была сплаўлена агнём сцяна, частку якой можна ўбачыць сёння ў музеі.

Адзін з твораў Пятра Дурчына — «Мост ля Холмскіх варот». Гэты мост добра відаць з акна цытадэлі. Адсюль, з акна, расстрэльваў з кулямёта гітлераўцаў герой абароны С. Нурыджанян. Партрэт Нурыджаняна таксама прадстаўлены на выстаўцы. Ён уваходзіць у партрэтную серыю вобразаў герояў абароны Брэсцкай крэпасці. У серыі ўжо больш як 50 партрэтаў, створаных П. Дурчыным у розныя гады, у розных гарадах краіны. Вось, напрыклад, апошняя работа мастака — партрэт Героя Савецкага Саюза Мяснікова. Яе П. Дурчын закончыў сёлета ў сакавіку ў Днепрапятроўску, дзе цяпер служыць палкоўнік Мяснікоў. А ў тым гераічным сорак першым ён быў салдатам, які адным з першых у краіне ўступіў у бой з захопнікамі: вайна застала яго на варце.

Прадстаўлены на выстаўцы і іншыя работы мастака апошніх гадоў: «Крэпасць у агні», «Салдаты цытадэлі», «Вернасць сцягу». Іх тэма — подзвіг народа-героя.

СУСТРАКАЮЦЦА ПАЧАТКОЎЦЫ

Карысная творчая сувязь устанавілася паміж літаратурнымі аб'яднаннямі пры гомельскай і жыткавіцкай раённых газетах «Маяк» і «Новае Палессе».

Нядаўна маладыя гомельскія літаратары пабывалі ў Жыткавіцкім раёне, наведалі гаспадаркі і прадпрыемствы гэтага надпрыпяцкага краю, пазнаёміліся з сённяшнім жыццём і побытам яго жыхароў, выступілі перад імі з чытаннем сваіх твораў.

У рэдакцыі газеты «Новае Палессе» госці сустрэліся з членамі мясцовага літаб'яднання «Крынічка», прачыталі свае новыя творы, навеяныя ўражаннямі ад паездкі па Палессі. Удзельнікі творчай сустрэчы абмяняліся вопытам, абмеркавалі творы пачынаючых аўтараў, дасланыя ў рэдакцыю газеты. Гэтай сустрэчы была прысвечана выпушчаная неўзабаве аб'яднаная літаратурная старонка «Крынічка».

С. ПЯТРОЎСКІ.

10 ЛІСТАПАДА КРАІНА СВЯТКАВАЛА ДЗЕНЬ САВЕЦКАЙ МІЛІЦЫІ

ВЫ НАБРАЛІ «02»...

Дзяжурства праходзіла спакойна. Ужо даўно Заводскі райаддзел унутраных спраў сталіцы не трывожылі званкі. Дзяжурны — старшы лейтэнант Леанід Міхайлавіч Бурак адышоў ад пульта сувязі, прайшоў сюды-туды па прыціхлым пакоі, спыніўся ля акна.

Лістападаўскі дзень канчаўся. Вечарэла. На двары было прахалодна і сыра. Неба ахуталі густыя шэрыя хмары. Церусіў нудны асенні дождж.

І ўсё-такі тэлефонны званок.

— Міліцыя? Дапамажыце, рэчы прапалі... Прама з кватэры...

Усхваляваны голас на другім канцы провада прасіў дапамогі.

Без лішніх слоў удакладнены адрас пацярпелага. Л. Бурак пятнаццаты год у міліцыі. Прыйшоў сюды, дэмабілізаваўшыся з арміі. За бездакорную службу ўзнагароджаны двума медалямі. Спакойны, дзелавы, ён у любых сітуацыях дзейнічае рашуча і разважліва.

Вось і зараз узнята па трывозе аператыўная група. Узначальвае яе намеснік начальніка аддзела Васіль Мікалаевіч Кавалёў. Там жа — следчы Уладзімір Транчонак. Сабраўся на здарэнне і дзяжурны інспектар Л. Бурак.

На зборы пайшло некалькі мінут. Шафёр уключыў матор, зрабіў круты разварот, і машына паслухмяна пабегла па гарадскіх вуліцах.

— Мы ў кіно былі — расказваў пацярпелы работнікам міліцыі. — Новы фільм глядзелі. Вяртаючыся, у прыцемку гадзінку пасядзелі. Падыходзячы к дому, я здалёку заўважыў разбітае акно.

Што ўзялі? Транзістарны прыёмнік, грампласцінкі, сарочкі...

Агледзелі кватэру, выйшлі на вуліцу. Горад патануў у густым змроку. Амаль нічога не бачна. Кавалёў націснуў кнопку кішэннага ліхтарыка, асвятліў шчыліну разбітага акна. Калі сноп святла крануўся зямлі, спрактыкаванае вока аператыўнага работніка заўважыла прытаптаную траву.

— Падобна, што кралі падлеткі, — выказаў меркаванне Кавалёў. — Бачыце, неглыбокія сляды абутку невялікага памеру.

Раніцай ён запрасіў у кабінет інспектара дзіцячага пакоя Р. Анішчанку.

— Магчыма ў крадзяжы замешана група. Інспектар Бурак высветліў, што ўдзень непадалёк ад дома гулялі хлапчукі. Следства праводзе Транчонак. Вы яму дапамажыце. Раіса Іванаўна, майце на ўвазе: транзістар ім будзе цяжка ўтаіць. Напэўна, захочацца паслухаць музыку. Дарэчы, прыёмнік прыкметны: насечка на антэне, каля ручкі ўключэння драпіна...

За два гады ў аддзеле Р. Анішчанка набыла сабе надзейных памочнікаў у кожнай школе, у домакіраўніцтвах, сярод дружыннікаў. Яна і яе верныя сябры ведаюць наперачік падлеткаў-парушальнікаў. І цяпер, супастаўляючы атрыманыя звесткі, яны ўсё больш звужалі кола верагодных правапарушальнікаў.

Адказ на пытанне, хто краў — хутка быў атрыманы. Затрымалі двух падлеткаў. Яны прызналіся ў злачынстве, вярнулі ўкрадзеныя рэчы гаспадарам...

У Заводскім райаддзеле ўнутраных спраў добрых работнікаў многа.

Заслужаным аўтарытэтам карыстаецца ў калектыве старшы інспектар крымінальнага вышуку Мікалай Пятровіч Кустоў. Яго міліцэйскі стаж набліжаецца да трох дзесяткаў гадоў. Мікалаю Пятровічу даручаюць расследаваць найбольш складаныя справы. І, бадай, ніхто не памятае выпадку, каб ён не разматаў клубок злачынства.

— Нашы работнікі, — гаворыць начальнік аддзела Аляксандр Пятровіч Міхайлоўскі, — працуюць у цесным кантакце з грамадскасцю прадпрыемстваў, праводзяць вялікую выхаваўчую і прафілактычную работу сярод насельніцтва, прымаюць усе меры, каб жыццё працаўнікоў раёна было чыстае і спакойнае.

Калі ў чалавека здараецца бяда, ён кліча на дапамогу міліцыю, набірае на дыску тэлефона выратавальную лічбу «02». І на пульце дзяжурнага, як сігнал трывогі, загараецца чырвоная лямпачка: чалавеку патрэбна дапамога! У адказ чуваць спакойны голас дзяжурнага:

— Так, міліцыя слухае. Чакайце, неадкладна выязджаем...

Аператыўная група міліцыі заўсёды на варце. У любую пару сутак, у дождж і снег яна імчыцца туды, дзе людзям патрэбна дапамога.

А. БЕЛАВУС,
падпалкоўнік міліцыі, намеснік начальніка аддзела па палітыка-выхаваўчай рабоце МУС БССР.

Па сігнале трывогі.

Фота Б. РЫБІНА.

Іван НАВУМЕНКА

ВЯЛІКІ ПІСЬМЕННІК

САВЕЦКАЯ і сусветная грамадскасць адзначаюць знамянальную дату — 150-годдзе з дня нараджэння вялікага рускага пісьменніка Фёдара Міхайлавіча Дастаеўскага. З першых кніг Дастаеўскага, якія ўбачылі свет, ідуць спрэчкі вакол імені гэтага геніяльнага мастака слова. Узнікла агромністая літаратура, айчынная і зарубежная, плынь якой не спыняецца па сённяшні дзень. Буржуазныя тлумачальнікі ахуталі творчасць вялікага пісьменніка-гуманіста завесай далёка не бяскрыўдных міфаў і легенд. Ідучы ўслед за дэкадэнцка-ідэалістычнымі інтэрпрэтацыямі Д. Мярэжкоўскага, В. Разанава, М. Бярдзяева, буржуазныя літаратуразнаўцы і сёння намагаюцца выключыць творчасць Дастаеўскага з сучаснай яму гістарычнай рэчаіснасці, адарваць ад магутнай рускай літаратуры.

Правільна ацаніць значэнне класіка рускай літаратуры, зразумець яго ролю ў гісторыка-літаратурным працэсе, выявіць сацыяльна-гістарычныя вытокі яго творчасці дапамагае несмяротная ленінская спадчына. Ленінскія выказванні даюць трывалы грунт, каб па-сапраўднаму раскрыць сілу і слабасць супярэчлівага светаразумення і пошукаў Дастаеўскага, антыкапіталістычны, антыбуржуазны пафас яго творчасці, ацаніць магутны талент пісьменніка-рэаліста.

Дастаеўскі неаднаразова зазначаў, што як пісьменнік і чалавек ён многім абавязан атмасферы саракавых гадоў. Саракавыя гады, як вядома, з'явіліся пачаткам вельмі істотнага пералому ў грамадска-палітычным жыцці Расіі. Самадзяржаўна-прыгонніцкая сістэма перажывала крызіс. Расія прыгонніцкая няўхільна саступала месца Расіі буржуазнай. Перадавыя людзі, асабліва з шэрагу разначыннай інтэлігенцыі, такія, як Бялінскі, Петрашэўскі, шукалі шляхоў у будучыню, і гэтыя шляхі для іх былі звязаны з ідэалам сацыялізма. Сацыялізм, які прапагандавалі інтэлігенты 40-х гадоў, яшчэ не абапіраўся на веданне законаў грамадскага развіцця, ён насіў летуценны, утапічны характар, але тым не меней для плеяды інтэлігентаў-дэмакратаў таго часу ён быў не толькі ідэалам рэвалюцыйнай перабудовы грамадства, а і грунтам для вырашэння філасофскіх, эстэтычных пытанняў, зыходным пунктам вызначэння маральных крытэрыяў.

Першыя літаратурныя крокі Ф. Дастаеўскага цесна звязаны з Бялінскім, з гурткамі петрашэўцаў, з «натуральнай школай», на чале якой стаяў М. Гогаль.

Нарадзіўся Фёдар Міхайлавіч Дастаеўскі 11 лістапада 1821 г. (па новым стылі) у Маскве, у сям'і ўрача Марыінскай бальніцы для бедных. Род Дастаеўскіх вядзе сваё паходжанне з Беларусі. Продкі пісьменніка, служылыя людзі, у 1506 годзе атрымалі грамату на валоданне сяльцом Дастоева ў Пінскім павеце. З гэтага часу яны сталі называць сябе Дастаеўскімі.

Прыемна паведаміць, што жыхары вёскі Дастоева Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці берагуць памяць аб вялікім рускім пісьменніку. У мясцовай сярэдняй школе створан музей, экспанаты для якога прысланы з Маскоўскага музея-кватэры Дастаеўскага, з Ленінграда і іншых гарадоў.

Да XVIII стагоддзя род Дастаеўскіх, які не прыняў каталіцкай веры, застаўшыся ў праваслаўі, страціў сярод шляхты вагу, паступова змізарнеў і заняпаў. Дзед пісьменніка займаў сціплую пасаду прататаіерэя ў глухім гарадку Падольскай губерні — Брацлаве, а бацька, атрымаўшы медыцынскую адукацыю, а пазней і дваранскае званне, працаваў лекарам.

З 1839 па 1843 год Ф. Дастаеўскі вучыцца ў Пецярбургскім інжынерным вучылішчы. Малазабяспечаны студэнт добра разумее нягоды сацыяльных нізоў, вывучае іх побыт і норавы.

Скончыўшы вучобу, Фёдар Міхайлавіч паступае на службу ў чарцёжную інжынернага дэпартамента, але праз год выходзіць у адстаўку, наважыўшы прысвяціць сваё жыццё літаратуры. Працягваючы жыць у Пецярбурзе на становішчы «разумовага пралетарыя», Дастаеўскі глыбока ўсведамляе сацыяльныя кантрасты, якія нібы падзяляюць расійскую сталіцу на два процілеглыя полюсы: з аднаго боку, багацце, пыха, самаўпраўства арыстакратычнай знаці і вышэйшых чыноўнікаў, з другога — беднасць, нэндза, маральная забітасць, спусташонасць служылага люду. У адрозненне ад другіх рускіх пісьменнікаў, якія малявалі вёску, устойлівы дваранскі побыт, Дастаеўскі з першых літаратурных твораў праявіў сябе «урбаністам», ён паказваў свет, які толькі складваецца, у якім старое, падточанае капіталістычным развіццём рушыцца, а новае яшчэ не нарадзілася.

У 1846 годзе выйшла першая аповесць Дастаеўскага «Бедныя людзі», якая адразу вылучыла яе аўтара ў шэраг прызнаных пісьменнікаў гогалеўскага напрамку. Сваю роднасць з Гогалем, з яго «Пецярбургскімі аповесцямі» і асабліва з аповесцю «Шынель» неаднаразова прызнаваў Дастаеўскі. «Усе мы выйшлі з «Шыняля» — сказаў ён пазней пра сябе і другіх пісьменнікаў, якія пачыналі шлях у рэчышчы натуральнай школы.

Бялінскі сустрэў з'яўленне «Бедных людзей» з захапленнем, назваўшы аповесць «першым рускім сацыяльным раманам», прызнаў, што малады пісьменнік намаляваў лёс «маленькага чалавека» як сацыяльную трагедыю, а ў яго бяспраўнай, забітай асобе выявіў глыбокую чалавечнасць.

Унутраны свет герояў аповесці — Макара Дзевушкіна і Варанькі Дабрасёлавай — у разуменні Дастаеўскага з'яўляецца складаным праяўленнем супрацьлеглых патокаў — матэрыяльнай беднасці і душэўнага багацця, буднай, заскарузлай прозы іх бытавання і высокай паэзіі пачуцця. Пісьменнік як бы праводзіць перад чытачом мноства гарадскіх «тыпаў» — ад жабрака да ліхвяра-працэнтшчыка, ад дробнага чыноўніка да дырэктара дэпартамента. Усе гэтыя персанажы падабраны і расстаўлены так, каб кожны з іх дадаткова асвятліў сацыяльную драму асноўных герояў і адначасна паказаў трагедыю існавання беднага пецярбургскага люду.

Наступны твор Ф. Дастаеўскага — раман «Двайнік» — істотна адрозніваецца ад «Бедных людзей». І тут у цэнтры ўвагі мастака-псіхолага тэма чалавечай годнасці беднага чыноўніка і яго права на шчасце. Але калі ў першай аповесці на пярэднім плане душэўная чысціня, маральная перавага «маленькага чалавека» перад насельнікамі багатых кварталаў, то ў «Двайніку» пісьменнік паказвае атручанага згубным уплывам багацця героя. Галядкін, герой аповесці, вядзе зацятае змаганне за руку дачкі «яго правасхадзіцельства», бачыць сябе блізкім да мэты, ледзь не святкуе трыумф перамогі, але на парозе ўзнёслых надзей і спадзяванняў церпіць ганебнае паражэнне. Гэта выводзіць героя з каляіны прызвычаенага існавання, яго свядомасць, ахопленая цяжкай псіхічнай хваробай, як бы раздвойваецца. Галядкін у трызненні вядзе барацьбу з «двайніком», інтрыганам, кар'ерыстам, але імкненні «двайніка» — гэта яго ўласныя імкненні, якія да пары да часу таіліся спадыспаду душы.

Услед за «Двайніком» выходзяць аповесці Дастаеўскага «Гаспадыня», «Белыя ночы» і незавершаны раман «Нетачка Нязванава». У гэтых творах яшчэ выразней праявіліся тыя рысы таленту Дастаеўскага, якія вылучалі яго на асаблівае месца сярод пісьменнікаў «натуральнай школы»: паглыблены псіхалагізм, пільная ўвага да крытычнага стану чалавечай псіхікі, выключнасць характараў і абставін.

Такім чынам, Дастаеўскі пачаў свой творчы шлях з паказу жыцця «прыніжаных і зняважаных». У гэтым праявіўся дэмакратызм пісьменніка, які добра ўсведамляў, што пакуты «маленькага чалавека» абумоўлены перш за ўсё сацыяльнымі прычынамі, супярэчнасцямі грамадскага жыцця. Але выбар у якасці галоўнага героя беднага чыноўніка Макара Дзевушкіна ці Галядкіна сведчыў і аб пэўнай няспеласці, абмежаванасці дэмакратызму пісьменніка. Ён сам гэта адчуваў. І таму, відаць, невыпадкова пасля «Двайніка» цэнтральным героем Дастаеўскага робіцца герой зусім іншага духоўнага складу. Гэта — чалавек высокага палёту мары, глыбокага інтэлекту. Пазней у шасцідзесятыя гады, ствараючы панарамныя, палемічныя, з вострымі грамадскімі праблемамі раманы, пісьменнік ставіць ў цэнтр увагі не звычайнага чыноўніка-мешчаніна, а чалавека, які актыўна думае, востра адчувае, жыве напружаным інтэлектуальным жыццём, імкнучыся свядома вызначыць сваё месца ў навакольным свеце, пазнаць гэты свет, сацыяльны і маральна-этычны змест паводзін людзей.

У другой палове саракавых гадоў Дастаеўскі востра зацікавіўся ідэямі сацыялізма і сацыяльнай перабудовы грамадства. З 1847 года ён наведвае гурток М. Петрашэўскага, вывучае працы французскага сацыяліста-утапіста Ш. Фур'е, на адной з патайных сходак чытае ліст Бялінскага да Гогаля. Вясной 1849 г. разам з другімі петрашэўцамі Дастаеўскі быў арыштаваны, пасаджаны ў Аляксееўскі равелін Петрапаўлаўскай крэпасці, прыгавораны на судзе да смяротнай кары, стаяў на эшафоце ў чаканні расстрэлу і толькі за хвіліну да прывядзення прыгавору ў выкананне даведаўся, што смяротная кара заменена катаргай, пасля адбыцця якой ён мусіў служыць радавым.

Чатыры гады правёў Дастаеўскі ў Омскай катаржнай турме, апісанай ім пазней у «Запісках з Мёртвага дома». Пазней ён неаднаразова падкрэсліваў, што галоўнай вырашальнай падзеяй яго жыцця, якая мела выключнае значэнне для яго як пісьменніка і чалавека, было сутыкненне на катарзе з працоўным народам, пастаянныя, паўсядзённыя зносіны з простымі людзьмі. У лісце да брата Дастаеўскі пісаў: «З катаржным народам я пазнаёміўся яшчэ ў Табольску, і тут, у Омску размясціўся пражыць з імі чатыры гады. Гэта народ грубы, раздражнёны і раззлаваны. Нянавісць да дваран б'е ў іх цераз край, і таму нас, дваран, сустрэлі яны варожа... «Вы, дваране, жалезныя насы, нас заклявалі...»

Пасля катаргі Дастаеўскі быў залічаны салдатам у Сібірскі лінейны батальён і толькі ў канцы 1859 г., больш чым праз дзесяць гадоў пасля арышту, змог вярнуцца ў Пецярбург, каб зноў аддацца літаратурнай працы.

Дарагой цаной заплаціў прызнаны пісьменнік за ўдзел у нелегальных палітычных гуртках саракавых гадоў. Але катарга не зламала яго. Ён па-ранейшаму крытычна ставіцца да буржуазных парадкаў, якія ўсё шырэй усталёўваюцца ў Расіі. Назаўсёды захаваў Дастаеўскі дэмакратычны, гуманістычны змест ідэалаў, характэрных для яго першых твораў, пастаяннае спачуванне зняважаным і прыніжаным. Гэтымі ідэямі прасякнуты творы, якія ўбачылі свет пасля вяртання пісьменніка ў сталіцу — раман «Прыніжаныя і зняважаныя», «Запіскі з Мёртвага дома» і інш.

Суровым абвінавачаннем царска-памешчыцкага ладу гучаць заключныя радкі «Запісак з Мёртвага дома»: «І колькі ў гэтых сценах пахавана дарэмна маладосці, колькі вялікіх сіл загінула тут марна! Трэба ўжо аднак усё сказаць: бо гэты народ незвычайны быў народ. Бо гэта, можа быць, і ёсць самы здольны, самы моцны народ з усяго народа нашага. Але загінулі дарма магутныя сілы, загінулі не нармальна, беззаконна, беззваротна. А хто вінаваты?»

У. І. Ленін, паводле сведчання У. Бонч-Бруевіча, бачыў у «Запісках з Мёртвага дома» неперапаўзыдзены твор рускай і сусветнай мастацкай літаратуры, дзе так выдатна адлюстравана не толькі катарга, але і «мёртвы дом», у якім жыў рускі народ пры царах з дома Раманавых».

Паражэнне рэвалюцыі 1848 г. мела надзвычай вялікае ўздзеянне на развіццё еўрапейскай грамадскай думкі. Розныя палітычныя дзеячы, мысліцелі мусілі аналізаваць урокі рэвалюцыі, вывучаць яе вопыт, пераасэнсоўваць з улікам гэтага вопыту ранейшыя погляды і ўяўленні. Дастаеўскаму прыйшлося вырашаць гэту задачу на катарзе. Вялікі пісьменнік падышоў да разумення адар-

Гэтыя вокладкі да кніг Ф. М. Дастаеўскага «Злачынства і пакаранне», «Белыя ночы», «Нетачка Нязванава» зрабіў малады беларускі мастак В. Тарасаў.

ЁСЦЬ НА БЕЛАРУСІ ВЁСКА ДАСТОЕВА...

Іван ШПАДАРУК,
дацэнт Мінскага педінстытута замежных моў

Дачка пісьменніка Любоў Дастаеўская ўспамінала, што продкі яе бацькі паходзілі з Мінскай губерні, дзе «непадалёку ад Пінска да гэтага часу існуе мясцовасць пад назвай Дастоева — былы маёнтак сям'і Дастаеўскіх». Гэта была, паводле яе слоў, некалі самая дзікая мясцовасць Літвы, амаль скрозь пакрытая балотамі і дрымучымі лясамі. Л. Дастаеўская таксама гаворыць, што і бацька, і яе дзядзькі часта гаварылі: «Мы, Дастаеўскія, літоўцы». Беларусаў тады часта называлі літвінамі.

Бацькам пісьменніка быў Міхаіл Андрэевіч Дастаеўскі (1789—1839), адзін з сыноў пратаіерэя горада Брацлава Падольскай губерні, які пераехаў туды з Дастоева. Не скончыўшы Камянец-Падольскую семінарыю, Міхаіл Дастаеўскі ўцякае з бацькоўскага дома ў Маскву і паступае ў Медыка-хірургічную акадэмію. Потым працуе ўрачом ваенных лазарэтаў. У 1819 годзе ён ажаніўся на Марыі Фёдараўне Нячаевай. У 1821 годзе

ВЯЛІКАГА НАРОДА

ванасці дзекабрыстаў, петрашэўцаў ад народа, і ў сувязі з гэтым іх слабасці, ізаляванасці. Пачынаючы з часоў катаргі і высылкі, Дастаеўскі ўпарта вылучае на першае месца пытанне аб народзе, аб актыўнай ролі народных мас у вырашэнні лёсаў мінулага і будучага Расіі, абгрунтоўвае погляд на народ як на гістарычную «глебу», у адрыве ад якой бясплённая дзейнасць нават самай выдатнай асобы.

Але Дастаеўскі імкнецца асэнсаваць сутнасць народнага светаадчування з адцягнена метафізічных пазіцый, разумеючы народную маральна-этычную ацэнку той ці іншай з'явы як нязменную. Неразуменне катаржным людам ідэй дваранскіх рэвалюцыянераў, яго абыякавасць да іх, з'яўляецца паводле Дастаеўскага, вынікам непрыняцця гэтых ідэй маральна-этычным пачуццём народа.

Аднабаковы, глыбока памылковы погляд, вынесены Дастаеўскім з трагічных катаржных перажыванняў, а таксама з гістарычнага вопыту 50—60-х гадоў, паслужыць грунтам для яго далейшых ідэалагічных высноў, абумовіць вострыя супярэчнасці яго светапогляду і творчасці 60—70-х гадоў.

Дастаеўскі адмаўляецца ад прагрэсіўна-дэмакратычных ідэалаў, якія натхнялі яго раней, у гады ўдзелу ў перадавым грамадскім руху.

У той час, калі Дастаеўскі вярнуўся ў Пецярбург, высветлілася, што так званае вызваленне сялян адбудзецца без зямлі. Пасля абвяшчэння маніфеста 19-га лютага па ўсёй Расіі пракацілася хваля сялянскіх паўстанняў.

У атмасферы наспявання рэвалюцыйнай сітуацыі Дастаеўскі актыўна ўдзельнічае ў грамадскім жыцці. Гэтак жа, як Чарнышэўскі, Дабралюбаў, Някрасаў, ён добра ўсведамляе, што народныя масы і, у першую чаргу, сялянства з'яўляюцца асновай існавання нацыі. Народ ён называе «почвой». Але ў разуменні народнага жыцця Дастаеўскі рашуча разыходзіцца з рэвалюцыйнымі дэмакратамі.

Дастаеўскі ідэалізуе патрыярхальнасць рускага сялянства, лічыць найвялікшай вартасцю яго самабытнасць, маральную несапсаванасць, дабрыню, здольнасць адклікацца на чужое гора і г. д.

Усе гэтыя якасці, паводле Дастаеўскага, захаваліся ў рускім сялянстве дзякуючы таму, што яно не было закранута згубным уплывам заходне-еўрапейскай цывілізацыі, заснаванай на адмоўных пачатках голага разліку і эгаізму. Дастаеўскі рашуча (і часта несправядліва) вёў палеміку з Герцэнам, Дабралюбавым, Чарнышэўскім. Але з большай жорсткасцю, палымянасцю выступаў ён у аповесцях, раманах, публіцыстычных творах супраць буржуазных філасофскіх і сацыялагічных тэорый сваёй эпохі. Нярэдка ў сваіх вывадах Дастаеўскі быў бліжэй да сваіх праціўнікаў з лагера рэвалюцыйнай дэмакратыі, чым да аднадумцаў са славянафільскага лагера.

Дастаеўскі горача верыў у магутныя творчыя магчымасці рускіх народных мас і адначасна адварочваўся ад рэвалюцыйных імкненняў народа, лічачы рэвалюцыйную барацьбу выражэннем ідэалаў адарванай ад народнай «почвы» дваранскай інтэлігенцыі. Ён прапаведваў свой, адметны, духоўны «сацыялізм», які нібыта ўзнікае са стыхійнага яднання людзей на грунце іх маральнага адзінства.

Зыходзячы са свайго ідэалу, Дастаеўскі пачаў рашучую і ў многіх адносінах справядлівую крытыку заходне-еўрапейскай буржуазнай цывілізацыі, яе псіхалогіі і маралі, адмаўляў фальшывую, што існуе толькі фармальна, свабоду ў буржуазным грамадстве. «Якая свабода?—пісаў ён у «Зімніх нататках аб летніх уражаннях». — Аднолькавая свабода ўсім рабіць усё, што ўздумаецца, у межах закона. Калі можна рабіць усё, што хочаш? Калі маеш мільён. Ці дае свабода кожнаму па мільёне? Не. Што такое чалавек без мільёна? Чалавек без мільёна — гэта не той, які робіць, што захоча, а той, з якім робяць, што захочацца».

У 60—70-я гады Дастаеўскі стварыў свае геніяльныя раманы «Злачынства і пакаранне» (1866), «Ідыёт» (1868), «Падлетак» (1875) і «Браты Карамазавы» (1879—80).

Гісторыя злачынства Раскольнікава — героя рамана «Злачынства і пакаранне»—адбываецца на шырокім фоне сацыяльнага жыцця буржуазнага горада. Перад намі, з аднаго боку, прыніжаныя і зняважаныя, з другога, тыя, хто, маючы багацце і ўладу, іх зневажаюць і прыніжаюць. Перад чытачом шэраг людзей з сацыяльных нізоў — атручаны пастаянным п'янствам чыноўнік Мармеладаў, яго жонка Кацярына Іванаўна, што памірае ад сухотаў, маці і сястра Раскольнікава, якія яшчэ там, у правінцыі, зведалі нягоды залежнага, паднявольнага жыцця.

Вялікі пісьменнік з незвычайным псіхалагічным майстэрствам малюе перажыванні бедняка, якому нечым заплаціць гаспадару за кватэру, паказвае пакуты дзяцей, што жывуць у змрочным сутарэнні, сярод п'янай лаянкі, вечных спрэчак, раскрывае трагедыю чыстай у сваіх імкненнях дзяўчыны, якая, каб падтрымаць сям'ю, вымушана ісці на вуліцу, прадаваць сябе. Адлюстраванне пакут, якія выкліканы падзелам грамадства на багатых і бедных, на тых, хто валодае ўладай, і бяспраўных, намаляваныя карціны згубнай сілы грошай — усё гэта прасякнута ў Дастаеўскага непадробным гуманізмам, «болем аб чалавеку», як пісаў Дабралюбаў, усё нясе магутны выбуховы зарад адмаўлення буржуазных парадкаў, якія нявечаць і калечаць чалавека. Імкненне пакінуўшага вучобу, беднага, азлобленага студэнта Раскольнікава, які забівае старую ліхвярку-працэнтшчыцу, каб забраўшы яе грошы, выратаваць «сотні маладых жыццяў», паказваецца Дастаеўскім як трагедыя, як поўны крах ілюзій ушчэмленай у сваёй годнасці асобы ва ўмовах капіталістычнага жыцця. Паводле задумы пісьменніка, Раскольнікаў паўстае як яркі, па-свойму выдатны носьбіт прынцыпаў «рацыяналістычнасці», індывідуалізму, што прыйшлі з буржуазнага Захаду і ўзбаламуцілі розум некаторых адукаваных рускіх людзей.

Дастаеўскі праявіў глыбокую праніклівасць, убачыўшы ў буржуазных адносінах спрыяльную глебу для росту індывідуалізму. Ён намаляваў цэлую галерэю характараў жорсткіх бунтароў-адзіночак, што помсцяць грамадству, грунтуючыся на яго «воўчых» законах — ад кар'ерыстаў, накшталт Гані Івалгіна з «Ідыёта» да «высокіх» ідэолагаў, як Іван Карамазаў з рамана «Браты Карамазавы».

Карціны паслярэформеннай ломкі рускага грамадства, няўстойлівасць жыцця, крызіс традыцыйнай маралі раскрылі перад Дастаеўскім небяспеку, што пагражае найменш устойлівай мяшчанска-разначыннай частцы гарадскога насельніцтва, якая магла пайсці на прыманку буржуазна-анархічных ідэалаў і настрояў, атуленых знешнім бляскам пратэста, а ў сапраўднасці злавесных і рэакцыйных. Дастаеўскі тварыў у эпоху, калі ідэі духоўнага арыстакратызму, буржуазнага «звышчалавека» яшчэ не атрымалі шырокага распаўсюджання. Тым большая заслуга вялікага мастака, які здолеў разглядзець і ўбачыць пагібельнасць падобных ідэй. Эпоха імперыялізму пацвердзіла геніяльнасць некаторых прагнозаў вялікага рускага пісьменніка. Рэальным варыянтам праграмы Вялікага інквізітара, якая паўстае як плён злавеснага роздуму аднаго з герояў рамана «Браты Карамазавы», «высокага» ідэолага Івана Карамазава, магла б служыць практыка ашалелых куміраў нацыяналістычнага мяшчанства Гітлера, Мусаліні, соцень і тысяч іх паслядоўнікаў, што залілі крывёю сцэну нядаўняй сусветнай гісторыі.

Апошні раман Дастаеўскага «Браты Карамазавы» як бы падводзіць вынік яго шматлікім творчым пошукам і дасягненням. Адначасна ў ім з найбольшай сілай праявіліся супярэчнасці светапогляду і творчасці пісьменніка.

Раман быў напісан у час, калі ў краіне наспяваў рэвалюцыйны крызіс, у гады ўзмоцненага развіцця капіталізму ў Расіі і найвышэйшага ўздыму народніцкага руху. Нягледзячы на тое, што Дастаеўскі падзяляў некаторыя славянафільскія ідэі, адмоўна ставіўся да рэвалюцыйнага руху, ён востра ўсведамляў, што сучаснае яму рускае грамадства ахоплена сацыяльнымі ўзрушэннямі, што аб лепшай будучыні задумваюцца літаральна ўсе класы і слаі насельніцтва старой Расіі.

У сям'і Карамазавых, якая знаходзіцца ў цэнтры ўвагі пісьменніка, кіпяць тыя ж страсці, вырашаюцца тыя ж вострыя пытанні, што пастаўлены жыццём перад усёй агромністай краінай. Прадстаўнік старэйшага пакалення Карамазавых Фёдар Паўлавіч, цынік і распуснік, як бы ўвасабляе маральны распад дваранства ў паслярэформенную эпоху, яго поўную няздольнасць даць пазітыўны адказ на праблемы сучаснасці.

Старэйшы сын Фёдара Паўлавіча Дзмітрый нібыта і не пазбаўлены высакародных душэўных парыванняў, але ў той жа час ён не можа адолець у сабе нізкіх жаданняў і інстынктаў. Другі сын Іван — чалавек халоднага, аналітычнага розуму, скептык па натуры. Ад першапачатковых атэістычных перакананняў Іван прыходзіць да ўсялякага адмаўлення адказнасці асобы перад грамадствам. Менавіта Іван натхняе незаконнага сына Фёдара Паўлавіча і свайго брата Смердзякова на забойства бацькі.

З геніяльнай сілай малюючы ў рамане распад старых маральных і рэлігійных ідэалаў, норм паводзін, сувязей між людзьмі, Дастаеўскі па сіле выкрыцця, напалу страсцей, трагізму становіцца ўпоравень з Шэкспірам. Але выйсце, якое прапануе вялікі пісьменнік, сведчыць, што ў яго не было якой-небудзь завершанай сістэмы поглядаў на шляхі і перспектывы сацыяльна-этычнага развіцця Расіі і чалавецтва.

Не ведаючы навуковага сацыялізма, адмоўна ставячыся да рэвалюцыйных сіл краіны, што рыхтавалі глебу для будучай дэмакратычнай рэвалюцыі, Дастаеўскі супроцьстаўляе ў рамане адыходзячаму ў нябыт патрыярхальнаму жыццю свае рэакцыйныя утопіі рэлігійнага, праваслаўнага «сацыялізма». Іх выразнікам у творы з'яўляецца старац Засіма — духоўны настаўнік самага малодшага з Карамазавых — Алёшы.

Важна, аднак, сказаць, што Дастаеўскі, завяршаючы свой апошні раман, не хацеў, каб у чытача засталося ўражанне трагічнай безвыходнасці. Ён верыў, што светлыя шляхі ў будучыню знойдуць, калі не Алёша Карамазаў, то наступныя маладыя пакаленні. Гэтая глыбокая гуманістычная вера вялікага пісьменніка, выказаная ім у эпізодах пра «хлопчыкаў» і ў эпілозе рамана, дапамагае не толькі правільна разабрацца ў агульнай ідэйна-філасофскай атмасферы рамана, але захаваць верную перспектыву для ацэнкі ўсёй творчасці Дастаеўскага.

Свой мастацкі метад Дастаеўскі сам назваў «фантастычным рэалізмам» і «рэалізмам у вышэйшым сэнсе». Сапраўды, бадай, у кожным творы вялікага пісьменніка фарбы згушчаны, абставіны, у якія трапляюць героі, выключныя, пачуцці, страсці даведзены да вышэйшага напружання, паўсюдна відаць імкненне да крайняга псіхалагічнага перабольшвання, гіпербалы. На працягу ўсяго свайго творчага шляху захаваў Дастаеўскі палымяную цікавасць да самых істотных, кардынальных праблем чалавечага існавання, выключную схільнасць да маральна-этычных пошукаў, глыбокую палымянасць мастацкага мыслення.

Самыя адцягненыя філасофскія і маральна-этычныя ідэі Дастаеўскі як бы вывярае на жывых характарах сваіх герояў. Таму ў яго раманах так многа разваг, гарачых спрэчак, дыскусій. Яшчэ Луначарскі выказаў думку аб поліфанізме Дастаеўскага. Сапраўды, мы бачым герояў пісьменніка перш за ўсё таму, што чуем іх галасы, спрэчкі з другімі і з сабой, даведзеныя да экстазу, да маніякальнасці. Кожны прыкметны герой Дастаеўскага валодае ўласнай ідэяй-пачуццём і як бы ўвасабляе ў сабе гэтую ідэю.

Многія рускія і зарубежныя пісьменнікі адчувалі творчае ўздзеянне Дастаеўскага. З рускіх гэта Л. Андрэеў, Л. Ляонаў, К. Федзін, Ус. Іванаў, часткова М. Горкі. З зарубежных — Генрых Ман, Томас Ман, У. Фолкнер, Г. Бёль і многія іншыя. Беларуская літаратура ў асобе такіх яе выдатных прадстаўнікоў як Якуб Колас, Кузьма Чорны таксама развівала некаторыя творчыя прынцыпы і ідэі Дастаеўскага.

Мара Дастаеўскага аб наступленні ў Расіі «царства думкі і святла», яго палымянае жаданне таго, каб рускі народ адкрыў шлях для светлай будучыні ўсяго чалавецтва, здзейсніліся ў выніку Вялікага Кастрычніка. Адкідваючы рэакцыйнае, мёртвае, мы высока цэнім спадчыну Дастаеўскага, як арганічную, неаддзельную частку вялікай гуманістычнай рускай літаратуры. Геніяльная творчасць Дастаеўскага заняла трывалае месца ў мастацкай скарбніцы чалавецтва.

ў сям'і ўрача Марыінскай бальніцы М. А. Дастаеўскага нарадзіўся сын Фёдар — будучы вялікі пісьменнік.

Ці быў Ф. Дастаеўскі ў Беларусі? Не, не быў. Але мы ведаем, што пісьменнік некалькі разоў імкнуўся пабываць у гасцях на Віцебшчыне, дзе жыла наша зямлячка, пісьменніца і рэвалюцыянерка Ганна Васілеўна Корвін-Крукоўская. Прыкладна ў красавіку 1866 года Ф. Дастаеўскі ў пісьме паведамляў Г. Корвін-Крукоўскай аб сваёй рабоце над раманам «Злачынства і пакаранне» і аб тым, што ён хацеў бы прыехаць летам у Палібіна. Пра яго намер прыехаць на Віцебшчыну мы таксама даведваемся з другога пісьма ад 17 чэрвеня 1866 года. У ім пісьменнік зноў прызнаваўся Г. Корвін-Крукоўскай: «Мне б вельмі, вельмі хацелася пагасцяваць у Вас у Палібіне».

Аднак Ф. Дастаеўскаму так і не ўдалося пабываць у Палібіне з-за інтэнсіўнай літаратурнай работы.

□

У гады Савецкай улады пра Ф. Дастаеўскага напісана шмат кніг, артыкулаў у часопісах і газетах, у тым ліку і ў беларускіх выданнях.

Шмат робіцца ў сяле Дастоева Іванаўскага раёна для папулярызацыі творчасці Ф. Дастаеўскага. У будынку Дастоеўскай сярэдняй агульнаадукацыйнай працоўнай політэхнічнай школы ёсць куток-музей імя пісьменніка. На стэндзе ў рамках вісяць выпіскі з архіўных дакументаў пра гістарычнае мінулае Дастоева, партрэты продкаў пісьменніка і яго самога, іншыя гістарычныя матэрыялы.

У школе праводзіцца разнастайная работа па прапагандзе рускай і беларускай літаратуры не толькі сярод навучэнцаў, але і ўсяго насельніцтва. Даволі сказаць, што з вялікім поспехам прайшлі вечары, прысвечаныя жыццёваму і творчаму шляху Ф. Дастаеўскага і М. Някрасава.

Часта бацькі вучняў і самі вучні выступаюць з паведамленнямі, дакладамі. Так, адзін са старэйшых калгаснікаў Аляксандр Сахарчук у лекторыі для бацькоў пры школе выступіў з цікавым дакладам «Заахвочванне і пакаранне».

Шмат сіл уклаў у папулярызацыю літаратурнай спадчыны свайго славутага дзеда адзін з яго нашчадкаў — прафесар механікі Андрэй Фёдаравіч Дастаеўскі, які жыў у Ленінградзе. Яго цікавіла мінулае і сучаснае сяла Дастоева.

У лісце да супрацоўнікаў Брэсцкага краязнаўчага музея Андрэй Фёдаравіч пісаў: «Таксама, як і ў Ленінградзе, я стаўлю на першую чаргу ўсе намаганні па арганізацыі будучага музея і ўсяляк падтрымліваю энтузіязм некаторых на заснаванні помніка Ф. М. Дастаеўскаму, лічачы яго ў другой чарзе: падобна гэтаму, думаецца, што на Брэстчыне правільней за ўсё будзе ўсямерна садзейнічаць арганізацыі дабротнай экспазіцыі па Дастаеўскім пры Дастоеўскай сярэдняй школе, а другой чарговай лічыць арганізацыю «дастоеўскай» экспазіцыі пры Брэсцкім краязнаўчым музеі».

Цесную сувязь А. Дастаеўскі трымаў і з самім Дастоевам, дырэктарам мясцовай школы М. Раманавым.

У гэтыя дні куток-музей у Дастоеве папаўняецца новымі экспанатамі і дакументамі.

Уладзімір ЮРЭВІЧ

ПА-ПАРТЫЙНАМУ, ЗНАЧЫЦЬ ПРАФЕСІЙНА

ЯК БЫ гэта было ні пажадана для некаторых, а літаратурная крытыка будзе жыць. І жыць яшчэ доўга. Столькі, колькі будзе жыць літаратура як пісьмовая форма мастацтва словам. Бо і нарадзілася крытыка разам з літаратурай як неабходнасць прафесійнага меркавання пра створанае мастаком слова. І сёння гаворка можа ісці перш-наперш пра тое, ці адпавядае прафесійны ўзровень крытыкі ўзросшаму ўзроўню мастацкай творчасці і ўзросшым патрабаванням чытача да твораў літаратуры. Менавіта гэтым кіруецца наша партыя, калі сярод іншых клопатаў прымае на сябе і турботы пра сённяшні стан крытыкі, закліканай змагацца за камуністычную ідэйнасць і высокую мастацкасць літаратуры.

Як бы ні намагаліся некаторыя масавыя перыядычныя органы друку трымаць крытыку на ўзроўні абслугі літаратуры, патрабуючы ад яе толькі ацэнак, толькі анатацый, толькі рэкамендацый той ці іншай кнігі чытачу, яна даўно ўжо вылезла з пялёнак і заявіла пра сваю сталасць нават у «маладых» літаратурах, яна справядліва займае сваё месца ў адным шэрагу з іншымі відамі літаратурнай творчасці.

Поспехі беларускай літаратурнай крытыкі, асабліва значныя за апошнія 10—15 гадоў, пацвярджаюць ленінскую думку пра тое, што літаратурная справа «...менш за ўсё паддаецца механічнаму ўраўноўванню, нівеліраванню...» Яны, гэтыя поспехі, былі б куды большыя, каб крытыку не тузалі за лейцы дробязнай апекай, выдаючы гэта падчас за захаванне прынцыпу партыйнасці.

Час—найвышэйшы суддзя для сапраўды мастацкіх набыткаў літаратуры. Усе захады нашай крытыкі, скіраваныя на паблажлівыя адносіны да мастацкі няспелага здзяйснення пісьменнікамі сваіх добрых намераў, не прынеслі карысці ні літаратуры ў цэлым, ні паасобным творам, што ўзнімаліся на шчыт за важнасць тэмы, за надзённасць.

Варта нагадаць партыйную рэзалюцыю «Пра палітыку партыі ў галіне мастацкай літаратуры» (1925), дзе адзначалася, што камуністычная крытыка «...павінна выключыць з свайго ўжытку тон літаратурнай каманды. Толькі тады яна, гэта крытыка, будзе мець глыбокае выхаваўчае значэнне, калі яна будзе абапірацца на сваю **ідэйную** перавагу».

Камуністычная крытыка арыентуе на навукова-гістарычны, глыбока-прафесійны падыход да кожнай літаратурнай з'явы.

Ні ў адной галіне навукі ды і сапраўднай практыкі ў наш час ніхто не адважваецца публічна выказваць свае непрафесійныя меркаванні. У дачыненні ж да літаратуры гэта дазваляецца і даволі часта. Чалавек без спецыяльнай адукацыі не рызыкуе ставіць дыягназ другому чалавеку, калі той занядужаў, ды яшчэ прылісваць лекі. А вось пісьменніку кожны можа заўважыць, што ў яго выявіўся дальтанізм (бачыць жыццё ў іншых фарбах) ці што ён захварэў на «акопную праўду» або на «камернасць». Грунтам для пастаноўкі такога далёка недыферэнцыраванага «дыягназу» з'яўляюцца, як правіла, толькі пазнанні ў пытаннях сацыялогіі, якія часта выдаюцца за партыйнасць.

Партыйнасць у крытыцы — гэта перш за ўсё імкненне, абапіраючыся на ленінскую тэорыю адлюстравання, даследаваць, як літаратура зыяўляе **уласцівымі ёй сродкамі** істотныя заканамернасці свайго часу, свае эпохі. Мы падчас забываемся, што адлюстраванне самым непасрэдным чынам звязана з перапрацоўкай вонкавых уздзеянняў ці атрыманых ад іх вынікаў, якія залежаць і ад прыроды адлюстравальніка (суб'ектыўнасці ўспрымання), і ад аб'ектыўнай сутнасці таго, што адлюстроўваецца. Разрываючы ж гэтую ўзаемазвязанасць і выдаючы за праўду толькі аб'ектыўную сутнасць, лёгка адступіцца ад рэалістычнага ўзнаўлення рэчаіснасці. Праўда ў мастацтве тады праўда, калі яна не толькі ўспрынята, але і перапрацавана. Перапрацавана так, каб можна было яе скарыстаць потым у наступным узаемадачыненні з навакольнай рэчаіснасцю. Мы ж часам спыняемся на прыступцы лагічнага пазнання рэчаіснасці і кідаем тады навукова неабгрунтаваны выклік творцу — «у жыцці так не бывае», адбіраючы тым самым у мастака права ствараць, абапіраючыся на рэальныя факты, **сваё** жыццё.

Чалавек створаны так, што здольны энергію вонкавых уздзеянняў на яго органы пачуццяў ператвараць у факты свядомасці. Чытанне мастацкага твора (ці ўспрыманне яго на слых) таксама ж вонкавае ўздзеянне з мэтай пашырэння свайго кругагляду, адкрыцця для сябе тых таямніц рэальнага жыцця, якія падчас недаступны для непасрэднага ўспрымання. Імкненне да адкрыцця новага дыктуецца грамадскай прыродай чалавека, практычнай дзейнасцю грамадства.

Задача пісьменніка—зрабіць гэтае адкрыццё як мага больш даступным, закрануць не толькі розум, але і пачуцці чытача, ператварыць праўду жыцця ў праўду мастацтва, але не абстрагаваную, а ў выглядзе самога жыцця. У пісьменніка для гэтага ёсць адзіны сродак—слова, бо літаратурныя вобразы жыцця ёсць слоўныя мастацкія вобразы. Калі гаварыць не толькі пра беларускую літаратуру, але і пра рускую, і пра ўкраінскую (даступныя мне) літаратуры, мова шмат якіх сучасных твораў не скіравана на тое, каб, захоўваючы функцыі зносін між людзьмі, выступаць яскрава ў вобразна-мастацкай функцыі, здольнай як мага эфектыўней рэалізаваць уплыў мастацкай праўды на чытача, як мага паўней задаволіць яго эстэтычныя патрэбы. Шмат у нас з'яўляецца твораў, у якіх слова нясе толькі інфармацыю, але ў аўтараў гэтых твораў нестае ўмення (а часцей цярпення) падпарадкаваць камунікатыўную функцыю мовы задачам і законам вобразна-мастацкага выяўлення. Тут разрываецца адзіны ланцуг пазнання сутнасці (палітычнай, філасофскай, маральнай) жыццёвых з'яў і іх эстэтычнага асэнсавання. Пры такім разрыве слабее пераканаўчая сіла вобразаў і твора ў цэлым, а, значыць, і яго выхаваўчая роля, а значыць, і партыйнасць літаратуры.

Усё гэта я гавару дзеля таго, каб кінуць дакор нашай крытыцы, якая пры сваіх бясспрэчных поспехах у ідэйна-тэматычным асэнсаванні літаратурнага працэсу ўсё ж не можа пахваліцца высокім прафесіяналізмам, бо яшчэ вельмі асцярожна падступае да ідэйна-эстэтычнага асэнсавання як паасобнай з'явы ў літаратуры, так і цэлых яе перыядаў. Меркаваць пра літаратуру па-партыйнаму, значыць—меркаваць прафесійна.

Партыйна — значыць прынцыпова. А прынцыповасць заўсёды вынік навуковай абгрунтаванасці, г. зн. высокага прафесіяналізму.

Мова і стыль—гэта не аўтаномная праблема нашай крытыкі, а той грунт, на якім вырастае сапраўдны мастацкі твор, здольны даць магчымасць чытачу як бы дакрануцца да жывога жыцця. Толькі высокамастацкі твор можа **ўзбагаціць** чытача перадавымі ідэямі. **Узбагаціць**—значыць **пераканаць**, зазірнуць у найглыбейшыя таямніцы душы чалавека. І няма падстаў Я. Герцовічу ўздыхаць па «вытворчых раманах», бо яны, на жаль, не толькі былі, але не пераводзяцца і цяпер. Не пераводзяцца таму, што пісьменнікі забываюцца на сфармуляваны яшчэ М. Чарнышэўскім спецыфічны закон мастацтва: «Мастацкасць заключаецца ў адпаведнасці формы з ідэяю». Гэтая адпаведнасць вельмі складаная і шматбаковая, і таму выявіць яе ў канкрэтным творы—справа нялёгкая як для мастака, так і для крытыка. Нялёгкая таму, што трэба даследаваць не саму ідэю, а тое, як мастацкі вобраз выяўляе ідэйны сэнс жыццёвай з'явы, як ён **эстэтычна** сцвярджае ці адмаўляе яе.

Давайце будзем шчырыя і прызнаемся, што крытыка наша пры канкрэтным аналізе твора не-не ды і спыніцца на палавіне дарогі. Не патурбаваўшыся як след уважыць хоць бы асноўныя кампаненты твора, робіць катэгарычны прысуд пра заганнасць ідэі або яшчэ горш—пра безыдэйнасць.

Не можа быць прафесійным выступленне крытыка, калі ў ім няма эстэтычных ацэнак, бо і яны заўсёды ідэйныя, заўсёды сацыяльныя, заўсёды тэндэнцыйныя. І калі гэтую тэндэнцыйнасць, адпаведную аб'ектыўнай праўдзе жыцця, крытыка заўважае і даследуе, не пагарджаючы мастацкай вобразнасцю як спецыфічнай формай пазнання рэчаіснасці, такую крытыку толькі і можна лічыць прафесійнай, а, значыць, партыйнай.

Твор літаратуры толькі тады сапраўды мастацкі, калі ў ім ёсць абагульненні, тыпізацыя таго, што карысна для грамадства. І ў сваім сцвярджэнні, і ў адмаўленні мастак павінен дбаць пра карыснасць сваіх захадаў для народа, прадстаўніком якога ён з'яўляецца. Вось чаму і крытыка выконвае сваю задачу толькі тады, калі ўмее заўважыць у час і сцвердзіць карыснасць захадаў мастака слова або адмовіць яму ў гэтым. Але зрабіць гэта (сцвердзіць ці адмовіць) на высокім прафесійным узроўні, з улікам як ідэйнага ўзроўню, так і спецыфікі пісьменніцкай творчасці, а, значыць, з адзіным клопатам пра мастацкасць твора, бо, паўтараю, мастацкасць не можа існаваць у адрыве формы ад ідэі ці наадварот.

Дамагчыся эстэтычнай пераканаўчасці вобраза нельга без уліку нацыянальнага. Крытыка ж наша на нацыянальнае ў мастацкім адлюстраванні сучаснасці звяртае ўсё менш і менш увагі. Хоць закон пра адзінства формы і зместу ў мастацкай творчасці не можа адкідаць нацыянальнае. І нават, калі пісьменік бярэ на ўзбраенне вопыт іншай літаратуры, ён бярэ яго ў нацыянальным выяўленні. Гэтую акалічнасць заўважыў яшчэ Бялінскі: «Нават і тады, калі прагрэс аднаго народа здзяйсняецца праз запазычванне ў іншага, ён тым не менш здзяйсняецца **нацыянальна»**.

Пісьменнік імкнецца (альбо не імкнецца) скарыстаць усё багацце нацыянальнай мовы, усю своеасаблівасць яе моўных форм, стылістычныя магчымасці, а крытык і не рупіцца, каб заўважыць гэтыя турботы ці абыякавасць мастака слова да слова. Нельга сур'ёзна гаварыць пра далейшы ўздым мастацкай літаратуры, пра павышэнне майстэрства пісьменніка, не дбаючы пра развіццё і ўзбагачэнне літаратурнай мовы, яе магчымасцяў для найбольш яскравага адлюстравання рэчаіснасці. І калі мы часам кідаем, і заслужана, дакор цэламу шэрагу твораў, у якіх жыццё людзей раскрываецца павярхоўна, прымітыўна, збеднена, дык трэба ж ісці і далей—высвятляць прычыны такой непажаданай у наш час з'явы. Бо ў недастатковае веданне жыцця мусіць увахodзіць і няўменне ўслухоўвацца ў яго. Гэта датычыць і крытыкаў. Стаўленне да крытыкі ў нашай пісьменніцкай арганізацыі не дае падставы гаварыць, што ёй ствараюцца найлепшыя ўмовы для прафесійнага ўдасканалення. Наадварот, апошнім часам чуюцца ўжо воклічы: «А ці не зашмат расплодзілася ў нас крытыкаў? Ці не варта абмежаваць іх арганізацыйнае афармленне ў творчай арганізацыі?» Раздаюцца без належнай трывогі за заўтрашні дзень усёй літаратуры. Не можа плённа развівацца мастацкая літаратура, калі яна не будзе мець сваёй заўсёднай спрадвечнай спадарожніцы — крытыкі. І трывогу ў Саюзе пісьменнікаў варта было б біць з іншага повада—а ці выхоўваем мы належным чынам змену прафесійнай крытыцы, ці дастаткова ўплывае прафесійная крытыка на літаратурны працэс у рэспубліцы і перш за ўсё на выдавецка-рэдакцыйную дзейнасць. Бо толькі жывая практычная справа, памножаная на здабытыя ў навучальных установах тэарэтычныя веды, абапёртая на адметнасць таленту, можа забяспечыць светлыя далягляды літаратурна-крытычнаму фронту ў рэспубліцы.

СЛОВА БЯРЭ ЧЫТАЧ

СЛУШНА, АЛЕ НУДНА

Крытыкі, літаратуразнаўцы — першыя саюзнікі і памочнікі бібліятэкараў. Цікавы артыкул, змястоўны разгляд кнігі, аператыўнае крытычнае выступленне — усё гэта дапамагае нам, бібліятэкарам, арыентавацца ў кніжным моры, у літаратурным жыцці і кваліфікавана, асэнсавана даводзіць кнігі да чытачоў. Для нас, бібліятэкараў, крытычная літаратура—школа разумення мастацкай творчасці, школа выпрацоўкі густу.

Мы заўсёды радуемся, калі наяўляюцца кнігі ці артыкулы, у якіх размова аб літаратуры вядзецца свежа, арыгінальна, дзе ўважліва разглядаюцца тыя кнігі, што найбольш цікавяць чытачоў. Гэта—добры матэрыял і для прыватнай гутаркі з чытачом (даводзіцца і раіць чытачу кнігу, і нешта тлумачыць, а часам—спрачацца), і для масавых мерапрыемстваў — літаратурных вечароў, дыспутаў, канферэнцый.

Можна папракнуць нашу крытыку, што яна абмінае многія з'явы літаратурнага жыцця, што ёй часам бракуе аператыўнасці, што нярэдка яшчэ надараюцца і блытаныя, супярэчлівыя выступленні. Але я хачу сказаць пра іншае. Як бібліятэкар я заўсёды звяртаю ўвагу на тое, наколькі даходліва піша крытык, літаратуразнаўца. На маю думку, многія працы такіх нашых крытыкаў, як Р. Бярозкін, Ф. Куляшоў, А. Лойка, Н. Перкін, вызначаюцца ўменнем ясна вытлумачваць складаныя літаратурныя з'явы. Іх кнігі чытаеш з цікавасцю і карысцю, ахвотна прапануеш чытачам.

Аднак бывае і інакш. Артыкул або кнігу крытыка чытаеш з цяжкасцю, ледзьве прабіраешся праз агульныя палажэнні, блытаныя разважанні. Нярэдка адбівае ахвоту чытаць працу крытыка і сухасць, аднастайнасць выкладу.

Некаторыя аўтары аддаюць шчодрую даніну так званым агульным мясцінам, памногу гавораць, як кажуць, не па сутнасці.

Хачу прывесці такі прыклад. Пры нашай бібліятэцы дзейнічае «Клуб сяброў беларускай літаратуры». За дзесяць гадоў існавання клуба праведзены многія дзесяткі цікавых сустрэч з пісьменнікамі, кампазітарамі, майстрамі тэатра. Свае творы чыталі ў нас Кандрат Крапіва, Пятрусь Броўка, Міхась Лынькоў, Максім Танк, Іван Шамякін, Янка Брыль, Піліп Пестрак, Мікола Аўрамчык...

Былі ў нас цікавыя дыспуты, канферэнцыі. Рыхтуемся мы да мерапрыемстваў загадзя. Як водзіцца, складаем рэкамендацыйныя спісы. І вось—свежы прыклад. Нядаўна мы праводзілі тэматычны вечар, прысвечаны жыццю і творчасці Міхася Лынькова. Чытачы выступалі на вечары свежа, жыва, гаварылі пра адлюстраваныя ў рамане «Векапомныя дні» падзеі. Прынамсі, усім удзельнікам вечара запомніліся выступленні чытача нашай бібліятэкі слесара Андрэя Карнеўскага, які і проста, і вельмі змястоўна гаварыў пра грамадскае гучанне і маральна-этычныя ўрокі рамана М. Лынькова.

І было неяк сорамна за нашых крытыкаў, літаратуразнаўцаў, яны быццам забываюцца на чытача. Мы, рыхтуючыся да вечара, перачыталі кнігі і артыкулы, прысвечаныя творчасці М. Лынькова. І я хачу на прыкладах паказаць, як пішуць пра раман розныя аўтары. Буду, па магчымасці, прытрымлівацца храналогіі.

Адкрыем выпушчаную яшчэ ў 1952 годзе кнігу Уладзіміра Карпава «На шляху сталасці», у якой напісана:

«...Пісьменнік паказаў веліч беларускага народа, яго духоўныя сілы, якія з такім бляскам праявіліся ў цяжкія дні змагання і выліліся ў гарачую любоў да сваёй Радзімы, святы чалавечы гнеў, нянавісць і помсту да гітлераўскіх вылюдкаў, што наважыліся заняволіць савецкія народы» (стар. 315).

Усё, вядома, правільна. Слушныя словы сказаны пра

Мікола АРОЧКА

АКТУАЛЬНАСЦЬ ПРАБЛЕМЫ І «СТРАСЦІ» АДНОЙ РЭПЛІКІ

У НАС НЕЯК непрынята ў дыскусійным абгаварэнні з адной і той жа трыбуны выступаць двойчы, але адчуванне непаўнаты свайго папярэдняга артыкула і нявысветленасці некаторых вельмі актуальных пытанняў грамадзянскага служэння нашай паэзіі прымушаюць мяне зноў папрасіць слова.

Перш чым гаварыць і спрачацца па сутнасці, хачу коратка спыніцца на закідах Р. Бярозкіна, што прагучалі ў яго «Толькі рэпліцы». («Літаратура і мастацтва», 15 кастрычніка 1971 г.). Вось некаторыя з іх: «І проста не верыцца, што якраз пра Блока... напісана чорным па белым: «праставатае захапленне «прыродай» з пераважнай слабасцю да розных выклічнікаў...»

Гэта добра сказана: «не верыцца»! І сапраўды няпроста паверыць у такі прымітыў: быццам я «чорным па белым» напісаў, скажам, такое пра Фета: «успрыманне прыроды Фета было праставатым і зводзілася да воклічу «ах»!

Ды няма ў мяне такіх радкоў ні ў адрас Блока, ні ў адрас Фета! Пра іх у мяне сказана ні больш, ні менш, чым азначаюць словы: «Сёння, на жаль, нельга ўжо адчуваць прыроду так, як адчуваў і пісаў пра яе Фет ці нават Блок».

Калі б мой апанент пачаў усур'ёз аспрэчваць гэта меркаванне, я вымушан быў бы пашырыць свае довады і, у прыватнасці, спаслацца на цікавую думку, якую аднойчы выказаў таленавіты савецкі крытык Аляксандр Макараў: «Мы да гэтага часу з прыемнасцю перачытваем, задавальняючы сваю духоўную патрэбу, лепшыя вершы Фета, але калі з'явіцца паэт, які будзе пісаць, як Фет, яго чытаць не будуць».

Але Р. Бярозкін у прынцыпе не аспрэчвае гэтай думкі. «Страсці» рэплікі былі наклікаены якраз далейшымі радкамі, у якіх, шчыра кажучы, і сапраўды ёсць адна недакладнасць, што дазволіла крытыку зусім іншую трактоўку сказанага. Разумею: далейшыя радкі, што цытуе крытык, мне належала падаць так, каб яны — нават выхапленыя асобна з кантэксту — не давалі повадку для рознатытання і ўсім сваім сэнсам датычылі тых, каму, уласна, і адрасаваліся, — некаторым сённяшнім нашым паэтам (а не Фету і Блоку!). Шкада, што гэта падалося няясным...

Я дазволю сабе прывесці тут пачатак таго абзаца, што быў чамусьці апушчан Р. Бярозкіным, хоць гэты пачатак тут вельмі істотны, бо ён стварае той непадзельны, жывы кантэкст, які разрываць, на маю думку, нельга.

«Адыход у модную **на сённяшні дзень** (зараз падкрэсліваю гэта. — **М. А.**) «натурфіласофскую» лірыку, у доўгія прыродаапісанні з нагнятаннем «спісаных» з натуры дэталяў — гэта часовае. Мне гэта чамусьці нагадвае ўцёкі ад злабадзённых праблем, якія ставіць час перад паэзіяй» («Літаратура і мастацтва», 1 кастрычніка).

Такім чынам, гаворка ідзе аб трывожных сімптомах самаўхілення некаторых **нашых паэтаў** ад пошукаў мастацкіх каштоўнасцей на галоўным кірунку, які заўсёды складаў душу нашай паэзіі.

Дык спрачайцеся са мной, Рыгор Саламонавіч, па сутнасці праблемы, а не пераводзьце сур'ёзную размову ў такі абсурдны план: быццам я «аўтаматычным, так сказаць, шляхам» узношу А. Пысіна, А. Русецкага, Р. Барадуліна, Ю. Свірку «над» Фетам, Блокам, Багдановічам... Вось дзе сапраўды: «чорным па белым»! Проста не верыцца, што сёння ўвогуле так можна ставіць пытанне! Навошта? Каб толькі давесці маю «недаравальную глухату»? А самому — пабыць у ролі «абаронцы» тых, хто не мае ніякай патрэбы ў такой «абароне»?

Дарэчы, сама перасцярога — не турбуйце «цені вялікіх»! («Крытык турбуе яшчэ і Блока») — мне здаецца не зусім апраўданай. Па-першае, для нас вялікія мастакі слова — не ў нейкім «царстве ценяў» і, увогуле, не «цені», а сваімі творамі — жывыя сярод жывых. А па-другое, чаму б, незразумела, нам часцей і не звяртацца да іх мастацкага аўтарытэту, да іх узораў, каб выявіць, дзе творчая вучоба, дзе працяг, а дзе перапеў, моднае эпігонства?

А небяспека такога нятворчага пераймання ёсць. Усесаюзная крытыка даўно забіла трывогу аб наплыве шэрасці, безасабовасці, «ліра-пейзажнай» драбнатэмнасці, вершаў, якія нярэдка аказваюцца запозненымі падгалоскамі, перапевамі вялікіх майстроў — Цютчава, Фета... Небяспека ў модзе, што перарастае ў няплённую тэндэнцыю. Можна пагаджацца ці не пагаджацца з вядомым заклікам: «Наперад, да Пушкіна!» — у гэтым я не бачу асаблівай парадаксальнасці, бо разумею: на ўвазе маецца вольналюбівы, грамадзянскі дух пушкінскіх твораў. Але ж пагадзіцеся: як бы сяму-таму не хацелася ўзняць сёння кліч — «Наперад, да Фета!» — такі лозунг для нашай трывожнай эпохі не гучыць. Нядаўна ў «Литературной газете» Д. Галубкоў слушна пісаў пра дарэмныя спробы «пераіграць» Фета, «прадставіць яго паэтам ледзь не «мяцежным»... Таму і дзіўна, калі сёння размова аб грамадзянскасці становіцца часам расплывістай, калі само паняцце грамадзянскасці менавіта таму і размываецца, што некаторыя пачынаюць яе вышукваць у асабіста-інтымнай, нават камернай лірыцы (уключаючы славутае фетаўскае: «Шепот, робкое дыханье, трели соловья»).

Пра гэта я часткова таксама пісаў у сваім артыкуле.

Дык давайце ж гаварыць аб пытаннях, у якіх і сапраўды шмат нявысветленага, спрэчнага. Мы ведаем, як няпроста, а часам і немагчыма правесці нейкую мяжу паміж грамадзянскай і інтымнай лірыкай паэта (пасведчаць многія вершы П. Панчанкі, А. Куляшова, У. Сасюры і інш). Агульны працэс лірызацыі грамадзянскай паэзіі ў бок адкрытай шчырасці, размовы «адзін на адзін», у бок інтымнага даверу — заканамерны, нястрымны для нашага часу. Гэтак жа — як і «сустрэчны» працэс узвышэння інтымнай пачуццёвасці да гучання высокай грамадзянскасці. «У меня, по-моему, выходит лучше то, что говорю вполголоса», — піша ў сваім вершы В. Інбер. Справа ў высокім змесце, а не ў гучнасці прамаўлення ці сцішанасці лірычнага голасу. Важна, каб да грамадзянскасці не прыліпала пажоўклае лісце сузіральна-праставатага захаплення «натурфіласофскай» і ўсякай іншай «мікраскапічнай» лірыкі (увесь сэнс якой зводзіцца падчас толькі да воклічу «ах!»).

Я знарок паўтараю гэта «злашчаснае» «ах!», за якім і сам адчуваю шмат спрэчнага — наконт праваме рнасці нашага сённяшняга «ідылічнага» (такога слова я, вядома, ніколі б не сказаў пра Блока) любавання прыродай... Я, вядома, выглядаў бы катэгарычным, а яшчэ горш — збедненым у тых пачуццях, што не чужыя і мне, калі б адхіляў і не прымаў зусім не лішняе для паэзіі непасрэднае ўспрыняцце хараства роднай прыроды: натуральнасць чалавечага захаплення таемнай цішынёй вясковага надвячорка («Ціха свішчуць крылы позняй слонкі, лесавік падпальвае карчы» — М. Танка) або чысцінёй першага снегу (помніце ў Н. Гілевіча: «Цуд тварыўся — я праспаў...»).

Захапляючыся хараством прыроды, Ігар Шклярэўскі ў сваёй паэме «Дазорная галінка» («Неман», 1971, № 9) вымавіў не без шкадавання словы: «но сократила острая пила мою главу веселую о лесе...» Можна зразумець адчуванне паэта, на якога «пустое небо глянуло в упор», зрабіўшы нашу агульную радасць няпоўнай. Але ж чаму, сутыкнуўшыся з жыццёвай рэальнасцю, мы зачаста яшчэ пакідаем ненапісаным не толькі раздзел твора, якому б самы час з'явіцца, але і сам твор?

С. Гаўрусёў, пішучы для «ЛіМа» сваю рэцэнзію на кніжку А. Русецкага «Зямля гаворыць зорам», не сказаў, на жаль, пра грамадзянска-гуманістычную пазіцыю паэта ў дачыненні да прыроды. А ва мне ж адгукаецца голас паэта не толькі ў радках захаплення прыродай, але і тады, калі гэты голас узвышаецца да ўстрывожанасці («О, мы скваппыя, дзеля нажытку мы трушчым горы зуб'ем машын і птушыныя пушчы...», «Мы яшчэ спахопімся»).

Тое ж і ў вершы М. Танка, радкі з якога ўпаміналіся вышэй; хіба гэты твор («Дарогай з сенажаці») меў бы такое гучанне, калі б са «спакойнай», вечарова-пейзажнай плыні не ўздымаўся да трывожна-драматычнага абагульнення, што паспела ўжо стаць крылатым: «Можа, мы — апошнія паэты, што вось так цікавяцца зямлёй?»

Пад рукі мне трапіла першая кніжка з сілуэтам Пегаса («Мая вёска»), а ў ёй — наіўна-ружовая, досыць тыповая для сённяшняга паэтычнага «маладняка» літаратурная сузіральнасць радкоў пра адвечную бярозку, што ў аконца стукае галінай, пра вецер: «Гушкае песню на хвалях. Ей адклікаюцца далі, звоняць празрыстыя росы і падпяваюць бярозы»... А колькі такой літаратурна-прыгожай праставатасці, расчуленай заспакоенасці, а то і глыбакадумнай філасофіі «на пятачку» вандруе па зборніках і больш сталых нашых паэтаў!

Здавалася б, самы час нашай крытыцы паставіцца сапраўды крытычна да вясёлкава-сузіральнага наплыву вершатворчасці, у якой і не пахне высокім зместам.

Але дзіўна, што і ў крытыцы ёсць свае прыхільнікі «бакавых сцежак», «узбочын»; яны лічаць, што на «бакавых сцежках», на «перыферыі» жыцця якраз і трэба шукаць сёння неперахо дныя, «даўгавечныя» мастацкія каштоўнасці, а не на магістральных шляхах сацыяльнасці, грамадзянскасці. А вось тое, што ў папярэднім дзесяцігоддзі было створана на «магістральных шляхах», на быстрыні часу, яны сёння наўмысна ганьбуюць, замоўчваюць ці называюць «псеўдасацыяльнасцю», «эстрадай».

Нядаўна ў дыскусійным парадку на старонках «Литературной газеты» з'явіліся два шмат у чым процілеглыя, палярныя па сваім духу і накірунку артыкулы В. Кожынава і П. Панчанкі. Цікава, што Пімен Панчанка, як бы ў процівагу свайму апаненту, аб'ектыўна ацэньвае і ў адзін шэраг ставіць такіх добрых, хоць і розных паэтаў: «Што і казаць, вершы Андрэя Вазнясенскага, Яўгенія Еўтушэнкі, Роберта Раждзественскага, Мікалая Рубцова, Уладзіміра Сакалова палюбіла моладзь. Адкуль гэта ўвага? Эстрада?» Праўда, апошняе пытанне датычыцца, мабыць, першых трох названых аўтараў і тоіць у сабе адказ-нязгоду, а тым самым трапна б'е ў цэль даўняй, вострай палемікі, што не заціхае на ўсесаюзнай арэне.

І не дзіўна, што П. Панчанку нечым дужа імпануюць творы невыпадкова пастаўленых на першыя месцы таленавітых рускіх паэтаў, у якіх, дарэчы, ёсць шмат агульнага з некаторымі нашымі паэтамі, таксама названымі П. Панчанкам — з Р. Барадуліным, Н. Гілевічам, А. Вярцінскім, Г. Бураўкіным, Я. Сіпаковым, Ю. Свіркам і інш.

Калі іх лепшыя, глыбока праніклівыя, бескампрамісныя, шчыра-душэўныя вершы — «эстрада», то хвала менавіта такой «эстрадзе»!

На крытычнай ніве неспакойна. Сцвярджанне партыйных, высока-змястоўных, грамадзянскіх адносін да жыцця ідзе шляхам прынцыповых, вострых дыскусій, сутычак поглядаў, эстэтычных пазіцый — і ў выніку настойліва прабівае сабе дарогу.

Ці не лепш было б і нам з вамі, шаноўны Рыгор Саламонавіч, пусціць нашы «страсці» і ўвесь баявіты запал па рэчышчы актуальнай праблемы — на пошукі і ўзбагачэнне ідэйна-эстэтычных крытэрыяў і шляхоў далейшага грамадзянскага служэння і пранікнення нашай паэзіі ў жыццё — хіба не вымагае гэта праблема ад нас і шырокіх спрэчак і агульнага, заклапочанага роздуму?

веліч, нянавісць, гнеў... Але вось бяром кнігу Д. Бугаёва «Шчодрае сэрца пісьменніка» (1963):

«Ён паказаў **веліч** беларускага народа, яго маральную сілу, прыгажосць, яго непахісную **стойкасць у** самых складаных абставінах суровага змагання, яго **нянавісць** да гітлераўскіх варвараў, яго бязмежную адданасць...». (Стар. 185. Тут і далей падкрэслена мной. — **Л. Ф.**). На нашых вачах правільныя палажэнні становяцца агульным месцам, штампам. Хіба нельга сказаць гэта неяк пасвойму, адметна?

Чытаем «Гісторыю беларускай савецкай літаратуры», т. II (1964) на стар. 209:

«У якасці галоўнага героя эпапеі выступае беларускі народ, мужны і непахісны, вясёлы і дасціпны, грозны ў нянавісці і вялікі ў любві, бясконца адданы...»

Тое ж самае напісана ў школьным падручніку літаратуры для IX—X класаў Н. Перкіна і Ю. Пшыркова (1964, стар. 94):

«Непераможнымі герояў твора рабіла адданасць сацыялістычнай радзіме, непахісная вернасць грамадскаму абавязку, гарачае імкненне жыць свабоднымі грамадзянамі на вольнай савецкай зямлі».

Падобныя абзацы і сказы-блізняты знаходзім мы і ў манаграфіі П. Дзюбайлы «Беларускі раман аб Вялікай Айчыннай вайне», і ў кнізе Я. Герцовіча «Літаратура і жыццё народа».

Мы ведаем нямала прыкладаў, калі пра адны і тыя ж творы пісалі Бялінскі, Дабралюбаў, Пісараў, Чарнышэўскі. Якія непадобныя былі іх артыкулы! Яны не паўтаралі, не перапявалі адзін аднаго. Нашы ж аўтары, хочуць яны ці не, засушваюць выдатны раман М. Лынькова шаблоннасцю выкладу, безаблічнасцю разваг і назіранняў.

Я не закрэсліваю працы названых вышэй аўтараў, а толькі хачу звярнуць увагу на адну адмоўную тэндэнцыю.

Гаворка пра крытыку, пачатая на старонках «ЛіМа», мае важнае значэнне. Было б добра, калі б гэта гаворка была працягнута ў бібліятэках сярод чытачоў, у культасветустановах. Такая гаворка магла б адбыцца і ў бібліятэцы імя У. І. Леніна, на кафедрах беларускай мовы і літаратуры БДУ, педінстытута імя Горкага, у Інстытуце літаратуры АН БССР.

Хацелася спыніцца яшчэ на адным пытанні. Анацыраваныя картачкі на творы беларускіх аўтараў, якія выдаюцца бібліятэкай імя Леніна, на сённяшні дзень не задавальняюць запатрабаванняў бібліятэкараў. Пажадана, каб да іх складання прыцягваліся пісьменнікі, крытыкі, якія маглі б даць аб'ектыўную ацэнку той ці іншай выдадзенай кнізе.

Л. ФРЫД,
загадчык бібліятэкі № 11 г. Мінска.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР пазнаёміў гледачоў з аперэтай Кальмана «Баядэра». Рэжысёр-пастаноўшчык спектакля — заслужаны артыст БССР В. Шаўкалюк, дырыжор — Э. Арашкевіч, балетмайстар — Л. Травінін, хармайстры — Н. Андросава і Г. Палянкова, мастацкае афармленне І. Чумакова.

На здымку — сцэна са спектакля «Баядэра». У ролі Адэты — артыстка Н. Гайда, Раджамі — артыст Ю. Летаў.

Фота Ул. КРУКА.

ПАЭТЫЧНАЯ ПАВЕРКА

Аляксей

ПЫСІН

Спіць зямля. Заснулі ў полі
Цені змроку і святла.
Не былі, відаць, ніколі
Вы ля гэтага сяла.

Хтось праехаў, хтось
прамчаўся,
Бачны дрэвам і платам.
Хто сышоў і хто пачаўся,—
Невядома мне і вам.

Не трывожуся бязмерна,
Што сустрэнуся з зямлёй,
Возьме нас зямля і верне
Тым, што сёння сніцца ёй.

●

Светла так на могілках і суха,
А над сном матулі асака.
Падступіла асака-разуха
Да насыпанага астраўка.

Ці сама ты, маці, мне казала,
Ці паслухаў думкі я свае:
Лета ўсё трава цябе чакала,
Ты касіла восенню яе.

Паглядзела б—сонца
засталося,
Засталіся неба і зямля,
Промняў і калоссяў сугалоссе
І трава цярплівая твая.

Толькі рэчанька даўно
не льецца,
Можа рэчка з ціхаю вадой
У зямлю сышла у тое лета—
За табою, маці, за табой.

І сама ты, родная, не льешся
Да мяне ўсёй добрай глыбінёй
Праз любое доўгае Палессе,
Праз любую далеч, што
са мной.

Апускаю сумныя павекі
Над табой, нябачная рака.
Пасадзіў бы хоць цяпер
я кветкі,
Ды твая, твая тут асака.

●

Зусім не бедныя, зусім
не ўпотай
Да стойбішчаў грыбных
шыбуем
У бруднай вопратцы, стаптаных
ботах,
Якія выкінуць шкадуем.

А што, калі б бярозы апранулі
Зжаўцелае былое лісце,
І птушкі ўбор зліналы свой
вярнулі—
Пярынкі, ўпаўшыя калісьці?..

Не! Лес такім, як ёсць,
застацца хоча
У жывым лістку, ў сухім
палене;
І раздае сябе амаль святочна
І прагнасці і захапленню.

●

Старажытная каплічка.
Гарадзішча над ракой.
Ледзь прыкметная крынічка,
Што ўзялася асакой.
Не, не спадчына сівая
І не ўцэнены тавар,—
Мне радзіма адкрывае
У дарагіх
радзімках
твар.

●

Пасля дажджу шумяць яшчэ
нябёсы,
Яшчэ ў паветры пругкі цень
вады.
Спяшаецца па лужах хлопчык
босы,
Вяснушкамі абліты, залаты.

НАВАЛЬНІЦА

Сцяпан

КУХАРАЎ

АПАВЯДАННЕ

Пра Мацярок можна расказваць бясконца...

М. Горкі.

1.

Праз Бацькавічы прайшлі абозы — наладаваныя коўдрамі і падушкамі фуры, запрэжаныя коньмі і нават каровамі — назад, у райцэнтр, вярталіся бежанцы — местачковыя шаўцы, рамізнікі, служачыя, прапыленыя, учарнелыя.

Наша хата стаяла пры саменькай дарозе. За глухой сцяною калодзеж з вышмараваным жураўлём і зялёным унутры цабэркам, акутым накрыж жалезам, каб коней не паілі нагбом, а з камягі. У нас больш, як у каго з суседзяў, спыняліся пастаяльцы. Адна фура тады завярнула проста на наш двор.

Маці выйшла з хаты і, уражаная, пляснула ў далоні: гэта былі нашы даўнія знаёмыя з мястэчка — стары Мордух Руцін, яго жонка Фрэйда і хлопчык, мордухаў унучак Лёва. Яго мы добра ведалі, бо як ездзілі з бацькам на кірмаш у Маластоўку, некалі закінутае ў глыбі Васіліцкіх лясоў мястэчка, то заўсёды спыняліся ў Руціных, і стары каваль заўсёды хваліўся сваім унучкам, вельмі дасціпным шчабятуном.

— Чуеш, Іван, — звычайна пачынаў стары, гладзячы шурпатай далоняй рыжыя кудзеры хлопчыка, які круціўся ля дзеда. — Во, бачыш, ета ж сынок майго Боры. Жаніўся ён, не пытаючыся ў бацькі. Адправіў яго ў Гомель, каб вучыўся, а ён, бачыш, ажаніўся там. Бачыш, Іване, і во прывезлі. Гадуй, дзед, радуйся...

— Сціхні ты ўжо, стары,—падае голас з бакоўкі бабуля Фрэйда.—Не было б горшай бяды. Яны — маладыя, няхай жывуць, а нам во ўцеха, на старыя гады радасць...

Мы сябравалі з Лёвачкам. Ён быў такі блакітнавокі прыгажун, гаваркі і ласкавы, што яго нельга было не палюбіць. Мы заўсёды падвозілі яго аж да канца мястэчка, і Лёвачка на развітанне махаў ручкай так, як вучыў яго дзядуля: «Лёва, зрабі для дзядзі во так ручкаю!..»

Вярталіся да свайго гнязда бежанцы, і на сэрцы як бы палягчэла. Руціны прывезлі яшчэ такую навіну: «Немцаў пагналі ад Сожа назад». Стары каваль трымае кубак з малаком, рука яго калоціцца, малако пырскае на стол, а ён усё бядуе: «Ай, ёй, што гэта будзе...»

— Маўчы ўжо, стары, — умешваецца бабуля Фрэйда. — Мы, лічы, ужо дома, а дзе цяпер нашы Бора і Наташа?..

Чым жа вінаватыя гэтыя старыя, спрацаваныя людзі? Чаму яны вымушаны ўцякаць са свайго жытла? Усё сваё жыццё яны адно што працавалі і працавалі, каб як-небудзь звесці канцы з канцамі, пракарміць вялікую сям'ю. Памятаю, калі мы, бывала, прыедзем да Руціных, то бабуля Фрэйда, частуючы нас, жартавала: «Дрэнная я буду гаспадыня, калі не накармлю ўсю сям'ю адным селядцом».

Руціны нас як бы падвесялілі крыху. Усе гэтыя дні ў нас з маці была гаворка: я настойваю эвакуіравацца ці пайсці з якой-небудзь вайсковай часцю, а маці заладзіла сваё: «Куды ж ты, дзівак, паедзеш? У цябе ж яшчэ як мае быць швы ад той аперацыі не загаіліся, што ты будзеш есці ў дарозе, табе ж нельга сухма. Акалееш дзе-небудзь, згінеш, як муха...»

Я, вядома, слухаў, што маці казала, а тым часам з камсамольскім сакратаром Сцяпанам Говарам цішком рыхтаваўся да выезду. Цяпер жа нашы планы зблыталіся.

Адпачыўшы і падсілкаваўшыся, госці адправіліся дадому. Мне шкада было развітвацца з імі, асабліва з Лёвачкам, які ўжо быў ладны хлопчык, амаль што школьнік, рослы, выцягнуўся, усё ж такі кучаравы, гарэза.

— Прыедзеш да нас, Лёва? — спытаў я ў Лёвачкі, калі ён ужо ўсеўся на возе поруч з дзедам. — Ужо яблыкі спеюць. Будзем разам у садку гуляць...

— Добра, прыеду, — неяк сумна прамовіў Лёвачка. — Вайны не будзе, і прыеду...

Доўга я стаяў на пыльнай дарозе, збоч якой, бы волаты-вартавыя, гойдалі веццем старыя цярынінскія бярозы. Стаяў, пакуль фура Руціных не знікла за пагоркам.

Было ціха-ціха. Па небе спакойна плылі белыя кучаравыя аблокі. У вершалінах прыдарожных дрэў не чутно было ніякага шуму. Не верылася, што недзе недалёка, за Сожам, ужо грымелі выбухі, рваліся снарады; смерць касіла людзей — кроўю і слязьмі аблівалася зямля.

Раптоўна адтуль, дзе толькі што схавалася фура Руціных, пачулася скрыгаслівае гудзенне— бы нехта надрыўна зароў у кулак ці закугакала надвячоркам сава, а потым неба як бы раскалолася на дзве палавіны; над шляхам асляпляльна бліснула полымя; падалося, бы здрыгануліся, падскочылі знянацку бярозы, як нехта вялікай дошкай ляснуў ля вуха. Адзін за другім два выбухі прагрымелі за пагоркам, і зноў усё аціхла. Было адно чуваць, як у сухім ад спёкі небе надрыўна і млосна загуў чужы, з чорнымі крыжамі самалёт. Мы ўжо ведалі, што гэта фашысты. Мусіць, з самалёта скінулі бомбы недзе на дарозе.

Ачомаўшыся, я падумаў, што там жа недзе і фура Руціных. Падумалася, што, відаць, больш за ўсіх будзе боязна Лёвачку, ён жа яшчэ амаль што дзіця.

2.

Увечары нехта асцярожна пастукаў у шыбу. Маці прыпала тварам да акна: хто б мог стукацца, бо суседзі, калі хто заходзіў, ведалі, дзе зашчапка, і без аніякага стуку адчынялі хату.

Стук нясмела паўтарыўся, і маці выйшла ў сенцы.

— Хто там? У нас не зашчэплена!...

— Адчыніце, гэта я, Лёва, — пачулася ў цемры.

Маці адчыніла дзверы і ўзяла за руку хлопчыка — гэта быў Лёвачка Руціных, увесь перапэцканы, у адной маечцы і ў кароценькіх штоніках са шлейкай. На адной назе ў яго быў сандалік, а другая босая, падрапаная аб нешта вострае — з яе сачылася кроў. Хлопчык калаціўся і ўздрыгваў, як ліст, прыціскаючы запэцканыя кулачкі да вачэй. Відаць, ён вельмі наплакаўся, і ў вялікіх блакітных вачах стаяла жудасць; твар час-ад-часу балюча перасмыкаўся.

Лёвачка крыху супакоіўся, і мы пачалі ў яго распытваць, што здарылася. Ён вельмі блытана і са слязамі расказаў, што нешта над іх падводай бліснула і яго як бы нехта балюча штурхнуў; ён ачнуўся далёка ад дарогі ў жыце. Калі падняўся, то ўбачыў раскіданыя вакол рэчы, бабуля ляжала далей — уся ў крыві, забітая, а падводы і дзеда не было. Доўга ён шукаў сандалік, а тады, убачыўшы, што цямнее, кінуўся па дарозе ў вёску.

— Я вельмі баюся, цёця Уліта, — зарумзаў хлопчык. — Дзе мая бабуля?.. Навошта яе забілі? Дзе мой дзед?..

— Нічога, Лёва, не бойся, не плач, — супакойвала яго, як магла, маці. — Ранічкаю мы пойдзем з табою, знойдзем дзеда, не плач, дзіцятка маё...

Назаўтра ж шляхам і агародамі адступалі на ўсход нашы. Байцы, змардаваныя і змучаныя ад спёкі і голаду, брылі і брылі ўвесь дзень — і з вінтоўкамі і проста так, з кацялкамі ў руках ці пры поясе, у пілотках і з непакрытымі галовамі.

Сяды-тады на двор забягаў хто з салдат і перасмяглымі вуснамі вымаўляў адно слова: «Піць». У вёдрах ужо даўно было суха. Усё — і ваду і малако — мы даўно аддалі такім жа чырвонаармейцам, якія ўжо заходзілі; цяпер можна было прапанаваць толькі яблыкі, яшчэ зялёныя, нясмачныя, ад іх толькі рот зводзіла...

Вакол студні тоўпіліся салдаты, роспачна грымелі кацялкамі, чэрпалі цабэркам пясчаную кашу — вада не паспявала прыбываць. Такое было ўпершыню, каб за якую гадзіну вычарпалі ўвесь калодзеж, а ў ім жа вады было сажні на два...

Усю ноч і яшчэ ўвесь дзень праз Бацькавічы ішлі чырвонаармейцы. Пра тое, каб адправіць Лёвачку ў мястэчка, нечага было і думаць, — трэба было яго неяк супакоіць, пакуль аціхне крыху.

Нечакана стала ціха. Як бы ўсё вымерла. Прайшла пагалоска, што, мусіць, сёння будуць немцы. Што рабіць? Маці ўсё кідалася то на гарод, дзе на ўсякі выпадак быў выкапаны акопчык, то забягала ў хату, нейкая як сама не свая.

Лёвачка крыху пасумаваў, павохкаў, а потым супакоіўся, відаць, адчуў, што трывогай ахоплены ўсе, і ён не прасіўся, каб яго адвезлі дадому, да дзеда. Ён цяпер ад мяне не адставаў ні на крок.

Яшчэ ледзь забялеўся ўсход, як мы з Говарам пагналі ў поле каровы, бо інакшага выхаду не было; бежанцы, якія ехалі назад, сказалі, што ўжо за Горкамі бачылі, як праехалі нямецкія матацыклісты. Калі ўвечары мы вярнуліся, перапалоханыя і разгубленыя са статкам, то пачулі, што ўжо нашы Бацькавічы — пад немцам.

Невядома, што тады было на душы ў маці, але яна была зноў жа, як падалося, зусім спакойная. Як заўсёды, на золку даіла карову, працэджвала малако, налівала нам сырадою, моўчкі ставіла гарлачыкі ў суднік і пачынала паліць у печы, а нам з Лёвачкам наказвала:

— Хлопчыкі, схадзіце ў лес, нарвіце бярэмца травы для Чарнаўкі...

Вярталіся мы з лесу неўзабаве і было вельмі балюча на душы. Маці падавала нам абед, расказвала вясковыя навіны і прыдумвала для нас новы занятак.

Мінула яшчэ колькі дзён. Неяк увечары ў шыбу пачуўся асцярожны стук — гэта прыйшоў стары каваль. Хто ж яму сказаў, што Лёвачка ў нас? А, мажліва, ён прыйшоў так, падзяліцца сваім горам...

— Ой,-ёй-ёй, што робіцца, Уліта! — загаварыў стары, атрасаючы пыл з ватоўкі. — Пахаваў я сваю Фрэйду, забітая яна ляжала, от прыкапаў трохі...

Стары няўцямна паглядзеў навокал. і вочы яго, яшчэ нядаўна такія зыркія і вясёлыя, здаецца, патухлі. Чалавека нічога не весяліла, нават тое, што ля яго каленяў цёрся яго ўнучак, пра якога ён не адразу і спытаўся. Маркотлівы і разгублены, стары шурпатай далоняй гладзіў па галоўцы Лёвачку і ўсё ўздыхаў, перабіраючы яго цёплыя кудзеры.

— Ой, Уліта, нічога ты не ведаеш, галубка!..

Пераначаваўшы, стары каваль сабраў унука, і, як маці не адгаворвала, ранічкай, узяўшы з сабой невялічкі клуначак, што яна яму напакавала, накіраваўся ў дарогу. Развітваючыся, яшчэ раз расказаў пра тое, як самалёт кінуў на іх бомбу, як асколкі сыпанулі па конях, як яны рванулі з месца, колькі было сілы...

Стары развітаўся з намі вельмі шчыра, нават усміхнуўся, прыгарнуў унука да грудзей і, як бывала некалі каля сваёй хаты ў Маластоўцы, калі мы з бацькам заязджалі да Руціных, прамовіў: «Лёва, зрабі на развітанне ручкай...»

Не скажам мы яму, чым
аплацілі
Вось гэты лівень і вось гэты
гром,
Нявінныя дзіцячыя плаціны,
Бязгрэшную вясёлку
над Дняпром.

●

Паравоз гукае на світанні,
З гуку нітку доўгую прадзе.
Можа нечаканае спатканне
Да мяне здалёку ён вядзе.

Дзякую, нязбочная дарога,
І даруй мне нейкую віну.
Вось сустрэну сябра дарагога,
У ім усіх, хто ў свеце, абніму.

Радасць блізка так была
і знікла,
Як бясшумны ранішні экспрэс.
Абарвалася тугая нітка,
Мусіць, зачапілася за лес.

●

На лавачцы сядзяць з вясны
Бабулечкі, як на вакзале.
Даўно сабралі ўсё ў вузлы,
Сабралі ўсё і ўсё звязалі.

Пара суцішная пакуль,
І не сягоння развітанне.
А мы пад позіркам бабуль,
У паласе іхназірання.

І кроку нейчага дэбют,
І чым жывеце, што нясеце
Па гэтым дворыку і свеце,—
Заўважаць і прыкмецяць тут.

І хісткі і няўдалы крок
Сваім засведчаць пасяджэннем.
Ды хто калі пачуў папрок,
Адно хоць слова асуджэння!

Бабулечкі—глядзіць само
Сумленне чысцінёю зроку,—
Не ведаем, што бачыць збоку;
Што думае пра нас яно.

ПАДАРОЖЖА ЦЫМБАЛАЎ

З вялікім поспехам выступаў у час нядаўніх гастроляў на Украіне і Малдавіі Беларускі дзяржаўны аркестр народных інструментаў пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР Іосіфа Жыновіча.

Сёння ён зноў у дарозе. Больш трыццаці канцэртаў дадуць беларускія музыканты для машынабудаўнікоў Свярдлоўска і Іжэўска, нафтавікоў Цюмені і металургаў Чэлябінска, энергетыкаў Краснаярскай і Брацкай гідраэлектрастанцый, жыхароў Барнаула, Іркуцка, Омска і іншых гарадоў Урала і Сібіры. Пад новы 1972 год беларускія цымбалы будуць гучаць у канцэртных залах сталіцы Бурацкай АССР—Улан-Удэ.

У рэпертуары аркестра творы беларускіх, рускіх, украінскіх, малдаўскіх кампазітараў, музыка іншых братніх народаў нашай краіны. Разам з аркестрам выступаюць народны артыст рэспублікі Зіновій Бабій і цымбаліст, заслужаны артыст БССР Веніямін Бурковіч.

Аркестр атрымаў таксама запрашэнне выехаць на гастролі ў рэспублікі Закаўказзя і Сярэдняй Азіі. Гэтыя канцэрты адбудуцца тут вясной будучага года.

Ул. ВАЛОДЗІН.

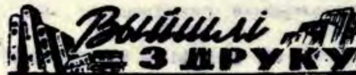

ВЫДАВЕЦТВА «БЕЛАРУСЬ»

С. Аляксееў. Сакрэтная просьба. Апавяданні пра Уладзіміра Ільіча Леніна. Пераклад С. Міхальчука. Малюнкі В. Бароўкі. 1971 г. Тыраж 16000 экз. 64 стар. Цана 21 кап.

Спірыдон Вангелі. Прыгоды Гугуцэ. Пераклад з малдаўскай мовы А. Марціновіча. Мастакі В. Стасевіч, В. Цярэнчанка. 1971 г. Тыраж 35000 экз. 46 стар. Цана 30 кап.

Васіль Вітка. Беларуская калыханка. Паэма. Мастак Г. Паплаўскі. 1971 г. Тыраж 25000 экз. 40 стар. Цана 11 кап.

Анна Лупан. Трэція пеўні. Раман. Пераклад з малдаўскай мовы М. Татура. Мастак В. Тарасаў. 1971 г. Тыраж 8000 экз. 272 стар. Цана 59 кап.

Эрнест Ялугін. Мсціслаўцаў кій, або старонкі жыцця зарубежнага горада Мсціслаўля, тамашняга люду паспалітага і отрака, імем Пятрок, якому наканавана ў друкарскай справе знатным майстрам стаць і тым горад свой паміж іншымі праславіць. Мастак Л. Дубар. На рускай мове. 1971 г. Тыраж 100000 экз. 100 стар. Цана 40 кап.

БЫЛА АПОЎДНІ

3.

У вёску даходзілі жудасныя чуткі. Спачатку ў яўрэяў-местачкоўцаў адабралі маёмасць, хатнія рэчы, затым сагналі іх у адно месца і пад канвоем ганялі на работу. Адзін наш селянін ездзіў у мястэчка і сказаў, што бачыў старога Мордуха ля сталоўкі, ён упары з вядомым у раёне зубным урачом Ваксманам пілаваў дровы. Ля іх паходжваў паліцэйскі. Той наш селянін падышоў да іх. Пагаварыўшы з паліцэйскім, ён перакінуўся словам і з кавалём.

— Перадай, братка, там Уліце, — шапнуў ён і адышоў, змахнуўшы слязу.

Маці вельмі балюча перажывала ўсё, моўчкі цяжка ўздыхала. Перад вачыма стаяў Лёвачка. Яго ласкавыя сінія вочкі, звонкі, бы званочак, галасок, бесклапотная дзіцячая ўсмешка, тужлівыя ўздыхі, калі ён успамінаў пра бабулю...

— Каб як можна было яго выратаваць, — загаварыў я, занепакоены, як і маці, лёсам гэтага хлопчыка, што быў нам амаль што родным. — Можа, я пайду і як-небудзь паспрабую вывесці Лёву адтуль, з Маластоўкі?

— А як хто даведаецца, што мы хаваем яго ў доме, тады і нам бяды не мінуць...

— Адвязём яго ў Селішча, да цёткі Вары. Там зацішна, а людзям яна скажа, што ўзяла сабе хлопчыка з Ухініч, з дзіцячага дома...

— А то і праўда, — ажывілася маці. — Калі ж што якое, то можна не прызнавацца, сказаць, што прыёмны і ўсё.

— Дык я пайду, мама.

— Што ты, дзівак, — цвёрда, як нешта ўжо вырашанае, сказала маці. — Калі ўжо ісці, то толькі мне!

На ўсякі выпадак маці загарнула ў хустачку кавалак сала, адабрала большых яек, адрэзала добрую скібу хлеба і ўсё паклала ў кошык. На досвітку адправілася ў дарогу. Праз якія чатыры гадзіны была ўжо ля Маластоўкі. Яе ніхто не спыніў. Вуліцы былі пустэльныя. Рэдка дзе корпалася ў гародзе кабета, ці прасунецца паўз хаты да студні адзінокі чалавек. Вокны ў многіх дамах зачынены на стаўні, сям-там зеўралі павыбіваныя шыбы...

Вось і знаёмая драўляная будыніна — местачковая сталоўка. На двары штабялямі ляжаць дровы, сіратліва стаіць бочка-вадавозка на двух колах, на доле нацярушана пілавіння...

Праз некаторы час маці ўбачыла, як сюды прайшлі двое — згорблены стары каваль у сваёй паношанай і ўжо залапленай бравэрцы і другі, незнаёмы ёй, зарослы чорнай шчэцню мужчына сярэдніх гадоў. З імі клыпаў даўгалыгі Мікіта Канавал, колішні сусед, калі маці яшчэ дзеўкавала ў Перасадах.

Яна асцярожна акліknула старога. Той азірнуўся, прывітаўся вачамі і паказаў на паліцэйскага: маўляў, у яго трэба спытаць дазволу на тое, каб пагаварыць. Нічога не заставалася, як прасіць гэтага боўдзілу.

— Дык ты ўжо, Мікіта, заганарыўся, атрымаўшы такую высокую пасаду, — не без іроніі пачала маці. — Можа, здароў ці што?

— А як бы там думала? — у сваю чаргу зафанабэрыўся Мікіта. — Мінулася ваша ўласць— боханы белага хлеба з крамы насіць. Жылі, як на вялікдзень, а цяпер, ваша дышла, пажывем, пакаштуем белага хлеба і мы, — і адвярнуўся, падцягваючы велікаватыя галіфэ.

— Ты ўжо, Мікіта Восіпавіч, як колішні сусед, не крыўдуй, — падладжвалася на вясёлы тон маці і паказала на кошык: — Тутака во гасцінец, я, разумееш, па-зямляцку... А мне адпусці на хвілінку етага во старога, у яго, кажуць, ёсць чыгункі, трэба згаварыцца, бо няма ў чым бульбы зварыць...

Мікіта пакасавурыўся на кошык, азірнуўся вакол, патупаў на месцы, відаць, разважаючы, што рабіць з гэтай языкастай кабетай. Усё ж былая суседка, разнясе, быдта Мікіта ўжо такі злоснік, што да яго і не надступішся.

— Ну, ідзі, стары хрэн, ды хутчэй, жыва каб мне назад! — кіўнуў паліцэйскі і ўзяў з рук маці кошык.

Стары каваль адразу здагадаўся, з якой нагоды прыйшла Уліта: яна сказала пра ўсё вачамі. Па дарозе ўдакладніла свой план, ціха шапнула:

— Няхай хлопчык прыбяжыць у канец, пад Тур'ю. Да канцавой хаты ў вішанніку...

— Добра, Улітачка, галубка, пастараюся!

Маці падалася сцежкаю на тур'еўскі шлях. Сэрца калацілася — было цяжка дыхаць. Яна развязала хустку, аддыхалася. Шчыравала гарачае жнівеньскае сонца. Прыпарвала. Раптам пад нагамі замітусіліся трэскі, падхапіла ветрам лісце; злёгку закружылася ў паветры смецце, пажоўклыя паперкі. Зашасцела вецце на ліпках, пасыпаліся, ацярушваючыся, жаўтлявыя лісты долу. Недалёка правуркатаў глухі гром, але дажджу не было — адно пырснула некалькі кропель.

Выбраўшы месца ў вішанніку, маці прысела на пажухлую, прыпыленую траву і пачала прыслухоўвацца. Марудна цягнуліся хвіліны. Не зусім спадзявалася яна, што Лёвачка прыйдзе, бо не так лёгка было цяпер выбрацца з мястэчка. Але не прайшло і паўгадзіны, як Лёвачка з'явіўся, задыханы і нейкі трохі разгублены. Мабыць, яму сказалі, што тут яго будзе чакаць цётка Уліта, а цяпер ён убачыў, што яе няма, і гатоў быў расплакацца. Ва ўсякім разе так падалося маці, і яна, не марудзячы, выйшла насустрач:

— Лёва, дзіцятка маё, ідзі, не бойся!

Лёвачка, як бы прасветлены наскрозь радасцю, ірвануўся да яе, зашчабятаў весела:

— Цёця, а мне дзядуля сказаў, што я з вамі пайду. Цяпер я з вашым Шурам буду гуляць. Добра, цётка Уліта?

— Добра, мой хлопчык. Пойдзем сынок.

Азіраючыся раз-пораз на зялёнае, заценёнае нізкімі хмарамі мястэчка, маці барзджэй пакрочыла на ўсход, трымаючы за руку хлопчыка, які ледзь паспяваў за ёй і ўсё гаварыў і гаварыў, бы шчабятун які:

— Цётка Уліта, чаму гэта вы ўсё азіраецеся? Дзядуля сказаў, што прыйдзе да мяне, як перастане навальніца, як вернецца з Гомеля мая мама...

Пад вечар яны ўдала дабраліся да Бацькавіч, і Лёвачка застаўся ў нас. Праўда, мы яго стараліся не пускаць далёка ад дому, ды ён і сам не надта кідаўся туды, бо быў кемлівы хлопчык. Мы з ім блізка пасябравалі і ўвесь час праводзілі то ў лесе, які быў недалёка, то ў садку, забаўляліся пад паветкай, дзе была бацькава стальмашня.

Маці вельмі чуйна прыслухоўвалася да ўсяго, бо ўжо ў вёсцы пачалі ўводзіць «новы парадак». У Ігліцы стала воласць і новае начальства—стараста, пісар і паліцэйскія. У Бацькавічы ўжо часта наязджаў Бугай — валасны бургамістр, як ён сябе называў, і агітаваў некаторых, каб пісаліся ў паліцыю—бараніць будучыя свае надзелы ад бальшавікоў. З яго ўсе ў думках пасмейваліся, а на яго запрашэнні аднекваліся: «Пан бургамістр, якія з нас паліцаі, глядзіце: адзін без нагі, другі без вока, а трэці глухі, як цецярук...» Бугай рагатаў і спяшаўся на хутар, да Варывона Крука, якога прызначыў за старасту.

Неяк ля калодзежа маці набірала ваду, і Бугай спыніўся, пахваляючыся сваім рыжым жарабком, што гарцаваў пад ім. Угледзеўшы яе, ён з'едліва прамовіў:

— Навоіха, кажуць, у цябе жыве нейкае хлапчанё. Не яўрэйскае ета? Глядзі, бо за ета ведаеш — вешалка!..

— Што ты, пан бургомістр, гэта ж хлопчык маёй сястры з Пакроўкі, — зусім спакойна сказала маці і пакрыўджана дадала: — Война людзі! Глядзі ты, ужо і навыдумлялі чорт ведама што... Война людзі!..

— То я ведаю, Навоіха, што ты паняла.

— Так, пан бургомістр, зразумела.

У той жа дзень маці з Лёвачкам гародамі, праз канапляннічы, шыбанула на дуброўскую дарогу ў Селішча, дзе жыла цётка Вара. На тым хутары было ўсяго два ці тры двары і людзі там жылі, як свае, як радня. А мо яны і даводзіліся адно аднаму раднёю. Сюды, мабыць, яшчэ ні разу не наведваліся паліцаі.

Цётка Вара ахвотна згадзілася ўзяць да сябе хлопчыка — Лёвачка, вядома ж, не хацеў заставацца, але маці яго ўгаварыла, а, можа, ён і сам ужо здагадаўся, што яму ў нас жыць не можна было. На хутары хлопчык прабыў усю восень і зіму.

Вясною партызаны ўсё часцей пачалі наведвацца на хутар. А затым і зусім атабарыліся побач, на выкарчы, акружанай балотам. Нехта дазнаўся, што ў Вары Цярэшкі жыве хлопчык з мястэчка. І праз нейкі час у Селішча завітала ў вайсковай форме маладая жанчына, доўга глядзела на Лёвачку, а потым са слязьмі на вачах сказала гаспадыні: «Дзякуй вам, дарагая Вара Ціханаўна, вы мне выратавалі сына. Я праз увесь век не забуду. Яшчэ раз дзякую».

Яна забрала з сабою хлопчыка.

А стары каваль загінуў у той дзень, апоўдні, як над мястэчкам усходалася нечаканая навальніца. Яго застрэліў немец, нібы з тае прычыны, што стары спрабаваў уцячы.

●

Гэтая даўняя гісторыя ўжо, мабыць, забылася ў Бацькавічах, бо за час акупацыі было шмат усялякіх незвычайных здарэнняў. Людзям давялося перажыць шмат гора і пакут, і гэты эпізод у жыцці Уліты Навоіхі быў звычайным, і яна сама пра яго не спамінае.

Ды аднойчы, праз многа гадоў, зноў жа апоўдні, у гарачы жнівеньскі дзень, ля замшэлай Уліцінай хаты спынілася заляпаная гразёю «Волга» — надоечы джагаў навальнічны, сляпы дождж. З машыны выйшаў высокі, стройны у залацістай шапцы валасоў хлапчына, запытаў у басаногіх хлапчукоў, якія ўжо, нібы авадні, абляпілі машыну:

— Не ведаеце, дзе жыве цётка Уліта?

— А во, хата пад дранкаю, — паказаў адзін з басаногай каманды. — Толькі тут жыве не цётка, а бабуля Уліта.

— Ну, бабуля дык бабуля, — збянтэжыўся хлапчына і насцеж расчыніў дзверцы машыны:

— Мама, Бася, выходзьце, тут.

Старая, убачыўшы, што ля хаты спынілася машына, заспяшалася насустрач і ўсё ўзіралася сваімі блізарукімі вачамі, ніяк не могучы ўцяміць, хто б гэта мог быць: каб госці — сын яе, дык ён старэйшы куды; унукі, дык яны меншыя і нявестка яе не такая поўная... А рыжачубы ўсміхаўся ёй і ўжо раскідваў рукі для абдымкаў:

— Добры дзень, цётка Уліта! Добры дзень, маці!

— Здрастуй, здрастуй, сынок, — прамовіла бабуля. — Хто ж ты такі, я нешта не пазнаю?

Яна разгублена глядзела то на хлопца, то на жанчын — маладую і пажылую, што ціха і цёпла ўсміхаліся ёй.

— Чакайце, — прасвятлела і як бы нешта прыгадала старая: — Ці не Лёва ета?

— Ён самы, маці.

— То ж бо я гляджу, — замітусілася старая. — На дзеда падобны трохі, на старога Мордку, — і ўздыхнула, а тады барзджэй загаманіла: — Дык што ж мы стаім? Заходзьце ў хату. Заходзьце, госцейкі...

...На захадзе, там, дзе ў мроіве клубіліся і гойдаліся, бы нейкія прывіды, гурбы хмар, чулася далёкая навальніца. Сюды даносілася толькі яе буркатлівае, прыглушанае далеччу, рэха.

Бралася на прыпар. Выспявала жнівеньская спёка.

«ПОЛЫМЯ»

АД РАЗДЗЕЛА ДА РАЗДЗЕЛА

«Смачнае», водарнае слова «жывіца» ў апошнія гады выявіла раптам сваю незвычайную актыўнасць, асабліва ў паэзіі. Дальбог, можна ісці ў заклад, што ва ўсіх зборніках вершаў нашай серыі «Першая кніга паэта» знойдзеш паэтычны вобраз, а, дакладней, паэтычны штамп (штамп ён стаў ад частага ўжытку), звязаны з гэтым словам. Ах, жывіца, жывіца! Дарэчы ці недарэчы, вандруе яна з верша ў верш, у якіх апяваецца... прыгажосць, чысціня і сіла нашых лясоў. Ах, жывіца, жывіца, гаючы лясны бальзам!..

І раптам чытаем:

Падсочаны лес,
Як падсечаны лёс,
Моліць ратунку
У зямлі і ў нябёс...
. . . .
Мечаны доўгімі
Шрамамі лес
Сцішыўся, сохне,
А кожны парэз,
Быццам крывёй,
Заплывае жывіцай,
Гоячы раны,
Каб зноў ажывіцца,
Але падпісан
Смяротны прысуд...

Вось вам і лясны бальзам! Аказваецца, там, дзе церпка, водарна-п'янка пахне жывіцай, «хутка свістаць... сякерам і пілам, хутка лаўжы затрашчаць на агні, стануць як помнікі, белыя пні».

Калісьці, у адным з выпускаў «Дня паэзіі», А. Вярцінскі змясціў арыгінальны артыкул — пра тое, як нашы паэты пішуць пра лес, як яны ствараюць паэму беларускага лесу. Думаецца, што цытаваны намі верш С. Грахоўскага «Лясы, лясы...» (з нізкі вершаў паэта, якой адкрываецца кастрычніцкі нумар «Полымя») зойме ў такой «ляснои» паэме сваё месца.

Кожны нумар часопіса «Полымя» прыносіць чытачам (мы ўжо прызвычаіліся да гэтага) цікавыя сустрэчы — ці то ў паэзіі, ці то ў прозе, ці то ў публіцыстыцы і крытыцы. Часам такіх сустрэч бывае менш, часам — больш. Дзесятую кніжку «Полымя» ў гэтым сэнсе трэба лічыць надзвычай багатай: ад раздзела да раздзела яна чытаецца з неаслабнай увагай. Давайце пагартаем яе.

За паэтычнай нізкай С. Грахоўскага ідзе аповесць В. Карамазава «Пагоннік» — твор аб любві да роднай зямлі, аб вернасці, сіле і годнасці чалавечай.

Першыя, адразу пасля прачытання, уражанні могуць быць, вядома, памылковыя, аднак скажам усё ж, што твор гэты цікавы, значны, ён кранае праўдзівасцю і шчырасцю апавядання. Аўтар ведае тое, пра што піша, умее быць назіральным і дакладным у слове. На невялікай плошчы пісьменнік стварыў даволі пераканаўчую, яркую і маляўнічую карціну з жыцця нашых сучаснікаў — простых працаўнікоў. Удача празаіка — вобразы Ягора Кавалька і Юлькі: іх паводзінам і пачуццям верыш, за іх лёс, іх каханне (яно аказалася трагічным) трывожышся, як за лёс зусім рэальных людзей.

Менш удаўся В. Карамазаву вобраз Паўлюка Анкуды, беглага мужыка Юлькі: больш у ім, здаецца, ад літаратуры, чым ад жыцця. Такое ж літаратурнае паходжанне мае, думаецца, і вобраз дзеда Малаха, які пасля доўгага бадзяння па свеце «паміраць прыехаў у родную вёску».

Прозу змяняюць трывожлівыя, зварушлівыя ад пакутлівага біцця думкі вершы А. Пысіна. У іх — несціханы водгалас грымотаў апошняй вайны («Затоеным болем трывожыць асколкі і шрамы ваеннай пары») і светлая мудрасць сталасці («З надзеяй маёй і лясной гляджу на зямлю дарагую. Па чымсьці кукую, кукую высокай сваёй сівізной»).

А. Пысін не мае патрэбы ў атэстацыях і рэкамендацыях, але ўсё ж не можам не адаслаць чытача яшчэ раз да яго вершаў яго ж радкамі:

Па траве і па лістах апалых,
Па бетоннай выбітай пліце,
Быццам па крутых наўмысных
шпалах,
Чалавек,
кульгаючы,
ідзе.
. . . .
Без аглядкі дзеці абганяюць —
Да Машэкавай лятуць гары.
Дзецям і не ведаць, што
кульгаюць
Аднагодкі нашы і сябры.

Мерай злой пакуты крокі ўбіты
На дарозе ўсёй у дол зямны.
Непаспешлівыя інваліды
Ад вайны
кульгаюць
да вайны.
Па траве і па лістах апалых,
Па бетоннай выбітай пліце,
Быццам па крутых наўмысных
шпалах,
Мой спакой няўстойліва ідзе.

Водгаласам вайны народжаны і апавяданні «З новай кнігі» Б. Сачанкі — «Паэзія і проза» і «Памяць». Апавяданні гэтыя — згадкі хлапчука аб тым жахлівым часе, калі ён разам з маткай, бацькам і братамі быў вывезены на катаргу ў Нямеччыну. Яны падкупляюць прастатой, натуральнасцю інтанацыі і «дакументальнасцю». Зрэшты, апошняе слова можна, бадай, і не браць у двукоссе: з кнігі «Зямля маіх продкаў» і з аўтабіяграфіі пісьменніка вядома, што ў маленстве ён зведаў тое ж самае. Таму, трэба думаць, у названых апавяданнях вялікая доля асабістага, дакументальнага, узятага з уласных успамінаў.

Іншага плану апавяданні «Мара» і «Ліст да маці» напісаныя, калі можна так сказаць, на матэрыяле сучаснасці. Творы гэтыя — значныя па думцы, кампактныя, дынамічныя, псіхалагічна-напружаныя.

А вось змяшчаць апавяданні (хутчэй—абразок, замалёўку) «Курыная лапка» было, бадай, неабавязкова: яно вянчае нізку не лепшым чынам.

У невялікай прадмоўцы да «Дыялогаў з унучкамі» майстар нашай паэзіі для дзяцей, выдатны знаўца дзіцячай душы В. Вітка піша: «Адкрыты Карнеем Іванавічам Чукоўскім і ўзаконены ім у літаратуры жанр дзіцячай творчасці так палюбіўся людзям, неабыякавым да паэзіі маленства, што цяпер ужо не адны пісьменнікі, а і самі бацькі, дзяды, настаўнікі і выхаваўцы пачалі клапатліва збіраць той каштоўны матэрыял, без асэнсавання якога не можа быць навукі аб выхаванні. Кожнае дзіця—цудоўная, захапляючая кніга. Спазнаючы дзяцей, мы спазнаём саміх сябе. Вучачы дзяцей, вучымся самі».

А далей — самі дыялогі: кранальныя па сваёй наіўнасці, дзівосна тонкія і трапныя па назіральнасці, нечакана праніклівыя па здагадлівасці, зайздросна шчодрыя на справядлівасць і сумленнасць. Прыводзіць некаторыя з віткаўскіх запісаў дзіцячай гаворкі, бадай, няварта — іх трэба прачытаць. Яны нямала скажуць не толькі бацькам і выхаваўцам, але і настаўнікам, літаратарам (не толькі дзіцячым!), усім тым, хто мае дачыненне да справы выхавання падрастаючага пакалення.

Разнастайны ў нумары раздзел публіцыстыкі. З увагай чытаецца нарыс Н. Цыпіса «Дырэктар»—пра дырэктара зверасаўгаса «Беларускі» Г. Чартарыйскага. Генадзь Фёдаравіч Чартарыйскі—чалавек сапраўды цікавы, і расказ пра яго мог бы быць больш эмацыянальным, больш сацыяльна і псіхалагічна напоўненым: літаратурна-мастацкія вартасці нарыса, на жаль, невысокія. Сухаватыя, занадта газетныя (у горшым сэнсе гэтага слова) і артыкулы «Маладосць рэспублікі» (з паездкі ў ГДР) М. Сушы і «Пяцьдзесят слаўных год» І. Лушчыцкага і М. Іоські (да ўгодкаў БДУ). Праўда, гэты іх недахоп кампенсуецца ў нейкай ступені фактычнай насычанасцю артыкулаў.

У раздзеле «Крытыка і літаратуразнаўства» нам бы хацелася адзначыць артыкул заўчасна загінуўшага маладога крытыка Міколы Дзяшкевіча «Ад вытокаў радаводных...» — аб продках народнага песняра Янкі Купалы, пра самыя раннія гады яго маленства.

І, канечне ж, надае вагі і цікавасці кастрычніцкаму нумару «Полымя» раздзел «Успаміны, дзённікі, дакументы», а менавіта — «Сямейнае паданне» П. Шаўцова адносна аўтарства вядомых беларускіх паэм «Энеіда навыварат» і «Тарас на Парнасе» (П. Шаўцоў сцвярджае, што аўтар паэм — яго прадзед Аўхім Крупенька, дзекабрыст, гнаны царскімі ўладамі) і публікацыя новага невядомага да гэтага часу спісу «Тараса». У прадмове да публікацыі, якую напісаў народны паэт рэспублікі Аркадзь Куляшоў, гаворыцца, у прыватнасці: «Варта пачаць сур'ёзнае вывучэнне фактаў, пададзеных у «Сямейным паданні». Лягчэй за ўсё адмахнуцца ад такой задачы, бо яна пагражае адкінуць і забыць усе ранейшыя здагадкі, звязаныя з аўтарствам «Энеіды навыварат» і «Тараса на Парнасе». Ну і што ж, тым лепш. Знэчэнне мае ісціна, а весткі, якія дайшлі да нас шляхам «Сямейнага падання», даюць падставы думаць, што пошукі трэба весці і ў кірунку высвятлення асобы Аўхіма Крупенькі».

Да гэтага пытання, трэба думаць, звернуцца нашы гісторыкі і даследчыкі літаратуры.

К. РАГОВІЧ.

«БЕЛАРУСЬ»

ПРЫЕМНАЯ РАЗНАСТАЙНАСЦЬ

Чарговы нумар часопіса «Беларусь» вызначаецца нейкай восеньскай святочнасцю... Надаюць яму яе, вядома, не толькі добрае мастацкае афармленне, а, у першую чаргу, тыя матэрыялы, якія змешчаны ў часопісе.

У параўнанні з іншымі нумарамі часопіса кастрычніцкі нумар выгадна вылучаецца і паэзіяй, і прозай, і публіцыстыкай. Не будзем сцвярджаць, што ўсе матэрыялы чытаюцца «з неаслабнай увагай», але ж ёсць і вартыя ўвагі чытача.

У свой час А. В. Луначарскі слушна падкрэсліваў, што побач з гістарычнай ацэнкай правадыра пралетарскай рэвалюцыі «вельмі важна ацэнка вялікай фігуры Леніна і як носьбіта маральных нормаў». Думаецца, што паэту Аляксею Зарыцкаму ў многім удалося ў вершы «Першыя кветкі» паказаць у вобразе правадыра непарыўнасць вялікага гістарычнага дзеяча і самага чалавечнага чалавека. Мы добра ведаем з біяграфіі У. І. Леніна аб яго вымушанай эміграцыі за мяжу, ведаем аб той чуллівай, апошняй сустрэчы Уладзіміра Ільіча з маці ў Стакгольме... Але ж чытаеш гэтую маленькую лірычную паэму Аляксея Зарыцкага і знаходзіш для сябе нешта новае, да слёз хвалюючае. Па-сапраўднаму адчуваеш, як горача любіў Уладзімір Ільіч маці, з якой сыноўняй цеплынёй адносіўся да яе, мудрай і высакароднай.

А маці поруч. Гэтак добра сыну
Пасля бясконцых год разлукі чуць
Сваё імя, нарэшце, з родных
вуснаў,
Якія праз усё — усё жыццё
Няшчырага не вымавілі слова.

За кожным радком гэтага твора праступае цэлая гама пачуццяў — такіх зразумелых і простых, такіх шчырых і святых для кожнага з нас.

Шчырасцю, глыбінёй паэтычнай думкі вызначаецца і верш Сцяпана Гаўрусёва «Сын».

Ёсць што пачытаць сярод празаічных твораў. У прыватнасці, у часопісе надрукаваны апавяданні Міхася Вышынскага «Па дарозе», Міколы Лобана «Фіскал», камедыя Алеся Пальчэўскага «Сваццця», перакладное апавяданне ірландскага пісьменніка Шона О'Фаалайна «Анёлы і святыя айцы»...

Асабліва прыемнае ўражанне пакідае апавяданне «Фіскал» Міколы Лобана, якога часопіс цёпла віншуе з шасцідзесяцігоддзем. Усхвалявана, з вялікай любоўю да жывёл напісана яно. Вельмі просты сюжэт: пра сабаку, які згубіў гаспадара, пра яго няшчасlівыя блуканні. «Фіскал — так звалі рослага, рыжага, з перабітай пярэдняй нагой, з доўгім, на ўсё сцягно шрамам, з абдзёртымі і заўсёды акрываўленымі вушамі сабаку. Нехта гарадскі даў яму такую абразлівую мянушку, і яна прыстала да яго навечна».

Гэта — пачатак апавядання... Потым у Фіскала было яшчэ нямала цяжкіх хвілін—яго і білі, і выганялі з двара, і так, дзеля жарту, надпальвалі на ім сноп саломы... Міжволі думаеш аб тым, наколькі мы яшчэ часам бываем чэрствымі, несправядлівымі да жывёл, да гэтых верных сяброў чалавека — істот, якіх мы закліканы ўсляк аберагаць. Не хочацца звяртацца да агульнавядомай аналогіі ў літаратуры, але неяк сам прыгадваецца верш Сяргея Ясеніна пра сабаку — у якога адабралі і кінулі ў раку семярых шчанюкоў...

Супярэчлівае ўражанне, на наш погляд, застаецца ад камедыі Алеся Пальчэўскага «Сваццця». Вабіць у ёй сакавітая мова, прыцягваюць увагу дыялогі, цікава пабудаваны сюжэт, нарэшце, сама тэма: выкрыццё п'янства... Думаецца, што і чытацца твор будзе з цікавасцю. Іншы чытач задаволена скажа: правільна, так здараецца ў жыцці, што гаспадар злоўжывае гарэлкай, прапівае зарплату, б'е жонку. Што з таго, што жонка, не вытрымаўшы такога брыдкага жыцця, пакідае мужа, хату? Гэта — жыццёва. Жыццёва і тое, скажа чытач, што жонка зноў вяртаецца да мужа і нават даруе яму — усё-такі ён яе муж, усё-такі ў іх дзеці. Усе гэтыя разважанні падводзяцца пад рубрыку: «Так у жыцці бывае». Але ж ці толькі ў адным гэтым прызначэнне мастацкага твора? Думаецца, што на адной, нават вельмі ўдала пабудаванай «смешнай гісторыі», твор не дасягне эфекту, пэўнага маральнага ўрока, калі няма ўнутранага, псіхалагічнага абгрунтавання паводзін герояў.

Што яшчэ варта адзначыць у кастрычніцкім нумары часопіса? Цікава, публіцыстычна востра напісаны памфлет Уладзіміра Бегуна «Непадуладныя дарадчыкі». Аўтар засяроджвае ўвагу на вельмі надзённым і важным пытанні выкрыцця сіянізму. Трапна выкарыстана ў творы гістарычная аналогія з авантурыстам Грышкам Распуціным, які ў царскім двары быў «марыянеткай у свайго сакратара Арона Сімановіча». А Сімановіч, у сваю чаргу, дзейнічаў па праграме, распрацаванай «цэлай хэўрай сіяністаў». І цяпер, у наш час, як падкрэслівае аўтар, ужываецца адна і тая ж сіяніцкая тактыка: уздзейнічаць на дзяржаўную ўладу з дапамогай прыдворнай агентуры. Прыклад гэтаму — дзейнасць у Белым доме саветніка пры прэзідэнце ЗША Генры Альфрэда Кісінджэра і іншых санавітых асоб.

Цікава заканчваецца памфлет: «Грышка Распуцін, як вядома, у царскіх пакоях бываў не часта, бо многа часу праводзіў у папойках, у спальнях прыдворных дам і нават у лазні — любіў папарыцца. Складаныя дзяржаўныя праблемы за яго вырашаў Арон Сімановіч. Генры Кісінджэру цяжэй. Спраў многа: тут табе і Ізраіль, і Меір Кахане, і праграма в'етнамізацыі, і кантакты з Мао... Хоць разарвіся. Таму з 16 студзеня гэтага года ён адмовіўся ад пасады прафесара Гарвардскага універсітэта. Цяпер уся яго ўвага — Беламу дому. І ўсяму таму, што робіцца пад сцягам з шасціканцовай зоркай Давіда».

Нельга абмінуць у кастрычніцкім нумары і падборку кароткіх рэцэнзій на зборнікі вершаў Анатоля Грачанікава «Круглая плошча», апавяданняў Міхася Даніленкі «Наш дом» і аповесць Міколы Ваданосава «Пад чужым паролем».

Мы акцэнтавалі ўвагу толькі на асобных мастацкіх творах, змешчаных у часопісе «Беларусь». Але ў нумары нямала цікавых матэрыялаў разнастайнай тэматыкі — пра дасягненні нашай рэспублікі ў галінах эканомікі, культуры. І гэта таксама добра.

Я. КАРШУКОЎ.

«ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРЫ»

ШЛЯХ ДА ЧЫТАЧА

На маю думку, проза Кузьмы Чорнага даўно чакала такой рэкамендацыі, якую ёй дае ў артыкуле, надрукаваным ва ўсесаюзным часопісе «Вопросы литературы» (№ 10), Алесь Адамовіч. Чаму? Мабыць, наша павага да тых перакладчыкаў, якія перакладалі на рускую мову гэтую прозу, не зменшыцца, калі мы на ўвесь голас скажам, што і дагэтуль няма конгеніяльнага рускага тэксту К. Чорнага. Задача цяжкая, складаная — перадаць хараство і глыбіню яго прозы. Яна — наперадзе. Але і грунтоўнай даследчай работы, якая б доказна і пераканаўча раскрывала арыгінальнасць і духоўную моц Чорнага-мастака, таксама не было. Тыя артыкулы, дзе штосьці аглядальнае і апісальнае прымала выгляд даследавання, зробленага па загадзе захопленага празай сэрца (пра вершы, бывае, і лягчэй сказаць па такім загадзе!), мелі больш дэкларацыйны характар, характар панегірыкаў, якім хочацца верыць і не вельмі ж верыцца.

А. Адамовічу ў гэтым артыкуле верыш. Пастаўлены ў рэчышча станаўлення беларускай літаратуры, К. Чорны тут натуральна і справядліва ўзнімаецца як адна з самых велічных вяршынь. Даследчык паказвае чытачу, што мастацтва сапраўднага мастака-аналітыка нічога не траціць у сваёй «жывапіснасці». Мы разам з крытыкам пільна ўчытваемся ў твор, фактычна незавершаны, адкрываем нанава раман «Млечны шлях», пра які раней даследчыкі гаварылі мімаходзь. Між тым, тут — вось што азначае талент: яго пазнаеш нават па незавершанай задуме! — перакрыжаваліся многія тэмы, якія хвалявалі К. Чорнага раней і прабіваліся ў яго эпасе, нібы выбухі вулкана. Так званы просты чалавек, «чалавек з натоўпу», аказваецца, ніколі не бывае простым: раманіст дае нам выслухаць споведзь такіх фігур, і ў кожнай споведзі жыве дапытлівая думка па-грамадзянску неабыякавай натуры, духоўная праца адбываецца ў яго сэрцы, ён таксама, як і вялікія мысліцелі, пакутуе над адвечнымі праблемамі дабра і зла.

Гартаючы тамы чорнаўскай прозы з пункту гледжання гэтай даследчай думкі, А. Адамовіч смела набліжае Чорнага, знаўцу духоўных таямніц, да Дастаеўскага і пераканаўча паказвае, дзе беларускі асілак «падзяляў» светапогляд рускага генія і дзе горача (моваи мастацкіх вобразаў, лёсам герояў) спрачаўся з ім. Сказаўшы пра чыста літаратуразнаўчую паралель, мушу адразу ж папярэдзіць чытача, што А. Адамовіч «правярае» тэму свайго даследавання не кнігай, а жыццём. Ён дарэчы і стрымана, але нагадвае нам пра лёс мільёнаў людзей «у краі, дзе кожны чацвёрты загінуў у партызанскай атацы або ў полымі соцень Хатыняў». І гэты подых рэальнасці вельмі падмацоўваюць яго тэарэтычныя разважанні, пазбаўляючы таго прыкрага адцення панегірыка, пра які я пісаў на пачатку сваіх нататак.

Адна з зайздросных рысаў крытычнай пільнасці — уменне трапна цытаваць літаратурны тэкст. І тут А. Адамовіч дэманструе, па-першае, выдатнае веданне рамана «Млечны шлях» — па сказах, па абзацах (а некаторыя абзацы ў рамане больш за старонку), а па-другое, густ ў выкарыстанні для доказаў голасу Чорнага, голасу яго герояў. Не ведаю, ці гартаў А. Адамовіч якое-небудзь рускае выданне, ці сам перакладаў патрэбныя яму мясціны. Хутчэй за ўсё — сам! І паказаў, што яму, відаць, лепш за многіх іншых удалося б не «пераказаць» рускімі словамі беларускі арыгінал, а даць на самой справе мастацкі эквівалент яго.

Зразумела, нават самы грунтоўны артыкул пра раман — гэта толькі адна сёмая частка самога айсберга. Да поспеху разважанняў А. Адамовіча, яго цытацыі і раскрыцця псіхалагічных глыбіняў у вобразах рамана я адношу і тое, што рускага чытача павінен зацікавіць «Млечны шлях». Даследчык не адштурхоўвае нас ад кнігі, а, наадварот, узмацняе жаданне асабіста паглыбіцца ў прозу Чорнага. Ён сваім аналізам падказвае, што кніга абяцае нам і эстэтычнае задавальненне, і пашырэнне нашых чытацкіх даляглядаў. Мабыць, не адзін з нас, прачытаўшы напісанае А. Адамовічам, дастане з паліцы і разгарне старонкі «Млечнага шляху».

Дадайце да ўсяго гэтага той факт, што такі ўплыў крытык робіць на рускага і ўсесаюзнага чытача, і вам будзе зразумелы мой захоплены пафас, які я кірую аўтару змястоўнага і патрэбнага слова — слова пра подзвіг і веліч Кузьмы Чорнага.

Барыс БУР'ЯН.

КІНО

ВЕРНАСЦЬ

ШМАТ гадоў вядзе рэжысёр Леў Голуб нялёгкую гутарку аб дзецях мовай кіно. «Дзеці партызана» (1954), «Міколка-паравоз» (1957), «Дзяўчынка шукае бацьку» (1959), «Вуліца малодшага сына» (1962), «Пушчык едзе ў Прагу» (1966), «Анюціна дарога» (1968), «Паланез Агінскага» (1971) — спіс, які, трэба спадзявацца, будзе прадоўжаны мастаком.

Адказная і складаная справа — расказваць аб дзецях і для дзяцей. Адказная таму, што патрабуе ад мастака асабліва дакладнага ўсведамлення задач (ідэйных, педагагічных, эстэтычных), складаная — бо вымагае асаблівай выразнасці і даходлівасці кінамовы. Выхаванне савецкага патрыятызму, цікаўнасці, смеласці і адвагі—так можна вызначыць праблематыку выбранага кінарэжысёрам кірунку творчасці.

Героі карцін Льва Голуба паступова набіралі сілу. У фільмах «Міколка-паравоз» і «Дзяўчынка шукае бацьку» выкрышталізаваліся адметныя рысы творчага почырку рэжысёра: уменне спалучаць займальнасць сюжэта з жыццёвай праўдзівасцю, шчырасцю і рамантычнай узнёсласцю вобразаў юных герояў. Рэжысёр паказаў, што ён умее размаўляць з моладдзю сур'ёзна і разам з тым на зразумелай для яе мове. Гутарка вялася на такім узроўні, што зацікавіла не толькі дзяцей, але і дарослых. І яшчэ адну якасць прадэманстраваў Л. Голуб як рэжысёр у гэтых фільмах — уменне трапна выбіраць юных акцёраў, працаваць з імі, дамагаючыся выразнасці вобразаў. Вова Гуськоў і Аня Камянкова былі сапраўдным рэжысёрскім адкрыццём, без якога не атрымаўся б і агульны плённы вынік.

Некаторае расчараванне прынёс фільм «Вуліца малодшага сына». Прыгодніцкія калізіі залішне захапілі рэжысёра ў стужцы «Пушчык едзе ў Прагу». А ў «Анюцінай дарозе» ён зноў выйшаў на свой магістральны шлях і змог праз лёс маленькай дзяўчынкі паказаць складаныя абставіны, у якіх ішла барацьба за новае жыццё. Маленькая Света Карасцеліна зноў была дзівоснай рэжысёрскай знаходкай. Яна трапна перадала разнастайныя псіхалагічныя адценні стану сваёй гераіні і выклікала шчырае спачуванне і захапленне перапоўненых кіназалаў. Крытыкі справядліва папракалі аўтара сцэнарыя К. Губарэвіча і рэжысёра Л. Голуба за перанасычанасць фільма «Анюціна дарога» неабавязковымі, а часам і знаёмымі па іншых кінатворах падрабязнасцямі эпохі грамадзянскай вайны. Але ніхто не адмаўляў агульнай значнасці кінатвора. І лаўрэатамі прэміі Ленінскага камсамола Беларусі аўтары сталі па праве.

І вось новы фільм драматурга К. Губарэвіча і рэжысёра Л. Голуба «Паланез Агінскага». Цікавасць да яго асаблівая, бо ён адзначаны такой пачэснай узнагародай, як «Чырвоны гваздзік», і дыпломам Міністэрства асветы СССР. Першае, што хочацца адзначыць, прагледзеўшы фільм «Паланез Агінскага», — рэжысёр застаўся верным свайму кірунку творчасці, свайму гледачу. У інтэрв'ю з карэспандэнтам пастаноўшчык сказаў, што яго новы фільм, як і ранейшыя, — «кінатвор аднаго акцёра». Сапраўды, скіраванасць на аднаго, галоўнага героя вызначыла і змест фільма. У цэнтры падзей — беларускі хлопчык Васілёк, якога жорсткія падзеі вайны прымусілі вандраваць па вёсках і шукаць прытулку. Фільм пачынаецца з эпізода, рэзка кантраснага таму, пра што потым пойдзе гаворка ў фільме. Мы бачым героя на канцэрце ў Палацы піянераў, дзе ён выступае з аркестрам. Васілёк — здольны музыкант, яго мара — услаўляць жыццё. Рэзкая змена кадраў — і скрыпка хлопчыка ператвараецца ў баявую зброю: іграючы савецкія песні, ён заклікае людзей на барацьбу з ворагам, дапамагае ім у гэтай барацьбе

Кадр з фільма «Паланез Агінскага».

Ролю Васілька рэжысёр даручыў вучню аднаго з ленінградскіх музычных школ Ілюшу Цукеру. Выбар трапны: хлопчык не толькі віртуозна валодае скрыпкай, ён вельмі эмацыянальны, чулы да псіхалагічнага стану свайго героя, шчыры ў перажываннях.

У першых эпізодах вайны няцяжка прыкмеціць недастатковую навізну мастацкіх рашэнняў — драматургічных і рэжысёрскіх, пэўную ілюстрацыйнасць. І ўсё ж ад эпізода да эпізода фільм набірае тэмп і пругкасць, расце эмацыянальны напал падзей. Гэта пачынаецца з моманту, калі Васілёк трапляе да партызан, а потым разам з Максімам (артыст Г. Юхцін) ідзе на заданне—узрываць мост. Па-сапраўднаму пачынаеш хвалявацца, калі сочыш, як Васілёк прабіраецца на станцыю і падкладае міну пад цыстэрну з палівам. Вострая драматургічная сітуацыя дазваляе юнаму акцёру і рэжысёру паказаць напружанасць атмасферы. Уся ўвага цяпер сканцэнтравана на перажываннях Васілька. Тут І. Цукер зусім не іграе ў героя, а сапраўды робіцца ім — на твары яго і страх, і рашучасць выканаць заданне. Ён увесь у тым дзівосным парыве, калі чалавек ведае, чаго ён хоча, калі канчатковы выбар ім зроблены.

Трывога за хлопчыка ўзрастае. Ён трапляе ў рукі вартавога, які вядзе яго да каменданта. А тут яшчэ вось-вось узарвецца састаў з палівам. Але тут аўтары фільма «цiснуць», як кажуць, на тармазы: выбух не закранае хлопчыка, ён уцякае ад вартавога і ратуецца ад немцаў у касцёле, дзе сустракаецца з Франакам. Эпізоды з арганістам Франакам сюжэтна, можа, і не вельмі арганічна ўведзены ў фільм (адчуваецца «адкрытасць ходу»), але артыст П. Паўлоўскі псіхалагічна апраўдвае прапанаваныя яму абставіны і «выратоўвае» эпізод. Ён паказаў артыстычнасць натуры свайго героя, які змагаўся за Васілька не толькі як за дзіця, але і як за талент. Сустрэліся два чалавекі, розныя па ўзросце, з розным жыццёвым вопытам, але зараз аб'яднаныя адзіным пачуццём гарачай любві да Радзімы. Абодва — музыканты. І таму ў паланез Агінскага «Развітанне з Радзімай», які яны выконваюць разам, укладзена столькі болю і смутку, што адразу зразумела, чаму так названы фільм. У лініі Франак — Васілёк неяк штучна гучыць фінал: раптоўная сустрэча герояў пасля вайны ўспрымаецца як звыклая сюжэтная «кропка».

Калі ўспамінаеш фільмы Голуба, міжволі думаеш, што ў іх звычайна неяк аблегчана (калі не сказаць спрошчана) паказваюцца дарослыя, асабліва ворагі. Гэтая ж заўвага датычыць і фільма «Паланез Агінскага». Таленавіты і вельмі праўдзівы артыст Г. Юхцін дае магчымасць адчуць глыбінную сутнасць характару партызана Максіма. Менавіта артыст робіць героя не надуманым, а жывым. Артысты Г. Гарбук і П. Кармунін (камандзір партызанскага атрада і начальнік штаба) паводзяць сябе натуральна, спрабуюць стварыць паўнакроўныя вобразы, але ў тых некалькіх сцэнах, якія ім адведзены, зрабіць гэта немагчыма. Ну, а ворагі — яны ў фільме толькі носьбіты зададзеных функцый. У характары іх драматург і рэжысёр асабліва не паглыбляюцца. Эстонскі артыст А. Эсхола спрабаваў з розных бакоў падысці да ролі каменданта Кунца — паказаць яго знешнюю лагоднасць і ўнутраную жорсткасць, але герой усё роўна застаецца схематычным.

Нельга не адзначыць яшчэ адну асаблівасць фільма — яго амаль дакументальную фактуру. І гэта невыпадкова. Здымаў яго аператар-дакументаліст Р. Масальскі. Шмат год ён працуе ў беларускім кіно, сотні сюжэтаў кінахронікі, дзесяткі кінанарысаў на яго творчым рахунку. Сярод іх і такія значныя, як «Арлiная крыніца», «Шчырая размова». Як дакументаліст ён умее і перадаць сутнасць фактаў, і абагульніць іх. «Паланез Агінскага» — яго першая работа ў мастацкім кіно. У ёй многае з арсеналу ранейшых выяўленчых сродкаў аператара. Яго камера ніколі не бывала нейтральнай да таго, што яна здымала. І на гэты раз яна хвалюецца за лёс Васілька, Максіма, задумлівая ў эпізодах партызанскага лагера, узбуджаная і ўстрывожаная тады, калі здымае партызанскія аперацыі і сцэны расправы акупантаў над патрыётамі. Адным словам, Р. Масальскі актыўна садзейнічаў поспеху фільма і даказаў, што ён можа здымаць як дакументальныя, так і ігравыя карціны.

У новым фільме асаблівае значэнне набывае музыка. Распрацоўкай мелодый савецкіх песень, паланеза Агінскага кампазітар Г. Вагнер стварае той лейтматыў, які на працягу ўсёй карціны нясе тэму Радзімы. Музыка дапамагае больш выразна падкрэсліць ідэйны змест фільма. Яна не адарвана ад вобразнага ладу твора і таму дзейсная.

Яшчэ рана прадказваць лёс новага фільма на экране — ён толькі выйшаў на шырокую аўдыторыю. Адно ясна, што аўтары яго засталіся верныя сваім творчым прынцыпам, сваім гледачам.

Е. БОНДАРАВА.

Гэты здымак зроблены ў Палацы культуры Магілёўскага завода штучнага валакна імя В. В. Куйбышава ў час сустрэчы народнага артыста СССР кінаакцёра Мікалая Кручкова з артыстамі народнага агіттэатра «Усмешка».

Фота А. Голыша.

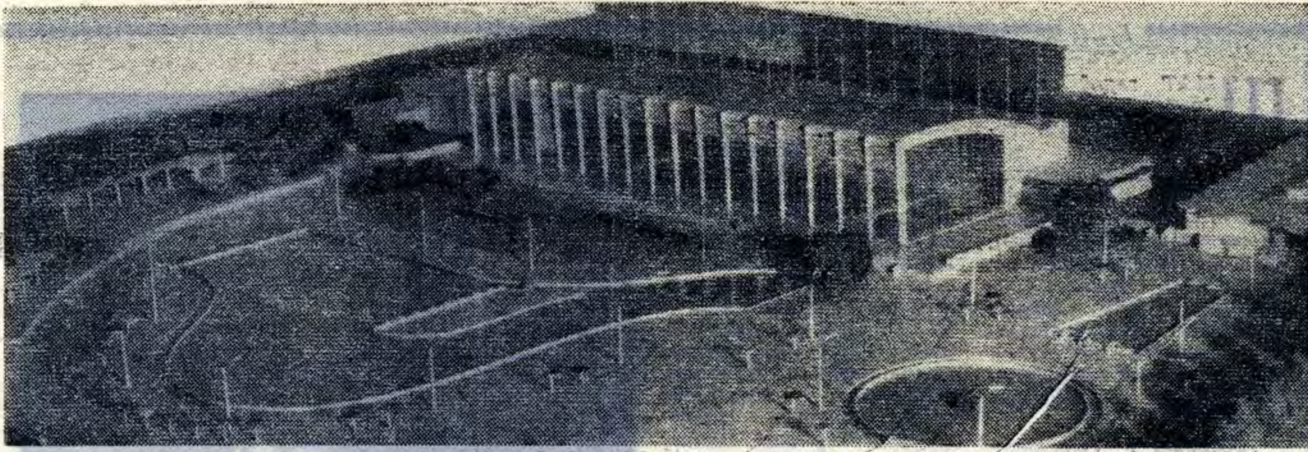

Тут, ля водна-спартыўнага комплексу, узнімецца 18-павярховы гмах гасцініцы.

5. АРХІТЭКТУРНАЯ ЭСТЭТЫКА. УЧОРА, СЁННЯ, ЗАЎТРА

Я. ЗАСПАЎСКІ, намеснік галоўнага архітэктара г. Мінска

КРАСУЙ, МАЯ СТАЛІЦА!

Фарміруючы жыццёвую прастору, архітэктура і горадабудаўніцтва эстэтычна ўздзейнічаюць на чалавека — на яго псіхалогію, ідэалогію. Архітэктура — самае старажытнае мастацтва — магутны сродак сцвярджэння ідэалогіі пануючых класаў. Невыпадкова ў капіталістычных краінах класавая сутнасць архітэктуры ўсяляк затушоўваецца.

Толькі пры сацыялізме архітэктура і горадабудаўніцтва ўпершыню ў гісторыі пастаўлены на службу ўсяму народу. Наш сацыяльны лад дае нябывалыя магчымасці развіццю эстэтычнага ўзроўню дойлідства. У гэтых умовах першараднае значэнне набывае прафесійнае майстэрства архітэктара, усведамленне ім свайго грамадзянскага абавязку і адказнасці перад грамадствам.

Ні ў адным з мастацтваў нізкая якасць выканання не наносіць такой шкоды, як у архітэктуры. У літаратуры, у жывапісе, музыцы дрэнныя творы проста забываюцца. А ў дойлідстве бяздарны твор з каменя і бетону прастойвае стагоддзі — як «бессмяротны» дакор аўтару. У гэтым, калі хочаце, драматызм архітэктурнай творчасці.

Для сённяшняй савецкай архітэктуры, у тым ліку і архітэктуры Беларусі, характэрнейшая рыса — горадабудаўнічы пачатак, які пранізвае ўсе віды архітэктурнай творчасці. Праектуючы дом, архітэктар абавязаны мысліць катэгорыяй комплексу вуліцы, мікрараёна і вялікага гарадскога масіву. Праектуючы грамадскі будынак на плошчы, дойлід абавязаны перш за ўсё думаць аб фарміраванні ўсяго ансамбля. Праектуючы прадпрыемства, ён павінен зыходзіць з умоў фарміравання прамысловага вузла, прамысловага раёна. Галоўнае патрабаванне пры гэтым — стварэнне высокамастацкіх архітэктурных ансамбляў.

Нядаўна на пашыраным пленуме Саюза архітэктараў СССР былі ўзняты пытанні ўдасканалення архітэктурна-мастацкага аблічча сталіцы нашай Радзімы. Яны аналагічныя праблемам, што стаяць перад архітэктарамі нашай рэспублікі. Нягледзячы на велізарны аб'ём будаўніцтва і каласальныя сродкі, якія ўкладваюцца ў забудову гарадоў, належны горадабудаўнічы эфект як у Маскве, так і ў нас, у Мінску, яшчэ не дасягнуты.

Для сённяшняй архітэктурнай практыкі вельмі важна ўдакладніць разуменне архітэктурнага ансамбля. Гэта ў архітэктуры катэгорыя складаная, якая развіваецца гістарычна. Ансамбль Версаля сцвярджаў абсалютызм Людовікаў. Ансамбль Крамля сцвярджаў станаўленне рускай дзяржавы. Пётр I, заклаўшы Пецярбург, не шкадаваў намаганняў на фарміраванне прадстаўнічага архітэктурнага ансамбля новай сталіцы, якая была акном у Еўропу. Канцэнтрацыя волі, сіл, сродкаў, таленту дойлідаў дазволіла стварыць шэдэўры, сапраўдны летапіс у камені, які адлюстроўваў пятроўскую эпоху.

Ці можам мы ва ўмовах нашага часу і нашага грамадства механічна пераносіць змест і метады арганізацыі архітэктурных ансамбляў мінулага? У мінулыя эпохі, напрыклад, задача фарміравання ансамбля масавай жылой забудовы, ансамбля вытворчых комплексаў або зусім не ставілася, або была трэцяраднай. У нашых жа ўмовах ансамблевыя якасці жылога, прамысловага будаўніцтва — не менш важныя, чым ансамблевая забудова цэнтраў. Сёння архітэктурны ансамбль павінен не толькі радаваць вока, але і быць выгодны для працы, адпачынку і — зразумела — эканамічны. Толькі такі — комплексны — падыход да ансамбля прымальны ў нашай архітэктуры. Інакш, як сведчыць гісторыя, узнікаюць або функцыяналізм (прымат прызначэння будынка), або фармалізм (адна з характэрных яго праяў — архітэктурныя празмернасці), або іншыя не менш адмоўныя «ізмы». Зразумела, было б няправільна, зацвярджаючы новыя прынцыпы падыходу да ансамбля, ігнараваць каштоўнае ў вопыце фарміравання лепшых архітэктурных ансамбляў мінулага, не ўлічваць нацыянальныя традыцыі, не выкарыстоўваць вопыт, накоплены на розных этапах развіцця савецкай архітэктуры і горадабудаўніцтва.

Падкрэслю яшчэ прасторавы характар архітэктурнага ансамбля, важнасць у яго фарміраванні элементаў забудовы, добраўпарадкавання прылягаючай тэрыторыі, азелянення, развіцця малых архітэктурных форм. Ідэйнае і мастацкае гучанне ансамбля ў вялікай ступені вызначаецца сінтэзам архітэктуры, манументальнай скульптуры, жывапісу.

Можа ўводзіны ў артыкул крыху зацягнутыя. Але ўсё, аб чым у іх сказана, трэба ўлічваць, каб правільна ацаніць нашы дасягненні і правільна вызначыць задачы і праблемы ў фарміраванні архітэктурна-мастацкага аблічча беларускай сталіцы.

Новае ў дойлідстве акумулюецца перш за ўсё ў будынках і збудаваннях грамадска значных. Так — і ў нас.

У мінулай пяцігодцы ў Мінску ўзведзены адміністрацыйны будынак гарвыканкома на плошчы імя Леніна (архітэктары С. Мусінскі, Г. Сысоеў), палацы культуры камвольнага камбіната (архітэктар С. Мусінскі) і трактарнага завода (архітэктар Я. Бенядзіктаў), Палац спорту на Паркавай магістралі (архітэктары — В. Малышаў, С. Філімонаў), будынак Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі БССР (архітэктары С. Баткоўскі, Ю. Градаў, Л. Левін), комплекс Палаца воднага спорту (архітэктар В. Ладыгіна).

Апрача гэтых будынкаў і збудаванняў унеслі новае гучанне ў архітэктуру беларускай сталіцы жылы комплекс у мікрараёне па вуліцах Гікалы і Радыстаў (архітэктар Г. Сысоеў), комплекс абласной бальніцы ў Бараўлянах (першая чарга, архітэктар В. Ладыгіна), інстытут кібернетыкі на вуліцы Друкарскай (архітэктар Ю. Грыгор'еў). Гэты спіс можна было б прадоўжыць.

У большай або меншай ступені гэтыя будынкі аб'ядноўваюць такія рысы: праўдзівасць архітэктурнага вобраза, рацыянальная планіроўка, стрыманасць і выразнасць ужытых архітэктурных сродкаў, сучасныя аддзелачныя матэрыялы і канструкцыі, мазаіка, чаканка, дэкаратыўная кераміка, адносна высокі ўзровень якасці будаўніцтва, добраўпарадкавання і азелянення прылягаючай тэрыторыі.

Вось, напрыклад, комплекс грамадска-гандлёвых установ і жылых дамоў на бульвары Талбухіна. На бульвар выходзяць тарцамі дзевяціпавярховыя буйнапанельныя дамы. Выступаючыя ліфтавыя шахты, скампанаваныя з балконамі, вядуць архітэктурную тэму. Удала знойдзена завяршэнне тарцоў будынкаў. З вертыкалямі жылых дамоў кантрастуюць размешчаныя тэрасамі ў адзіным комплексе ўстановы абслугі жылога раёна: кінатэатр «Партызан», прадуктовы і прамтаварныя магазіны, бібліятэка, бытавыя майстэрні, сталовая, рэстаран. Кампазіцыйны пачатак гэтага комплексу — кінатэатр. Завяршэнне — круглы будынак рэстарана «Каменная кветка». У іх архітэктуры ўдала выкарыстаны сродкі манументальнага мастацтва — мазаіка, барэльефы. Адчуваецца ўзгодненасць работы архітэктара, скульптара, мастака. Гэты сучасны жыллёва-грамадскі комплекс, зручны для жыхароў і абслугі, узбагачае аблічча бульвара. Праўда, на наш погляд, тут не ўсё ўдала. Можна, напрыклад, спрачацца аб маштабе дэкаратыўнага мазаічнага пано ў кінатэатры «Партызан». Наўрад ці дарэчы і такое мноства шкла, як на плоскасцях круглай залы рэстарана. Прыкрыя недаробкі ў добраўпарадкаванні — тут вельмі патрэбны былі пліткі замест асфальту. Зразумела, асобныя недахопы не змяншаюць высокіх вартасцей комплексу.

Папулярны сярод мінчан Палац спорту. Ён жыццёва неабходны сталіцы. Тут праходзяць важныя грамадскія, відовішчныя і спартыўныя мерапрыемствы. Выразны галоўны фасад палаца. Выступаючыя жалезабетонныя ўстоі трыбун сучасна выказваюць змест гэтага збудавання. Разам з тым шкоду архітэктурнаму абліччу палаца нанесла ўжыванне металічнай маставой фермы ў перакрыцці залы замест вантавых канструкцый, арганічных для ўзятай архітэктурнай тэмы.

Збудаваны пазней Палац воднага спорту ў раёне парку Чэлюскінцаў атрымаў шырокае прызнанне менавіта з-за высокіх функцыянальных якасцей. Зараз тут праводзяцца важнейшыя саюзныя і міжнародныя спаборніцтвы па водным спорце. Архітэктура палаца сучасная, лаканічная. Вялікапралётныя металічныя бэлькі дазволілі надаць абрысам інтэр'еру лёгкасць, паветранасць. Блакіт водных басейнаў, светлая плеценая вязь столі, арыгінальнае рашэнне лавак, абліцоўкі сцен, уключэнне навакольнага ландшафту ў інтэр'ер надалі палацу мастацкую выразнасць і, калі хочаце, элемент «нечаканасці ўражання». На галоўным фасадзе канструкцыйна неабходная глухая панель удала выкарыстана для дэкаратыўнага пано.

У шырока задуманае рашэнне комплексу, у адзіны яго ансамбль уключаны закрыты і адкрыты басейны, рад малых архітэктурных форм. З боку вуліцы Друкарскай яшчэ трэба ўзвесці высотную 18-павярховую спартыўную гасцініцу з кафэ. Яна стане акцэнтам комплексу з боку другога гарадскога кальца і кантрастна завершыць кампазіцыю ўсёй прылягаючай тэрыторыі.

А вазьміце Палац культуры камвольнага камбіната. Яго галоўны фасад фарміруе прастору плошчы. Высокі вітраж фасада і выступаючы наперад брыль падкрэсліваюць грамадскае, відовішчнае прызначэнне палаца. У інтэр'ерах тут з выдумкай выкарыстаны разнастайныя матэрыялы і сродкі мастацкага афармлення — дрэва, метал, зграфіта. Праўда, нельга не папракнуць аўтара за некаторую шматтэмнасць — гэтым грашыць, у прыватнасці, рашэнне бакавых фасадаў палаца.

З многіх пунктаў горада добра чытаецца комплекс двух 12-павярховых жылых дамоў, якія замыкаюць перспектыву бульвара Луначарскага. Размешчаныя на адным з найбольш высокіх пунктаў горада, яны нібы лунаюць над вялікім раёнам. Гэтаму ўражанню садзейнічае ўдала знойдзенае завяршэнне будынкаў у выглядзе жалезабетонных хвалепадобных салярыяў на дахах. Высокія ансамблевыя якасці гэтых будынкаў. Яны не толькі «працуюць на сябе», але і арганізоўваюць акружаючы ансамбль. Паўнапраўныя элементы ансамбля — шырокая лесвіца, кветніцы, прыбудовы гандлёвых памяшканняў да пяціпавярховых дамоў і радавыя жылыя будынкі. Прыміце з гэтага масіву толькі два гэтыя будынкі — і ўвесь ансамбль разбурыцца. Выдатна выкарыстаны тут сілуэт, рэльеф мясцовасці. На высокім мастацкім узроўні выкананы інтэр'еры кафэ «Планета».

Нядаўна ўвайшла ў строй гасцініца «Юбілейная» з вялікім рэстаранам. Яна, як кажуць,— на сучасным узроўні камфорту. Удалыя інтэр'еры вестыбюльнай групы, холы. Рашэнне рэстарана заслугоўвае спецыяльнага ўпамінання. Тут з тактам і густам ужыты дэкаратыўныя сродкі, сучасныя аддзелачныя матэрыялы. Ля ўваходу ў гасцініцу — цудоўна выкананае мазаічнае пано на тэму беларускай прыроды. У аддзелцы калон упершыню выкарыстаны паліраваныя чорныя драўляныя пліты. Прыменены туф, дэкаратыўная кераміка, чаканка. Нумары гасцініцы простыя і сучасныя. Добраўпарадкаваны ўчастак спераду рэстарана. На жаль, фасады гасцініцы маюць рысы схематызму. Гладкія афактураныя панелі і тыпавое вырашэнне тарца нівеліруюць архітэктурны вобраз, зніжаючы добры ўвогуле мастацкі ўзровень будынка.

У хуткім часе Паркавая магістраль будзе адным з прыгажэйшых праспектаў сталіцы.

Заключны артыкул. Папярэднія гл. у нумарах ад 17 верасня, 24 верасня, 8 кастрычніка і 22 кастрычніка г. г.

Рэстаран «Журавінка», мне здаецца,— значная творчая ўдача яго аўтараў. Асабліва арыгінальна тут вырашаны інтэр'еры. Іх можна аднесці да лепшых за апошнія гады. З густам выкананы і каваныя металічныя дэталі, і мастацкая кераміка. У ніжнім паверсе прыменены прынцып гнуткай паліроўкі, які стварае дадатковыя зручнасці. Будынак арганічна звязаны з ландшафтам. Фасады будынка даволі выразчныя, хоць, на маю думку, саступаюць якасці вырашэння інтэр'ераў. Будаўніцтва рэстарана вялося ў комплексе з будынкам Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі БССР і сапраўды пераўтварыла тэрыторыю. Добраўпарадкаваная Свіслач, малыя архітэктурныя формы, створаныя паблізу рэстарана «Журавінка» і ВДНГ, сталі неад'емнымі кампанентамі новага мінскага ансамбля.

Выставачны павільён уражвае лёгкасцю, празрыстасцю, нягледзячы на значныя габарыты. Спалучэнне шкла з гранітам цокаля, своеасабліва вырашаная аддзелка перакрыцця (якой у большасці выставачных залаў — няма) надалі будынку непаўторнасць архітэктурнага вобраза. Ён ярка выражаны. Павільён не зблытаеш ні з якім іншым. Удала знойдзены прапорцыі будынка. Захаваныя пры будаўніцтве вялікія дрэвы, змякчылі некаторы схематызм фасада. На жаль, з-за паспешлівасці не ўдалося выканаць падземны ўзровень — рад вельмі неабходных для выставачнага павільёна памяшканняў. Варта было б прадумаць ахову інтэр'ераў ад летняга сонца.

Побач з несумненнымі парасткамі новага ў архітэктуры і горадабудаўніцтве Мінска яшчэ нямала недахопаў.

Адно з надзённых — пытанне аб допушчальнай ступені паўторнасці і індывідуальнасці аблічча будынкаў пры забудове ансамбля. Класічны прыклад — ансамбль Ленінскага праспекта на адрэзку ад вуліцы Свярдлова да плошчы Перамогі. Тут арганічна чаргуюцца аналагічныя будынкі (успомніце парныя будынкі на плошчы Перамогі, ля ўезду на Цэнтральную плошчу з боку вуліцы Я. Купалы, на адрэзку ад вуліцы Леніна да Цэнтральнай плошчы, два паўторныя дамы на адрэзку ад вуліцы Леніна да вуліцы Камсамольскай) з індывідуальна вырашанымі. Іх роля вызначана канкрэтным ансамблем. Пры гэтым паўторныя будынкі не пагаршаюць аблічча магістралі. Яны нібы цэментуюць кампазіцыю. Разумная паўторнасць будынкаў у забудове — зусім заканамерная. Але яна патрабуе высокага майстэрства для вызначэння магчымай ступені паўторнасці.

Вельмі важная праблема наватарства і спадчыны. У радзе выпадкаў мы сутыкаемся з неабходнасцю надбудовы, рэканструкцыі будынкаў ужо гатовых раёнаў. Тут патрэбны асобы такт, каб не разбурыць ансамбль. Так, некалькі разоў перараблеўся праект рэканструкцыі і надбудовы інстытута будматэрыялаў па вуліцы Карла Маркса, бо аўтары недастаткова ўлічвалі важнасць дасягнення цэльнасці архітэктурнага вырашэння квартала з улікам існуючага будынка Міністэрства прамысловага будаўніцтва. Гаворка ішла не пра абсалютнае паўтарэнне архітэктуры, а пра ўлік асноўных прапорцый чляненняў фасадаў. У выніку стала магчымым удала вырашыць задачу. У іншых выпадках пры надбудове і прыбудове патрэбна ў асноўным паўтарыць архітэктурны прыём. Так, напрыклад, удала ажыццёўлена надбудова паверхаў да існуючага будынка Савецкага райвыканкома па вуліцы Якуба Коласа. Архітэктурнае аблічча гэтага адрэзка вуліцы палепшылася.

Пры фарміраванні архітэктурных ансамбляў неабходна захоўваць і чарговасць будаўніцтва. Праект будынка Беларускага тэлецэнтра, які павінен быць узведзены па вуліцы Волгаградскай, з-за вельмі вялікага кошту намечана будаваць у тры чаргі. Аднак аўтары ў архітэктурным вырашэнні праекта не ўлічылі гэтай акалічнасці. У выніку ў бліжэйшыя гады горад не атрымаў бы архітэктурна закончанага важнага грамадскага збудавання, а нейкі «агрызак». Праект быў скарэкціраваны. Аказалася магчымым на кожным этапе будаўніцтва дастаткова забяспечыць цэльнасць архітэктурнага ўспрыняцця комплексу. Такія прыклады можна было б прывесці яшчэ.

Вядомую боязь выклікае стылізатарства ў творчасці асобных архітэктараў, асабліва маладых. Пры сучаснай багатай інфармацыі па архітэктуры мода нярэдка авалодвае розумам маладых. Так, за апошні час у заходняй архітэктуры шкломанія (якой і ў нас аддалі немалую даніну) змянілася захапленнем цяжкімі глухімі архітэктурнымі формамі. Новая мода ўжо пранікае ў некаторыя праекты.

Відавочна, архітэктурны вобраз павінен арганічна выцякаць з функцыі, канкрэтных прыродных, кліматычных умоў і планіровачнай сітуацыі, нацыянальных традыцый. Пытанне вельмі складанае і тэарэтычна далёка не асэнсаванае. Вопыт найбольш таленавітых архітэктараў Японіі, Фінляндыі — пераканаўчы прыклад магчымасці спалучэння сучаснай архітэктуры, сучасных архітэктурных сродкаў і канструкцый з нацыянальнымі традыцыямі. Не варта паўтараць памылкі недалёкага мінулага, калі пад выглядам асваення нацыянальнай спадчыны механічна, неабдумана запазычвалі архітэктурныя матывы. Гэта нярэдка прыводзіла да архаізму, архітэктурных празмернасцей, эклектыкі. У архітэктуры і горадабудаўніцтве Беларусі многа цудоўных рысаў, якія надаюць непаўторную чароўнасць ужо гатовым ансамблям. А ўмелае выкарыстанне лірычнага пейзажу, узгоркаў, воднай прасторы і зялёных насаджэнняў для размяшчэння архітэктурных дамінант!.. А выкарыстанне мясцовых будаўнічых матэрыялаў! А своеасаблівы арнамент! А беларуская дэкаратыўная кераміка (невыпадкова ж беларускія майстры ўдзельнічалі ў збудаванні храмаў далёка за межамі Беларусі)! Усё гэта трэба творча асэнсаваць і ўмела выкарыстаць пры фарміраванні новых архітэктурных ансамбляў беларускай сталіцы.

За апошні час у Мінску рашуча павышаны патрабаванні да архітэктуры прамысловых комплексаў, навукова-даследчых інстытутаў, спецыяльных канструктарскіх бюро, асабліва пры размяшчэнні іх ля магістраляў і плошчаў.

Каштоўны пасляваенны вопыт удзелу прадпрыемстваў у фарміраванні архітэктурных ансамбляў горада (як, напрыклад, на плошчы Якуба Коласа) гаворыць аб вялікіх магчымасцях у гэтым напрамку. Пры далейшай забудове горада мы будзем імкнуцца там, дзе гэта магчыма, фарміраваць комплексныя прамыслова-жылыя раёны. Пры гэтым роля прадпрыемстваў і іншых нежылых комплексаў значна ўзрасце.

Галоўны праектны інстытут па прамысловым праектаванні Белпрампраект за апошнія гады многае зрабіў у галіне развіцця прамысловай архітэктуры. Але задачы забудовы Мінска патрабуюць новых творчых намаганняў. На жаль, апрача Белпрампраекта, прадпрыемствы Мінска праектуюць у многіх гарадах краіны (Харкаве, Саратаве, Адэсе, Каўнасе, Ленінградзе і інш.). Узровень архітэктуры праектаў гэтых арганізацый, як правіла, нас не задавальняе. Даводзіцца з удзелам мінскіх архітэктараў карэнным чынам перарабляць іх работу (так было з праектамі новых карпусоў завода імя Кастрычніцкай рэвалюцыі, завода аўтаматычных ліній, спецыяльнага канструктарскага бюро на Ленінскім праспекце і г. д.). Такія праекты, як правіла, пазбаўлены ансамблевых якасцей. Яны не ўлічваюць канкрэтнай горадабудаўнічай сітуацыі, безаблічныя. Не вырашаюцца ў іх добраўпарадкаванне і азеляненне, не гаворачы ўжо аб сінтэзе мастацтваў. Аналагічныя недахопы ўласцівыя і некаторым мінскім праектным арганізацыям, якія ўдзельнічаюць, апрача Белпрампраекта, у прамысловым праектаванні. Відаць, наспела патрэба сканцэнтраваць архітэктурнае праектаванне ўсіх прамысловых прадпрыемстваў Мінска ў Белпрампраекце. Пытанне гэта, на нашу думку, заслугоўвае сур'ёзнай увагі Дзяржбуда рэспублікі.

У бягучай пяцігодцы горад узбагаціцца радам значных манументаў. Намечана збудаваць манумент у гонар 50-годдзя Савецкай улады ў раёне Цэнтральнай плошчы, помнік Якубу Коласу на плошчы яго імя (работы пачаліся ўжо), помнік Янку Купалу. Гэта будуць не проста помнікі, а развітыя ансамблі.

Трэба павысіць архітэктурна-мастацкі ўзровень малых форм. У гэтай сувязі прывяду адзін толькі прыклад. Нядаўна на горадабудаўнічым савеце зацверджаны праект танцавальнай веранды ў парку Чэлюскінцаў. Аўтары творча вырашылі задачу: паднялі веранду на другі ўзровень, а ніжні выкарысталі для арганізацыі кафэ. Дрэвы пранізваюць веранду, якая арганічна звязана ў комплекс з існуючай крытай танцавальнай залай. Так звычайная, утылітарна вырашаная тэма ператварылася ў твор архітэктуры.

Для паляпшэння архітэктурна-мастацкага аблічча горада распрацаваны спецыяльныя праектныя прапановы, якія трэба ажыццяўляць на галоўных магістралях і плошчах сталіцы. Добра вырашаная рэклама, вітрыны, дэкаратыўная падсветка зеляніны — гэта не дробязі, а вельмі актыўныя кампаненты, якія фарміруюць аблічча горада.

Як бачым, праблем, звязаных з эстэтыкай архітэктуры, удасканаленнем мастацкага аблічча беларускай сталіцы — многа. Мы закранулі іх горадабудаўнічыя аспекты. У вырашэнні гэтых праблем вялікая роля належыць і мастакам, скульптарам, усёй нашай творчай інтэлігенцыі.

З пошты ЛіМа

АДРАДЗІЦЬ «ПАЎНОЧНЫЯ АФІНЫ»

ПА ДАРОЗЕ з Мінска на Вільнюс, злева ад утульнай беларускай станцыі Залессе, цягнуцца цяністыя векавыя алеі, а сярод іх — белы фасад старадаўняга палаца, вытрыманага ў стылі класіцызму. Пабудавалі яго ў самым пачатку XIX стагоддзя па праекце прафесара Міхала Шульца пад кіраўніцтвам віленскага губернскага архітэктара Юзафа Пусэ. Заказчыкам іх быў паплечнік Тадэвуша Касцюшкі, аўтар вядомага паланеза «Развітанне з Радзімай» Міхал Клеафас Агінскі.

У Залессі славуты кампазітар, нашчадак старадаўняга беларускага роду Глушонкаў, пражыў, калі не лічыць ад'ездаў у Пецярбург і за граніцу, каля 20 гадоў — з 1801 па 1822 гг. Тут былі напісаны яго шматлікія творы, у тым ліку элегічны паланэз «Развітанне з Радзімай». Тут ён у памяць свайго сябра загадаў выбіць на камені надпіс «Ценям Касцюшкі». Тут ён пісаў пасланні на імя Аляксандра I з патрабаваннем палегчыць становішча прыгонных беларускіх сялян, знясіленых ад голаду і хвароб.

Пры жыцці Агінскага Залессе ператварылася ў буйны культурны цэнтр. На музычна-літаратурныя вечары сюды з'язджалася інтэлігенцыя з усяго навакольнага краю. На гэтых вечарах іграў струнны квартэт, музыціраваў на скрыпцы гаспадар, спявалі лепшыя італьянскія артысты. У палацы была багатая калекцыя гравюр і карцін. Нездарма сучаснікі назвалі Залессе «Паўночнымі Афінамі», а польскі паэт Леанард Ходзька праславіў іх у паэме, якую так і назваў — «Залессе».

Пасля ад'езду Агінскага ў Італію тут яшчэ доўга жыла яго сям'я. Аднак паступова палац і яго наваколле прыходзілі ў запусценне...

Сёння ў Залессі — дом для састарэлых. Жытло размешчана пераважна ў драўляных пабудовах, якія ніяк не гарманіруюць са строгімі класічнымі калонамі. Пра Агінскага нагадвае толькі яго партрэт, намаляваны адным з нядаўніх жыхароў дома і павешаны ў чырвоным кутку.

...Апошні раз у Залессі я быў з сакратаром Маладзечанскага райкома партыі Вячаславам Ляшковічам і вядомым краязнаўцам Генадзем Каханоўскім. Мы доўга хадзілі па алеях, паўз старыя ставы, адшукалі камень у гонар Касцюшкі, гутарылі з сённяшнімі жыхарамі дома. І прыйшлі да адзінага вываду, што дом для састарэлых варта перамясціць у іншае, больш зручнае месца, а ў Залессі стварыць мемарыяльны музей Агінскага і дом творчасці кампазітараў — магчыма ў супольнасці з іншымі творчымі саюзамі. Экспанаты ж для такога музея знойдуцца. Летась у Смаргонскім раёне была выяўлена скрыпка, якая, хутчэй за ўсё, належала Агінскаму. Нядаўна жыхарка вёскі Готкавічы, што на Смаргоншчыне, Наталля Піліпаўна Мілашэўская, якая раней жыла ў Залессі, перадала Маладзечанскаму гісторыка-краязнаўчаму музею камплект мэблі ў стылі ампір, якая раней стаяла ў палацы. У той жа Мілашэўскай аказаліся старадаўні залескі гадзіннік, лямпа... Дапамаглі б, вядома, экспанатамі і польскія сябры.

А на вечарах у старым палацы хай зноў гучала б музыка, хай бы зноў сустракалася для абмену думкамі творчая інтэлігенцыя. Тут, у маляўнічай засені векавых ліп, непадалёку ад празрыстай Віліі, ад сівых бароў, добра пісалася б, тварылася.

А выдаткі, якія патрэбны на рэстаўрацыю палаца, хутка акупіліся б: Залессе на бойкай беларуска-літоўскай дарозе, і ад турыстаў тут не было б адбою.

Пара, даўно пара адnавіць «Паўночныя Афіны», зрабіць іх помнікам славутаму кампазітару і грамадскаму дзеячу, новай сядзібай муз!

Адам МАЛЬДЗІС.

СЛОВА БЯРЭ КАЛЕКЦЫЯНЕР

У «ЛіМе» за 17 верасня былі надрукаваны нататкі А. Падлінскага пра беларускія паштоўкі. Я — калекцыянер. Калекцыя мая складалася неяк стыхійна ў час маіх паездак па рэспубліцы, і ўсур'ёз я зацікавіўся ёю толькі ў апошні год, але тым не менш хачу падзяліцца сваімі думкамі пра беларускія паштоўкі.

Рэкардсмен сярод гарадоў, якім прысвечаны паштоўкі, — зразумела, Мінск. Потым ідуць нашы абласныя цэнтры, а вось многія цікавыя новыя і старыя гарады забыты зусім, калі не лічыць некалькіх паштовак з камплекту «Помнікі архітэктуры БССР», які выпушчаны ў 1957 г., але гэтага да смешнага мала, ды і помнікаў у нас куды больш, чым тыя 18 з гэтага камплекту. Дарэчы, калі выдаюцца паштоўкі, прысвечаныя помнікам, то трэба было б указваць і іх стваральнікаў, і год стварэння. Не выдаюцца ж ананімна рэпрадукцыі карцін.

Акрамя таго, за некалькі апошніх гадоў і прызнаныя майстры і творчая моладзь рэспублікі стварылі шэраг цікавых помнікаў і мемарыялаў, прысвечаных Вялікай Айчыннай вайне, але на паштоўкі пашанцавала толькі самым выдатным з іх — Хатынскаму мемарыялу і Кургану славы. А між тым, курганаў на Беларусі ўжо дзесяткі. На ўвесь Саюз вядомы помнік батарэі «Кацюш» у Оршы, Музей польска-савецкай баявой садружнасці ў вёсцы Леніна. Хіба гэта не тэмы для паштовак? З іншых помнікаў я знайшоў толькі 4 з камплекту «Помнікі партызанскай славы», які выдадзены ў Маскве.

У 1962 г. быў выпушчаны адзіны камплект паштовак са збору Дзяржаўнага мастацкага музея БССР, але на гэтым справа спынілася. Некалькі мастакоў Беларусі прадстаўлены сваімі работамі ў паштоўках пра Брэсцкую крэпасць, выпушчаны ілюстрацыі А. Кашкурэвіча да паэм Я. Купалы. Вось, бадай, і ўсё, што датычыць нашых мастакоў.

Многа добрых паштовак выпушчана да 900-годдзя Мінска, некалькі — да 700-годдзя Магілёва. А 900 год Оршы, 850 — Слуцка, тысячагоддзе Полацка? А юбілеі іншых беларускіх гарадоў?

Адносна пашанцавала возеру Нарач. А азёраў жа ў БССР больш 10 тысяч. Добрыя выпускі год пятнаццаць назад былі зроблены пра Белавежскую пушчу. А колькі яшчэ помнікаў прыроды мае наша зямля.

Больш 900 ураджэнцаў Беларусі носяць званне Герояў Савецкага Саюза, пяцёра — двойчы Героі, больш 30 — поўныя кавалеры ордэна Славы. Чым гэта не тэмы для мастакоў, якія ствараюць паштоўкі.

Толькі летась 14 беларускіх спартсменаў сталі чэмпіёнамі свету і Еўропы, а непараўнальны А. Мядзведзь ужо пераўзышоў усе дасягненні па колькасці заваяваных тытулаў. З усіх вядомых людзей Беларусі на паштоўках ёсць партрэты толькі некалькіх пісьменнікаў.

Нашы віншавальныя і юбілейныя паштоўкі часта, асабліва ў апошнія гады, складваюцца з традыцыйнага набору сімвалаў — беларускага арнаменту, двух-трох вядомых помнікаў. А калі б за гэту справу ўзяліся члены Саюза мастакоў? Ці не знайшлі б яны нейкія новыя арыгінальныя рашэнні?

Мікола НОЖНІКАЎ.

г. Магілёў.

«Музычная гадзіна» — так называюцца сустрэчы пакупнікоў з беларускімі музыкантамі, кампазітарамі, спевакамі ў мінскім магазіне грампласцінак «Мелодыя».
На здымку — кампазітар Генрых Вагнер выконвае свае новыя творы ў час чарговай сустрэчы.

Фота І. ЗМІТРОВІЧА. (БЕЛТА).

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Нядаўна Дзяржаўны тэатр лялек БССР паказаў новы спектакль для дарослых «Боская камедыя». Рэжысёр спектакля А. Ляляўскі, мастак — Л. Быкаў, кампазітар — А. Кочын. На гэтым здымку вы бачыце заслужанага артыста БССР Уладзіслава Уласава (Бог) і артыстку Леанелу Пахомаву (Ева) перад пачаткам спектакля.

Фота Ул. КРУКА.

ЗАПАВЕТЫ ВЯЛІКАГА МАЙСТРА

Яўгеній СІМАНАЎ,

галоўны рэжысёр Тэатра імя Вахтангава.

У пярэдадзень 50-годдзя Вахтангаўскага тэатра 13 лістапада мае думкі ў першую чаргу звяртаюцца да яго стваральніка Яўгенія Вахтангава, вялікага мастака сцэны і педагога. Я думаю, якой тытанічнай сілай уздзеяння на сваіх вучняў, якой перакананасцю ў справядлівасці сваіх творчых задум, якой дзівоснай паслядоўнасцю ўсіх імкненняў справе свайго жыцця — сцэне, якім прароцкім дарам прадбачання валодаў гэты геніяльны чалавек, каб тэатр, створаны ім, не распаўся, не састарэў, а, наадварот, развіваўся, мужнеў і ўмацоўваў свае пазіцыі. А Вахтангаў памёр праз паўгода пасля афіцыйнага адкрыцця тэатра.

Смерць Вахтангава (яму было 39 гадоў) — адна з адчувальных страт, якую панесла тэатральнае мастацтва XX стагоддзя. Яго сэрца спынілася хутка пасля славутай прэм'еры — «Прынцэсы Турандот» Карла Гоцы, святочнага, хмельнага спектакля, які праслаўляў жыццё, каханне, маладосць. Маладая студыя, якая насіла тады (у 1922 годзе) назву Трэцяй студыі Маскоўскага мастацкага тэатра, засталася без кіраўніка. Але справа, створаная светлым геніем Вахтангава, не распалася. Ідэі настаўніка былі ўспрыняты вучнямі і свята захаваны. Яго наватарскія пошукі і імкненні стварылі спрыяльную глебу для іх развіцця.

На маёй памяці бясконцыя хвалюючыя размовы і спрэчкі пра шлях Вахтангаўскага тэатра. Яны вяліся ў доме майго бацькі Рубена Сіманава, які каля трох дзесяткаў год узначальваў Тэатр імя Яўгенія Вахтангава, у тэатральных кулуарах, на старонках газет і часопісаў.

Бадай, ні пра адзін тэатр не гаварылі — ні гледачы, ні крытыкі — так супярэчліва, як пра Вахтангаўскі, хоць усе, мне здаецца, несумненна, адчувалі яго сілу, яго своеасаблівасць і яго бясспрэчныя поспехі. Прычыны гэтага тояцца, на маю думку, у тым, што тэатр гэты кожнай новай пастаноўкай разбурае схему аб сваім творчым абліччы, якая ўсталявалася ва ўяўленні гледача. Не дзіўна — Вахтангаў належаў да той катэгорыі мастакоў, якія ўсё жыццё знаходзяцца ў стане пошукаў.

Тэатр Вахтангава шматаблічны, ён, падобна да міфічнага героя, адзін у многіх асобах. Сваёй ненадуманасцю, рухавасцю ён задае цяжкую задачу аналітыку.

Заснавальнік тэатра не спяшаўся абмежаваць спецыфічнасць тэатра строга сфармуляванымі прынцыпамі акцёрскага рамяства і жанравай аднастайнасцю. Тэатр гэты ўзнікаў не для таго, каб на сцэнічных прыкладах даказваць правільнасць ужо ўсталяванай сістэмы, але каб бясконца шукаць новае.

Вахтангаўцы атрымалі ад Маскоўскага мастацкага тэатра праверaную тэарэтычную спадчыну. Але вахтангаўцы не спыніліся на гэтым. Яны пайшлі далей. У прыватнасці, яны развілі і ўмацавалі прынцып калектыўнай адказнасці ўсіх акцёраў за поспех спектакля, які нарадзіўся ў Маскоўскім мастацкім тэатры. Разбіваліся пастановачныя шаблоны, штампаваныя дэкарацыі, замарожаныя акцёрскія амплуа. І замест трупы, дзе механічна спалучаліся акцёры першых роляў і нерухомыя статысты, стварaўся сапраўдны тэатральны калектыў, для якога кожны трэцярадны персанаж п'есы або прыналежнасць рэквізіту былі не менш важныя, чым першы акцёр. Не стала тэатральнага арыстакратызму з яго культам сцэнічнага героя. Менавіта ў гэтай калектыўнасці велізарная сіла тэатра. Але сіла Вахтангаўскага тэатра і ў на дзіва тонкім пачуцці тэатральнай формы. Паэтычны тэатр, прытрымліваючыся вучэння Станіслаўскага, узарваў натуралістычнае праўдападабенства.

Выдатныя мастакі Вахтангаўскага тэатра Барыс Шчукін і Рубен Сіманаў пранеслі праз сваю творчасць вялікую магію ўздзеяння паэтычнага тэатра, якую завяшчаў Вахтангаў, перадалі яе, у сваю чаргу, нам, вахтангаўцам новага пакалення.

(АДН).

НА СТЭНДАХ ВЫСТАЎКІ

Чытачы, якія прыходзяць у Дзяржаўную бібліятэку імя У. І. Леніна, напэўна, звяртаюць увагу на шкляныя стэнды ў бібліятэчных калідорах. Тут звычайна арганізоўваюцца выстаўкі літаратуры, прысвечаныя розным падзеям і датам у культурным жыцці краіны.

Сёння стэнды выстаўкі аддадзены літаратуры аб Дзяржаўным акадэмічным тэатры імя Вахтангава.

Увесь творчы шлях тэатра можна прасачыць па кнігах, часопісных і газетных артыкулах, тэатральных праграмах, якія прадстаўлены на выстаўцы. Вось зборнік артыкулаў Я. Вахтангава. Побач кніга Х. Херсонскага «Вахтангаў» з серыі «Жыццё выдатных людзей». Творчаму шляху тэатра прысвечана і кніга Рубена Сіманава «З Вахтангавым». Вельмі цікавая падборка публікацый аб акцёрах вахтангаўцах. Асобная кніга прысвечана творчасці Міхаіла Астангава, вялікія артыкулы — Барысу Шчукіну і Андрэю Абрыкосаву.

Шэраг газетных і часопісных артыкулаў расказвае пра тэатральныя работы Юліі Барысавай, Мікалая Грыцэнкі, Міхаіла Ульянава, Юрыя Якаўлева.

Можна пазнаёміцца на выстаўцы і з рэцэнзіямі на лепшыя спектаклі тэатра: «Чалавек з ружжом» Пагодзіна, «Мешчанін у дваранстве» Мальера, «Ягор Булычоў» Горкага, «Варшаўская мелодыя» Зорына, «Іркуцкая гісторыя» Арбузава.

Выстаўка, арганізаваная бібліятэкай, дапаможа аматарам тэатральнага мастацтва лепш пазнаёміцца з выдатным калектывам вахтангаўцаў.

З ЛІКУ ПЕРШЫХ

90 ГАДОЎ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ КАМПАЗІТАРА Васіля ЯФІМАВА

У прафесійнае мастацтва Васіль Яфімаў прыйшоў пазней за ўсіх іншых беларускіх кампазітараў даваенных часоў. Нават музычны тэхнікум яму давялося закончыць толькі ў 47 гадоў. А калі ў 1932 годзе была адкрыта Беларуская дзяржаўная кансерваторыя і Васіль Аляксандравіч быў залічаны туды на першы курс кампазітарскага аддзялення, ён аказаўся старэйшым за многіх педагогаў, бо пераступіў ужо сваё паўстагоддзе.

Але тое, што, на першы погляд, перашкаджала студэнту — цяжар гадоў — абарочвалася выгодай добрага адчування месца музыкі ў жыцці народа, народных вытокаў мастацтва. І тут дапамагала В. Яфімаву не толькі творчая інтуіцыя, але і шматгадовая плённая праца выкладчыкам спеваў і музыкі ў розных школах дакастрычніцкай Расіі, праца арганізатара і кіраўніка аматарскіх хораў, ансамбляў, аркестраў. Дарэчы, у гісторыі музычнага мастацтва маладой Савецкай Беларусі назаўсёды захаваецца імя Васіля Яфімава як стваральніка вядомага ў дваццатыя гады хору Галоўпалітасветы — бадай, першага нашага прафесійнага творчага калектыву.

Рознабаковая музычна-асветніцкая дзейнасць будучага кампазітара дапамагла яму таксама спазнаць прыгажосць роднай народнай песні і прымусіла ўзяцца за яе апрацоўку для калектываў, якімі ён кіраваў. Так — грунтоўна і трывала — увайшоў беларускі мелас у кампазітарскую творчасць В. Яфімава, стаў асновай усяго, што ім напісана для хору, вакальных ансамбляў, сольнага спявання або ў камернай інструментальнай музыцы. Узоры нацыянальнай музыкі ўзбагацілі і падручнік «Элементарная тэорыя музыкі», які Васіль Аляксандравіч — першы ў беларускім музыказнаўстве — склаў у 1947 годзе.

Вяртаючыся да студэнцкіх гадоў В. Яфімава, варта нагадаць, як усіх нас, каму давялося займацца разам з ім, захапляла ягоная адданасць вучобе, настойлівасць, з якой ён вёў канспекты, бездакорна выконваў усе заданні педагогаў, імкнуўся зведаць, на наш погляд, нават «дробязі» музычнай навукі. Такая апантанасць, прагнасць да ведаў дала выдатныя вынікі. Нездарма В. Яфімаў адразу пасля заканчэння кансерваторыі быў пакінуты ў ёй педагогам музычна-тэарэтычных дысцыплін. Ён жа — першы з усіх выпускнікоў — стаў дацэнтам, узначаліў кансерваторскую гісторыка-тэарэтычную кафедру, а потым быў намеснікам рэктара па навуковай і вучэбнай працы. І тое, што мы часам у дні вучобы лічылі педантызмам нашага сакурсніка, стала цудоўнай методыкай перадачы асноў музычных ведаў навучэнцам розных узроўняў падрыхтоўкі.

Кампазітарская спадчына заслужанага дзеяча мастацтваў БССР В. Яфімава невялікая, але, падкрэслю, што, як творца, ён заўсёды адгукаўся на запатрабаванні часу. Любоў да Радзімы і абарона яе ў грозныя часы грамадзянскай і Айчыннай войнаў, барацьба за мір, садружнасць народаў Савецкай краіны, перамога калгаснага ладу ў беларускай вёсцы, выхаванне воіна, заклік да подзвігу ў працы і баі — такая тэматыка вакальных твораў В. Яфімава. Дадамо, што літаратурнай першакрыніцай песень і хораў кампазітара заўсёды былі вершы такіх выдатных майстроў нацыянальнай і рускай паэзіі, як Я. Купала («Дзень добры, Масква», «Я — калгасніца», «Калыханка»), А. Александровіч («Смела наперад»), П. Броўка («Ой, шумі ты, радуйся», «Знаёмая дарожка»), А. Астрэйка («Вялікі дзень», «Мы сустрэнемся»), А. Пушкін, М. Ісакоўскі, А. Твардоўскі і іншыя. Усе яны, як пра тое гаварылася вышэй, маюць вытокам хараство беларускай народнай песні. Нацыянальная песнятворчасць зрабіла жыватворны ўплыў таксама на Струнны квартэт В. Яфімава — адзін з першых твораў такога жанру ў нашай музыцы.

Уяўленне пра Васіля Яфімава — чалавека, педагога і творцу — будзе недастаткова яснае, калі не сказаць пра ягоную разнастайную грамадскую дзейнасць, якой ён займаўся да апошніх дзён жыцця (1955 год). Шмат часу ён быў адным з кіраўнікоў беларускай кампазітарскай арганізацыі і музычнага фонду, выбіраўся дэпутатам Ленінскага раённага Савета дэпутатаў працоўных Мінска і ў розныя прафсаюзныя органы. Камуніст Яфімаў з вялікай адказнасцю ставіўся да кожнага задання, якое яму даверылі выканаць, і аўтарытэт яго ўсюды быў вельмі высокі.

11 лістапада споўнілася 90 гадоў з дня нараджэння заслужанага дзеяча мастацтва БССР, кампазітара і педагога Васіля Аляксандравіча Яфімава. Адзначаючы гэту дату, музычная грамадскасць рэспублікі выказвае павагу аднаму з тых дзеячоў нашага нацыянальнага мастацтва, хто быў у ліку першых будаўнікоў падмурка беларускай культуры.

І. НІСНЕВІЧ.

ЗА 15 ГАДОЎ...

Мінскаму палацу культуры прафсаюзаў—15 гадоў. За гэтыя гады ў яго сценах выраслі таленавітыя калектывы мастацкай самадзейнасці. Адзін з іх—народная харавая капэла. Каля васьмідзесяці твораў беларускіх кампазітараў, рускай і зарубежнай класікі ў яе рэпертуары. Двойчы выступалі ўдзельнікі капэлы на сцэне Крамлёўскага тэатра ў Маскве. На рэспубліканскім конкурсе калектываў мастацкай самадзейнасці, прысвечаным 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, народная харавая капэла заваявала дыплом першай ступені.

А вось другі калектыў — народны тэатр. 265 спектакляў сыгралі яго артысты. У рэпертуары тэатра — «Зыкавы» і «Васа Жалязнова» М. Горкага, «Поезд можна спыніць» Ю. Маколы і іншыя спектаклі.

Заслужанай павагай карыстаецца аркестр народных інструментаў Палаца культуры. Нездарма ён нядаўна заняў першае месца на гарадскім конкурсе і быў узнагароджаны дыпломам. Яму таксама прысвоена званне народнага. Днямі 21 удзельнік мастацкай самадзейнасці палаца атрымаў дыплом артыста народнага калектыву. Сярод іх—М. Долгіх, І. Чопсева, С. Шульц, М. Гусей і іншыя.

В. ТОРМАСАЎ.

На здымках — выступаюць народныя калектывы мастацкай самадзейнасці Палаца культуры прафсаюзаў — аркестр народных інструментаў і тэатральны калектыў.

КУТОК КАЛЕКЦЫЯНЕРА

ЖАМЧУЖЫНА РУСКАЙ АРХІТЭКТУРЫ

Паштовая марка — не толькі знак аплаты паслуг пошты. Каляровая мініяцюрная гравюра дапамагае пазнаць навакольны свет, выхоўвае пачуццё прыгожага. У гэтым зноў пераканала нас выпушчаная Міністэрствам сувязі СССР шасцімарачная серыя, прысвечаная помнікам старой рускай архітэктуры.

На адной з мініяцюр—царква ў Кіжах. У Заанежжы бытуе легенда аб тым, што, пабудаваўшы Прэабражэнскую царкву ў Кіжах, цясляр закінуў сваю сякеру ў Анежскае возера і сказаў: «Царкву гэту пабудаваў майстар Несцер... Не было, няма і не будзе такой». Ні ў летапісах, ні ў якіх-небудзь іншых гістарычных дакументах імя майстра не ўспамінаецца. На думку акадэміка Ігара Грабара, гэту «непараўнальную казку купалоў» будаваў не адзін майстар. У адно зліліся творчыя задумы мастакоў, традыцыі, густы і высокае ўменне некалькіх майстроў. На трыццаць сем метраў узлятае ўверх гэта дзіва з 22 вянчаючымі яго глаўкамі. Зроблена царква цалкам з дрэва, без адзінага цвіка.

На другім паштовым знаку—частка драўлянага дома, пабудаванага ў 1876 годзе. Амаль 90 год стаяў гэты дом у сяле Аўшэўневе на Клімецкім востраве ў Заанежжы. Цяпер ён перавезены ў Кіжы, дзе ствараецца запаведнік рускага драўлянага дойлідства.

Яшчэ з аднаго паштовага знака перад намі паўстаюць веснічкі. Знаходзяцца яны ў адным з паселішчаў Горкаўскай вобласці і створаны 120 гадоў назад. Незвычайныя веснічкі. Іх упрыгожвае цудоўная па харастве разьба. Глядзіш, і здаецца, што за імі адкрыецца нейкі казачны свет, цудоўнае царства з церамамі, з волатамі рускіх былін, з Іванам-царэвічам.

Апошнія тры маркі прысвечаны каменнай архітэктуры Расіі. Здаўна славіцца выдатны архітэктурны ансамбль Растоўскага Крамля. На працягу амаль двух стагоддзяў ствараліся гэтыя велічныя творы. На марцы паказан толькі фрагмент Крамля.

Дзве астатнія маркі паказваюць архітэктурныя шэдэўры вялікіх архітэктараў Васіля Бажэнава і Карла Росі. Гэта славутыя вароты ў Царыцыне пад Масквой і адзін з запаветных куткоў Ленінграда, — вуліца архітэктара Росі. На марцы яна паказана з боку плошчы Ламаносава. У глыбіні вуліцы відаць гмах тэатра імя Пушкіна, таксама пабудаванага Карлам Росі. Усё тут гранічна проста і строга. «Мэта не ў мностве ўпрыгожанняў, а ў веліччы форм; у высакародстве прапорцый, у непарушальнасці...»,—пісаў Росі.

Мініяцюры, надрукаваныя на каляровай танальнай паперы мільённымі тыражамі ў дасканалым паліграфічным выкананні, разышліся ва ўсе канцы зямлі, расказваючы людзям аб цудоўных помніках рускага дойлідства.

Л. КОЛАСАЎ.

ГОСЦІ МІНСКА

Брэст, Магілёў, Бабруйск, Баранавічы, Полацк, Віцебск, Мінск, калгасы Камянецкага і Пружанскага раёнаў—такі маршрут выступленняў Ансамбля песні і танца двойчы Чырванасцяжнага Балтыйскага флоту. У рэпертуары ансамбля песні: «Балтыйскае мора», «І ўсё-такі мора», «Плешчуць халодныя хвалі», «Развітанне славянкі», «Калінка», танец «Марская пяхота», «Матроскі танец» і многа іншых нумароў.

Мастацкі кіраўнік ансамбля Рыгор Айрапецьянц, хормайстар — заслужаны артыст Літоўскай ССР Вадзім Красоўскі, праграму вядзе заслужаны артыст Літоўскай ССР Віталій Цвяткоў. Пасля выступленняў у сталіцы артысты прадоўжаць гастролі па рэспубліцы.

На здымку—танец «Марская пяхота».

Фота Ул. КРУКА.

Па той бок

СПАТЫКАЮЧЫСЯ АБ... «СКУЛЬПТУРЫ»

На небасхіле амерыканскага мастацтва з'явілася новая, арыгінальная зорка — скульптар Карл Андрэ, той самы, чые работы былі выстаўлены нядаўна ў галерэі Дуана ў Нью-Йорку.

Перш чым расказаць пра тое, у чым менавіта ён непаўторны, трэба крыху адхіліцца ад тонкіх пытанняў мастацтва і закрануць даволі празаічную праблему—як вызначаецца цана яго твораў.

Трэба прызнаць, што ў гэтай справе вынайдзена нешта новае, да гэтага часу нябачанае. Цана таго ці іншага твора вызначаецца з дапамогай калькуляцыі. Пакупнік абавязаны перш за ўсё паведаміць памеры свайго асабістага прыбытку, потым вылічваецца адзін працэнт ад гэтай сумы і множыцца на... даўжыню твора, які прыцягнуў увагу. Гаворачы аб сутнасці такой сістэмы, амерыканскі часопіс «Ньюсуік» не без гумару піша, што «толькі бядняк можа дазволіць сабе набыць работу скульптара Карла Андрэ...»

Фінансавае становішча пакупніка, сапраўды, адыгрывае немалаважную ролю. Але паколькі як мы ўпаміналі вышэй, цана твора Андрэ ўстанаўліваецца да таго ж шляхам множання яшчэ і на даўжыню скульптуры, дык, відаць, апошняе таксама даводзіцца прымаць у разлік. І вось у гэтым Андрэ дасягнуў асаблівага поспеху. Яго «творы» вызначаюцца вялікай даўжынёй — да 4 метраў. Мы не агаварыліся, калі гаварылі аб іх «даўжыні», а не аб «вышыні». Справа ў тым, што «скульптуры» гэтыя ўяўляюць сабой звычайныя палоскі і драты з медзі, сталі, пластыку, свінца і алюмінія, якія раскладваюцца проста... на падлозе.

Як інфармуе «Ньюсуік», праз некалькі дзён пасля адкрыцця выстаўкі ўсе работы былі прададзены сябрам і калегам мастака па цане ад 100 да 400 долараў кожная. Найвышэйшую цану —1 400 долараў заплаціў адзін калекцыянер з Бельгіі. За што ж плацяць такія грошы?

Сам аўтар адкрыта прызнаецца: «Гэтыя работы вельмі інтымнага характару, іх я раблю і дару сябрам вось ужо шмат гадоў. Матэрыялы —кавалкі дроту і металу я знаходжу сярод смецця».

Як бачым, паходжанне зыходных матэрыялаў не вельмі высакароднае. Аднак гэта зусім не бянтэжыць Андрэ. Каб апраўдаць капанне ў смецці, ён вынайшаў нейкую тэорыю, якую выкладае так: «Я супраць такога разумення як «якасць мастацтва». Гэта змяншае яго маштабы і садзейнічае эскалацыі цэн. Людзі, якія мацней за ўсіх крычаць наконт «якасці», заўсёды найбольш суб'ектыўныя ў сваіх меркаваннях».

Зыходзячы з такіх пастулатаў, Андрэ зрабіў поўную рэвалюцыю, ў стылі сваёй творчасці. Калісьці, у 50-х гадах ён лічыўся «звычайным» скульптарам, і выразаў з дрэва розныя вертыкальныя фігуры. Аднак у гэты час моднымі на Захадзе сталі так званыя «мінімалісцкія» ідэі, і Андрэ вырашыў тэрмінова перакваліфікавацца. Навошта траціць час і намаганні на апрацоўку дрэва, калі можна праславіцца намнога больш лёгкім спосабам? І ён пачаў збіраць кавалкі сталі і іншых металаў, цагліны і складваць з іх немудрагелістыя вертыкальныя канструкцыі. Аднак гэты занятак хутка здаўся яму вельмі складаным. І тады прыйшла «геніяльная» ідэя — а ці нельга тое ж самае смецце проста раскладваць на падлозе? «Пачаўшы з гэтага, — з сур'ёзным выглядам сцвярджае «Ньюсуік», — Андрэ зрабіў са сваіх скульптур свежыя творы, якія карыстаюцца попытам. Цяпер наведвальнік вымушаны сустракацца з імі ў новай плоскасці, не як з творамі мастацтва, устаноўленымі на п'едэстале, а як з існуючымі творамі, якія патрабуюць незвычайнага і невядомага раней адказу» (?).

І не бяда, калі тыя, хто адважыўся паглядзець на новыя «шэдэўры», часта проста спатыкаюцца на ламаччы, раскіданым на падлозе залаў некаторых музеяў. Гэта якраз тое, што трэба. Андрэ ў гэты момант перажывае найвялікшае захапленне, бо для яго самае важнае, як ён сам тлумачыць, «не форма, а тое, што наведвальнік пазнаў яго творы на сваім вопыце» (?!).

Можна, вядома, пацісунуць плячыма, чытаючы пра чарговыя штукарствы прадстаўніка чарговай «моднай» плыні на Захадзе. Можна пасмяяцца з тых, хто выкладвае сотні долараў за металалом, сабраны на сметніку. Але, прынамсі, выклікае здзіўленне тая акалічнасць, што такі «салідны» буржуазны часопіс, як «Ньюсуік» вуснамі свайго памочніка рэдактара Дугласа Дэвіда, які расказаў аб «творчасці» Андрэ, узнімае на шчыт шарлатана, з глыбакадумным выглядам разважаючы аб нейкіх вартасцях «яго мыслення і дзейнасці ў галіне сацыялогіі мастацтва».

А, зрэшты — чаму здзіўляцца? Свет нажывы заўсёды меў патрэбу ў шарлатанах розных масцей і калібраў. Карл Андрэ — не першы і не апошні.

Г. НАВІЦКІ.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

Аўдзей САМАСЕЙ

ВЫБРАНЫЯ ЦЫТАТЫ

МАСТАЦКАЯ ПРОЗА

ЯК ТОЛЬКІ ПАТУХЛА СВЯТЛО...

Першае каханне... Калі яно было? Я не ведаю, таму што яно было не адно. А можа, проста я не разумею, што такое першае каханне?..

Можа гэта было каханне?..

Успамінаю Вольку Гаўрыльчык, беленькую дзяўчынку, дачку аднаго начальніка раённага маштаба. Мы вучыліся ў ШКМ — школе калгаснай моладзі (так тады называлася сямігодка), я — у сёмым класе, Волька — у шостым. Аднойчы ў нас хапіла адвагі згаварыцца ісці ў кіно. Білеты мы ўзялі кожны сабе, прыйшлі ў нардом, як тады звалі Дом культуры. Месцы ў нардоме не былі пранумараваны, садзіліся дзе хто хацеў. Я сеў на заднім радзе, прасачыў, куды прайшла Волька, і, як толькі патухла святло, хуценька шмыгнуў да яе. Не помню ўжо, якая ішла карціна, помню толькі, як нешта ўзнімалася ў мяне на душы, калі я датыкаўся плячом ці локцем да Волькі... Невядома, што было б паміж намі, але бацьку Волькі перавялі ў другі раён. Я вельмі доўга не мог забыць яе.

Успамінаецца Зося Лаўрукевіч. Я ведаў яе змалку, яна была старэйшая за мяне гады на два. Думаць пра яе я пачаў пасля адчаго выпадку. Было гэта на рэчцы Дакольцы... Пасля сямігодкі я амаль два гады працаваў у калгаснай канторы памочнікам рахункавода і часта наведваўся з вудай на Дакольку. І вось аднойчы іду берагам, выглядваючы добрую мясцінку, каб павудзіць. Абмінаю кусты ля старой вярбы і бачу на грудку голую дзяўчыну. Ад нечаканасці і сораму я схаваўся назад за кусты. Гэта была Зося. Яна стаяла на мяккай зялёнай траве і, мне здалося, трапятала ад павеваў цёплага летняга ветрыку. Неўзабаве яна ступіла ў ваду, заходзіла глыбей і глыбей; быццам у мроях, бачыў я, як вада абдымала і хавала яе стройныя ногі, яе тонкі стан, яе белыя грудзі... Ціхенька, каб мяне не заўважылі, я павярнуўся і пайшоў назад... І ўжо не хацелася вудзіць рыбу — у маіх вачах стаяла Зося... Аднойчы, праз некалькі дзён пасля таго, яна мне прынілася, і, прачнуўшыся, мне прыемна было перабіраць у памяці той сон...

Але недзе плыла Даколька, плыла ціха, няспынна, і некуды адплываў Зосін вобраз. Адплываў — і я зноў самотна думаў, што гэта адплывае маё першае каханне.

А потым...

А потым быў вялікі горад, былі захапленні і расчараванні, былі Галя Дайнека, Ірына Юзафовіч, Тоня Ластавец, Ванда Чахоўская. Мае таварышкі па вучобе ў педагагічным вучылішчы.

Іншы раз здавалася мне, што я кахаю аж некалькіх адначасова; і мне хацелася, каб усе яны таксама кахалі мяне...

(Аркадзь МАРЦІНОВІЧ. «Панарама». Аповесці і апавяданні. Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1970, стар. 4—6).

ТЭАТРАЛЬНАЯ КРЫТЫКА

САМЫ МОЦНЫ БОК

Некаторым здавалася, што «вытворчы» бок адцясніць на другі план жыццё, лёс людзей і спектакль будзе нецікавым. (Стар. 60).

Яны паказалі яго аднабакова — толькі як «апартуніста». У Крапівы ён быў надзелены рознабаковымі чалавечымі рысамі. (Стар. 75).

Ён, як бык на чырвоны колер, гатовы ісці ў той бок, дзе пахне грашыма. (Стар. 82).

Яго пастаянна ліслівая ўсмешка, пачцівы нахіл усёй постаці ў бок «дабрачынца» Юсава, ялейныя галасавыя інтанацыі — усё гэта малявала партрэт нізасці, дваедушша і карыслівасці. (Стар. 139).

...Жаданне адысці ад аб'ектыўнага паказу ценевых бакоў жыцця, перавод складаных сацыяльных праблем у аблегчана-камедыйны план — усё гэта хвароба часу, якая кранула і тэатр... (Стар. 141).

Рэжысёр К. Саннікаў асноўную ўвагу звярнуў іменна на гэты бок п'есы, прычым пастараўся ўзмацніць характарыстыку ўмоў, якія непазбежна ўплывалі на свядомасць, псіхіку... (Стар. 149).

У сваіх спектаклях тэатр настойліва падкрэсліваў такі бок характару... чалавека, які асабліва поўна раскрываўся ў пасляваенныя гады... (Стар. 150).

Моцным бокам спектакля... былі характары калгаснікаў, якія, нягледзячы на працвітанне самасееўшчыны, не трацілі веры ў прыход іншых дзён. (Стар. 161).

І яшчэ адзін бок вобраза... у выкананні Малчанава — яго чалавечнасць. (Стар. 165).

П'еса «Каварства і любоў» Ф. Шылера прадстаўляе шырокія магчымасці сучаснаму тэатру паказаць не толькі жорсткае самаўпраўства феадальных дэспатаў, але і сілу чалавечага духу... у спектаклі... была зроблена спроба падкрэсліць іменна гэты бок п'есы. Каб спроба ўвянчалася істотным поспехам, трэба было пераканаць гледача ў надзвычай моцным каханні паміж Луізай і Фердынандам. Аднак акцёры... не да канца справіліся з гэтай задачай... (Стар. 168).

Асабліва добра акцёр вылучыў гэты бок характару, калі Сорын, пераадольваючы пачуццё сораму за Аркадзіну як маці, просіць, каб яна дала хоць крыху грошай свайму сыну. (Стар. 171).

Найбольш моцным бокам спектакля... з'явіўся лагер... патрыётаў. (Стар. 175).

Можа самы востры бок вобраза Пратасава ў спектаклі — у раскрыцці працэсу асэнсавання, паказання ім законаў, сутнасці грамадскага жыцця і як вынік — уход з гэтага жыцця. (Стар. 177).

Трэба дабівацца, каб кожнаму акцёру сапраўды было што стрымліваць, а не паказваць толькі стрыманасць або шляхам сціскання кулакоў, або ігрой губ, або проста бессэнсоўным маўчаннем. (Стар. 206).

(Ул. Няфёд. «Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1970).

ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА

ШУРПАТЫЯ РЫТМЫ

...Адлегласць паміж гэтымі двума вершамі — больш чым дзесяць гадоў, і таму прыкметны зрухі ў майстэрстве.

У першым вершы **рытм больш шурпаты**, радкі, можна сказаць, больш «няўклюдныя», але, тым не менш, чароўныя, у вершы «Спадчына» майстэрства рыфмоўкі незвычайнае... (Стар. 53).

У падобных вершах выступаюць **ясныя інтанацыі.** Тут дарэчы будзе адзначыць, што ў дарэвалюцыйных творах паэта заўважалася такая з'ява: для выяўлення пакут паэт будаваў свае творы ў **танальнасці змрочнай, у рытме цяжкім...** У савецкі перыяд выступілі **ясныя інтанацыі** ў творчасці Я. Купалы. І толькі пра мінулае ён піша ў той жа **змрочнай танальнасці. Гэтакія ж рытмы** мы маем у вершах паэта часоў вайны, калі ён паказваў пачварныя справы людаеда Гітлера. (Стар. 63—64).

Мы гаварылі вышэй, што пры маляванні мінулага Янка Купала ўжывае галоўным чынам **цяжкія рытмы** і **змрочныя фарбы,** а пры маляванні сучаснага будуе свае творы ў **танальнасці светлай, яснай.**

Гэта сцвярджэнне застаецца правільным у дачыненні пераважнай большасці вершаў паэта. Крыху больш складаную з'яву ўяўляюць творы, у якіх выражаны працэс ломкі старога, выспяванне новага. (Стар. 70).

З рытму верша «А хто там ідзе?» ідуць такія своеасаблівыя радкі Куляшова:

А чые гэта рэчы, чые,
Гаспадыня Праскоўя?
Хто насіў? Не спытаўся ў яе.
Не спытаў пра сыноў я.

Вядома, гэта не ёсць пераймание, бо Куляшоў, выходзячы з купалаўскага матыву, беручы яго як адпраўны пункт, ідзе да сваіх уласных узораў. Але і тут выкарыстанне своеасаблівага **дэфармаванага рытму** Купалы не з'яўляецца для паэта фармалістычнай забавай. Мы ведаем, што верш «А хто там ідзе?» быў ацэнены Горкім як суровы гімн яшчэ пакутуючага, але паўстаўшага ўжо да барацьбы беларускага народа. І зусім натуральна, што, выходзячы з задачы стварэння паэмы аб пакутах і барацьбе беларускага народа пад прыгнётам фашыстаў, Куляшоў дарэчы выкарыстаў агульную танальнасць верша «А хто там ідзе?», своеасабліва дэфармаваўшы яе ў адпаведнасці з задачай паказу народа на зусім новым і вышэйшым этапе яго развіцця. (Стар. 299)

(Алесь Кучар. «Аблічча часу». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1971).

Марцін КОЎЗКІ

ФРАЗЫ

Усё пачынаецца з дарогі, нават бездараж.

□

Чорныя плямы на сонцы ўсё яшчэ выдаюць за белыя.

□

Вока за вока, зуб за зуб — так, але... з вока на вока, з рук у рукі!

□

Таму, хто здымае вяршкі, не заўсёды дастаецца смятанка.

□

Кожны кулак мае свой указальны палец.

□

Атрымаў кампенсацыю: белымі начамі за чорныя дні.

□

Ці не ставім мы часам чалавека на ногі ўніз галавой!

ДЫЯЛОГІ

Андрэй ЛЕНКА

Размаўляюць дзве сяброўкі:

— За што ты яго пакахала?

— За тое, што яго любяць іншыя.

—А ты?

— Ды ён, кажуць, добры хлопец.

— Ну, а ты?

— А што я? Усе так кажуць.

●

— Дарагая, у цябе столькі новых знаёмых, што нават не падступішся!

Што здарылася?

— Ды нічога асаблівага. Муж, праўда, стаў дырэктарам.

Павел ШЫБУТ

Атрымаўшы музычную адукацыю, варона каркала, як і раней... Толькі цяпер — па нотах.

●

Рыдлёўка перавыконвала вытворчыя планы — памочнікам быў экскаватар.

Віктар ШАЎЧЭНКА

Токар добра ўмеў толькі адно — тачыць лясы.

●

Не любіў прайграваць. Нават прайгравальнік грампласцінак называў выйгравальнікам.

УКРАІНСКІЯ НАРОДНЫЯ ЎСМЕШКІ

ДАГАНДЛЯРЫЛІСЯ

Паехалі бацька з сынам на кірмаш пшаніцу прадаваць. Сын ды і кажа бацьку:

— Ты, тата, будзеш гандляваць, а я рэшту даваць...

Прайшло трохі часу, сын і крычыць бацьку:

— Годзе, тату, гандляваць!

— Чаму? — пытае бацька.

— Ужо няма чым рэшту даваць!..

ПРА ПАПА І СЕЛЯНІНА

Да аднаго селяніна западзіўся поп. Ходзіць і ходзіць, а яго ж частаваць трэба. Аднаго разу прыйшоў поп, а селянін — на курэй:

— Кыш, кыш! Каб вас сабакі з'елі!

Тут бацюшка і кажа:

— Хіба ж можна так на божую птушку лаяцца? Ты ўжо хоць так кажы: «Каб вас бацюшка з'еў!»

І вось ідуць яны неяк удваіх вуліцай, а сабакі з брэхам — на іх! Селянін як закрычыць на ўсю вуліцу:

— А, цыц! Каб вас бацюшка з'еў!

ПАНІ І НАЙМІЧКА

Толькі ад пані кавалер выйшаў, глянула яна ў акно і ў твары змянілася — муж яе ідзе... Перапалохалася пані і да наймічкі:

— Тэкля, як цябе пан будзе пытаць, да каго прыходзіў кавалер, то скажы, што да цябе...

— О, не, пані, калі я скажу пану, што да мяне, то ён яшчэ больш лютаваць будзе.

У СУДЗЕ

СУДДЗЯ. Што вы можаце яшчэ дадаць у сваё апраўданне?

СЕЛЯНІН. Нічога, пане суддзя, бо апошні рубель аддаў пісару.

Пераклаў Васіль ТКАЧОЎ.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 07993

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.